

GÖTEBORGS UNIVERSITET

INST. FÖR SLAVISKA SPRÅK

GUSLI

WORKING PAPERS

7

Föredrag från symposiet "Alfred Jensen-dagen"
Göteborg, 20 september 1991

GÖTEBORG 1998

GUSLI 7

G U S L I
WORKING PAPERS

published by the Department of Slavic Languages
at the University of Gothenburg

Editorial Board:

Roman Laskowski (Editor-in-Chief)
Arne Hult
Magnus Ljunggren
Olof Paulsson

Editors of This Volume:

Ulla-Britt Frankby
Gunnar Jacobsson
Morgan Nilsson

Address:

Department of Slavic Languages
University of Gothenburg
Box 200
SE 405 30 Göteborg
Sweden

E-mail

slaviska@hum.gu.se

Fax

+ 46 - 31 - 773 19 21

© 1998 by the authors
ISSN 0349-2575
ISBN 91-86094-39-4

GÖTEBORGS UNIVERSITET

INST.
SPRÅK

FÖR

SLAVISKA

GUSLI

WORKING PAPERS

7

Föredrag från symposiet "Alfred Jensen-dagen"
Göteborg, 20 september 1991

GÖTEBORG 1998

Förord

Symposiet ”Alfred Jensen-dagen” anordnat av Institutionen för Slaviska språk vid Göteborgs universitet ägde rum den 20 september 1991 i universitetets lokal Ågrenska villan.

Genom sina förbindelser med Göteborg tillhör Alfred Jensen dem som skapade förhistorien till slavistiken som universitetsämne i denna stad. Han var som bekant journalist och utlandskorrespondent vid Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning, föreläste dels vid den då unga Högskolan, dels vid stadens Arbetarinstitut och gjorde genom att låta trycka vissa arbeten i Göteborg stadens namn känt även i slavistikens kretsar. Allt detta förklarar varför det aktuella intresset för Alfred Jensen koncentrerats just till Göteborg.

Syftet med symposiet var att från olika håll belysa den insats som Alfred Jensen (1859-1921) gjort för att förmedla kunskaper framför allt i Sverige men även i det övriga Norden om den slaviska världen, i synnerhet dess kultur. Under en synnerligen aktiv verksamhetsperiod på knappa 40 år lyckades han genom självständiga vetenskapliga undersökningar, egna översättningar av skönlitteratur, populärvetenskapliga översikter, författarintroduktioner och journalistisk verksamhet skänka allmänheten både djupa och omfattande kunskaper om de slaviska länderna, som på den tiden var relativt litet kända i Norden. En ny och mer rättvisande syn på hans verksamhet har på de senaste åren börjat göra sig gällande bland Nordens slavister och andra. Trots att symposiet bara omfattade en dag torde man kunna säga att det uppnådde den fastställda planen, nämligen att samla upp forskarnas nya rön och synpunkter inför den slutgiltiga syntes av Alfred Jensen som kulturförmedlare som snart kommer att vara aktuell.

I symposiet deltog 33 personer av vilka 3 representerade Norge, 1 Danmark och majoriteten Sverige. Denna ensidighet var dock icke helt kompakt såtillvida

att bland dessa fanns deltagare som hade sitt ursprung från vissa länder där Alfred Jensen vistats och mottagit djupa intryck: 3 från Polen, 2 från Tjeckoslovakien, 1 från Slovenien, 1 från Kroatien, 1 från Montenegro. Av dessa framträdde 4 med föredrag av det totala antalet 11 föredragshållare.

Speciellt glädjande var det att kunna hälsa ättlingarna till Alfred Jensen välkomna till sammankomsten.

Ulla-Britt Frankby (Göteborg) öppnade symposiet med en kort presentation av Alfred Jensen.

Följande föredrag med diskussion hölls:

Nils-Åke Nilsson (Stockholm) ”Jensens resebrev från Ryssland i Hudiksvallsposten 1876-79”.

Gunnar Jacobsson (Göteborg) ”Alfred Jensen och Igorkvädet”.

Erik Egeberg (Tromsø) ”Alfred Jensen sett med norske øyne”.

Mirko Rumac (Zagreb/Göteborg) ”Mottagandet av Jensens verk i kroatiska och slovenska tidskrifter och tidningar”.

Bengt Lundberg (Göteborg) ”A-d J. i ‘Ugglan’”.

Andrzej Uggla (Uppsala) ”Jensen och Mickiewicz”.

Karel Šebesta (Uppsala) ”Alfred Jensen ur tjeckisk synvinkel”.

Lennart Kjellberg (Uppsala) ”Brev från Alfred Jensen i jugoslaviska bibliotek”.

Arne Hult (Göteborg) ”Alfred Jensen och Bulgarien”.

Ilja Sijarić (Stockholm) ”Jensens intryck från Serbien och Montenegro”.

Uno Myggan Ericson (Göteborg) ”Min reskamrat Jensen”

Olof Paulsson (Göteborg) avslutade med en hopsummering av symposiet.

Ansvar för symposiets genomförande vilade på en organisationskommitté som bestod av Ulla-Britt Frankby, Gunnar Jacobsson, Roman Laskowski, Bengt Lundberg och Olof Paulsson.

På kvällen möttes de flesta deltagarna till en avslutningsmiddag som under otvungen stämning gick i Alfred Jensens anda.

Understöd till vissa kostnader för symposiet har erhållits från Kungl. Vetenskaps- och Vitterhetssamhället i Göteborg och Clara Lachmans fond (Göteborg) för vilket organisationskommittén framför sitt tack.

Nio av de föredrag som framfördes vid symposiet har samlats i föreliggande volym tillsammans med en inledande artikel av Sven Gustavsson (Uppsala).

Tillägg: redogörelsen för Alfred Jensen-symposiet har blivit mycket försenad av omständigheter som redaktionskommittén haft svårt att råda över. Den framför sitt beklagande och ursäkt här för.

Göteborg i februari 1998

Innehåll

Sven Gustavsson	
Alfred Jensen och Ukraina	13
Arne Hult	
Alfred Jensen och Bulgarien	31
Gunnar Jacobsson	
Alfred Jensen och Igorkvädet	43
Lennart Kjellberg	
Brev från Alfred Jensen	55
Bengt Lundberg	
A-d J. i ”Ugglan”. En inventering	73
Nils-Åke Nilsson	
Den första rysslandsresan	83
Mirko Rumac	
Mottagandet av Jensens verk i kroatiska och slovenska tidskrifter och tidningar	91
Karel Šebesta	
Alfred Jensen ur tjeckisk synvinkel	103
Ilja Sijarić	
Alfred Jensen och Montenegro	115
Andrzej Nils Ugglan	
Jensen och Mickiewicz	123

Alfred Jensen och Ukraina

Med anledning av 70-årsminnet av Alfred Jensens död anordnade den 20 september 1991 slaviska institutionen vid Göteborgs universitet i Sverige ett endagssymposium tillägnat hans liv och verk. Symposiet samlade ett 40-tal deltagare från Sverige (bland vilka också märktes hans barnbarn), Norge, Polen, Tjeckoslovakien, Slovenien, Kroatien och Montenegro, vilket visar att minnet av denne sanne ”slavofil” ännu lever bland svenska och utländska slavister och att hans verk är fortsatt aktuellt.

Alfred Jensen föddes år 1859 i Sverige och dog år 1921 i Wien.¹ Han var son till en civilingenjör och fick en normal medelklassuppfostran i hemmet i den lilla staden Hudiksvall.

Hur kom det sig då att denne småstadsson kom att ägna sitt liv åt att förmedla slavisk kultur till Sverige, Skandinavien och i viss mån den tyskspråkiga världen? Det verkligt avgörande för hans intresse för den slaviska världen var säkert den möjlighet han fick att som ung student tillbringa ett år i Ryssland som informator åt sin åttaårige kusin, vars far då var anställd vid ett ångbåtsbolag i Spasskij Zaton i närheten av Kazan'. Under detta år lärde sig den unge Alfred Jensen ryska och företog resor i Ryssland. Han började då också sin journalistiska bana som författare av resebrev till Hudiksvallsposten. Det är en

---

¹ Den inledande genomgången av Alfred Jensens liv och verk bygger på en artikel av Ulla-Britt Frankby, ”Alfred Jensen - en gammal slavofil” som publicerats i *Äldre svensk slavistik. Bidrag till ett symposium hållet i Uppsala 3-4 februari 1983*. Ed. by Sven Gustavsson and Lennart Lönnngren (= *Uppsala Slavic Papers*, 9), Uppsala 1984. I genomgången har jag också följt en av Ulla-Britt Frankby sammanställd, men ännu icke publicerad bibliografi över Jensens verk.

nyfiken och observant ung människa som med en viss distans och humor skildrar den ryska verkligheten.

Väl hemkommen börjar han studera vid Uppsala universitet där han blev känd som en glad sångarbroder. Han utnyttjade dock de fyra åren där väl även om han aldrig kom att avlägga någon examen. Han tycks hela tiden ha förkovrat sig i ryska trots att studierna officiellt omfattade nordiska språk, estetik, latin, historia, praktisk filosofi och astronomi. 1883 utkom nämligen hans första översättningar från ryska, nämligen två berättelser av Gogol och Turgenevs *Senilia*.

Efter studieåren i Uppsala arbetade han en längre tid inom tidningsvärlden. Han fick tidigt kontakt med den välkända Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning och var under några år dess utrikeskorrespondent i Berlin och Wien. Under denna tid företog han också många resor till slaviska länder och tillbringade med sin familj bl. a. ett år i Dubrovnik (Ragusa) 1889-1900. År 1900 blev han anställd av Nobelinstitutet i Stockholm ”som sakkunnig för slavisk vitterhet med uppgift att bevaka det slaviska kulturlivet och leta upp kandidater till Nobelpriset i litteratur från det slaviska språkområdet”. På denna post som visserligen inte var särskilt välbetald men som gav honom stora möjligheter att syssla med vad han helst ville, slavisk kultur, stannade han till sin död år 1921. Under sitt liv publicerade han många översättningar av slavisk litteratur och ett otal böcker och tidningsartiklar om den slaviska kulturen och världen. De senare är ofta mycket roande och gav den svenske läsaren en intressant inblick i dessa då för den svenske läsaren föga kända folks och länders kulturella, politiska och andliga verklighet. Även om han kanske är ett barn av sin tid och representant för sin tids fördomar och förkärlekar så genomsyras hans verk av en genuin kärlek till de slaviska folken. Han var kanske personligen allra mest tilltalad av Balkan och han ägnade naturligt nog störst uppmärksamhet åt

polsk, tjeckisk och rysk litteratur och kultur men glömde för den skull inte de andra folken och kulturerna.

Ett exempel på hans intresse för de mindre kända och under slutet av 1800-talet och början 1900-talet fortfarande ofria slaviska folken är hans relativt många arbeten som rör Ukraina eller Lillryssland som han i varje fall i sina tidigare verk kallade landet. I sin första dikt som han skrev redan som tolvåring behandlar han Mazepa och Karl XII, ett tema som han kom tillbaka till långt senare i en bok om Mazepa.

Den förste författare som Jensen översatte var alltså Nikolaj Gogol², närmare bestämt dennes berättelser *Majnatten* och *Taras Bulba*. Vid denna tid är han väl inte helt klar över skillnaden mellan ryskt och ukrainskt eftersom han kallar boken Ryska bilder. I inledningen³ skriver han dock om författaren:

”Son till en godsägare af den gamla stammen, erhöll han en god uppfostran på gymnasiet i Neschin, hvarförutom hans poetiska anlag och rika fantasi erhöillo ymnig näring af den lill-ryska poesin, som då ännu stod i sin blomma.”

Om *Taras Bulba* skriver han:

”I den (...) se vi kosackväsendets ideal; i historiskt sanna drag ger Gogol oss däri en bild af det sextonde århundradets Ukrajna och det vilda, krigiska lifvet på steppen.”

Majnatten karakteriseras på följande sätt:

”I ”Majnatten” (...) hafva vi framför oss en scen från en fredlig kosackby i våra dagar, där det fantastiska elementet spelar en stor roll, utan att dock den objektiva, fullt realistiska behandlingen af ämnet lider däraf. Skildringarna af sommarnatten i Ukrajna, af steppen m. m. höra till de bästa naturskildringar och stämningsbilder, som den ryska litteraturen äger (...).”

---

² *Ryska bilder. Två noveller af Nikolaj Gogol*. Med författarens porträtt och biografi, öfversatta från ryskan af Alfred Jensen, Stockholm 1893.

³ Sid. 5-7.

Slutligen tar han upp stilen i de båda berättelserna:

”Stilen, hvarigenom Gogol upphöjde den dittills ringaktade lill-ryska till rangen af litteraturspråk, likasom Fritz Reuter platt-tyskan, är ren och kraftig, och framställningen utmärker sig för en sann homerisk enkelhet. För den vid ryska språket och förhållandena ovane förefaller måhända ett och annat uttryck egendomligt och främmande. För att det nationelt-karaktäristiska ej skulle lida, har öfversättaren emellertid ej tvekat att troget återgifva detsamma, om ock ett uttryck här och där för våra läsarinners skull blifvit något mildradt.”

Intresset fört Gogol och hans lillryska anknytning finns också i flera artiklar av Jensen. I ”Gogol och det sjukliga i den ryska litteraturen”⁴ påpekas t. ex. att dragningen till det mystiska hos Gogol redan finns i hans ”lillryska skizzer”, ”Aftnar på hemmanet vid Dikanjka”. I en artikel till 50-årsminnet av Gogols död⁵ av år 1902 tar Jensen återigen upp de lillryska dragen hos Gogol. Han hänvisar i detta avsnitt till J. Mandelstams, professor vid Helsingfors universitet, omfångsrika bok *O karaktere Gogolevskago stilja*. Han hävdar:

”Prof. Mandelstam har speciella förutsättningar för att förstå Gogolj, ty han är född i Poltava och uppfostrades i de lillryska nejder, som Gogolj kallat sin fädernebygd; man tycker sig också i Mandelstams bok höra, huru hans hjärta klappar varmare, då Gogoljs lillryska natur kommer på tal. [...] Mot Pypins förmodan att Gogolj fått litterär smak för lillryska motiv, därför att ”allt lillryskt då hade kurs i Petersburg”, anför Mandelstam med rätta, att hans motiv, språk och bilder ofta peka på en lillrysk ursprunglighet; han bad ju modern och andra om lillryskt material för sin konstnärliga bearbetning, och understundom skyntar ett visst förakt mot Moskva, även om orden läggs i andras mun.”

---

⁴ *Finsk tidskrift för vitterhet, vetenskap, konst och politik*, 36, Helsingfors 1894, sid. 34-44.

⁵ Alfred Jensen, ”N. V. Gogolj (19/3 1809-21/2 1852)”. I: *Finsk tidskrift för vitterhet, vetenskap, konst och politik*, 52, Helsingfors 1902, sid. 71-89.

När Alfred Jensen själv var för första gången i Ukraina vet f. n. inte författaren till denna artikel, men att det första besöket skedde före 1896 är helt klart eftersom han i sin bok *Slavia*⁶ från detta år har ett kapitel med titeln ”Vid Dnjepr och Volga”. Två avsnitt i detta kapitel, vilka handlar om Ukraina, har underrubrikerna ”Grottekyrkan i Kiev” (sid. 92-102) och ”Det judiska Ryssland” (sid. 105-110). Han finner att Kiev ”i fråga om måleriskt läge” har försteget före Moskva:

”Det är i sanning en underbar anblick att från toppen af den höga, branta kulle, som krönes av Vladimir-monumentet, blicka ned på den omväxlande rundmålningen. Själfva staden är delvis undanskymd af kullar och backar, öfver vilka kupoler och kyrkspiror, sträfva mot höjden; på andra sidan af Dnjeprs nyckfulla slingringar ubreda sig de jämna slätterna, förtonande i fjärran, och vid flodens tvära krök i söder ligger inbäddadt i en lummig löf- och barrskog det berömda Katakomb-klostret, *Pestjerskaja Lavra*, med sina många brokiga och guldglänsande kupoler och kors.

Näst själfva Kreml i Moskva har Ryssland intet mer ryskt att erbjuda ...”

Väl framme vid grotteklostret är han dock inte lika imponerad:

”Glansen och ståten hos de sex klosterbyggnader och kyrkor, som äro hopgyttrade kring det höga, fristående klocktornet, ännu högre än ”Ivan Veliki” i Moskva, passar föga till det mänskliga elände af sjukdom, lättja, smuts och tiggeri, som i trasiga skepnader hopar sig vid klostermuren och inne på gården. Naturligtvis saknas icke salustånd med relikier och fromma tryckalster, och i pilgrimsvärdshusen serveras öl och brännvin i långa banor till priser, som just inte tyda på kristlig offervillighet.”

Från en resa på Dnjepr söder om Kiev kommer följande reflexioner:

---

⁶ Alfred Jensen, *Slavia. Kulturbilder från Volga till Donau*. I, Stockholm 1896.

”Man ser mindre af bykomplex eller småstäder, men mer af fristående eller fritt grupperade bondstugor, som - på afstånd åtminstone - ej göra ett så grått, enformigt intryck som i mellersta Ryssland. Folket ser gladare och lifligare ut, dräkterna är smakfullare och brokigare, och man tycker sig ännu känna i luften en fläkt af den obändiga poesi och kosackromantik, som lifvat de lillryska stepperna.

Sanningen att säga, är dock nu för tiden denna fläkt mer fantasi än verklighet. Af den ukrainska steppens urvilda skönhet och ymnighet äro ej många spår kvar, och Dnjeprs kosacker hafva länge sedan inregistrerats i de ryska rullorna. Ja, själfva det lillryska språket, såsom sådant fullt jämställt med storryskan, har genom censur och tvång krympt ihop till en missaktad, olitterär dialekt och undanträngts till den mer aflägsna landsbygden.”

Hans åsikter om judarna är tidstypiska även om han starkt fördömer de ryska pogromerna:

”Rysslands åtgärder mot Israels barn äro ur rent moralisk synpunkt oförsvarliga, men äfven härutinnan kan man se en historiens oblidkelige nemesis. Det var en tid, då juden var mer fruktad och afskydd af den lillryske bonden vid Dnjepr än någonsin den polska *szlachta* (adeln) eller mongolen eller den moskovitiska eröfraren, och öfverdrifterna i hjärtlöst handlingssätt få icke uteslutande skrivas på de kristnes konto. Framför allt måste den ryske juden arbeta bort vissa ästhetiska och moraliska lyten och fel, hvilka måste göra honom osympatisk och opopulär.”

I *Julkvällen*⁷ av år 1904 som är ett rikt illustrerat nummer med japanskt och ryskt innehåll tar Jensen återigen upp den lillryska tematiken med en artikel om Mazepa som illustreras med en målning av en lillrysk hetman av I.E. Rjepin. I denna artikel står det klart att Jensen skaffat sig mer kunskap om den lillryska

---

⁷ *Julkvällen* 1904, 24 årgången. Utgifven av Publicistklubben.

nationaliteten även om han fortfarande kanske inte har ett fullständigt grepp om problematiken. Hans sympati för lillryssarna är dock utom allt tvivel:

”De bördiga slätterna i södra Ryssland mellan Volga och Dnjestr, särskildt kring Dnjepers och Dons floddalar, hafva i århundraden varit bebodda av en slavisk folkstam, som i nyaste tid låtit tala rätt mycket om sig i den politiska pressen på grund af sina befogade önskemål om modersmålets naturliga frigörelse infrån hänsynslösa tvångslagar: det är den lillryska (ruteniska) nationaliteten, hvars tungomål är nära besläktadt med det storriska, men dock måste betraktas som ett själfständigt litteraturspråk. Undertryckt inom det ryska rikets gränser, måste det i östra Galizien (Lemberg) söka en litterär härd för sina dunkla forntidsminnen och sväfvande framtidsförhoppningar.

Men ehuru lillryssarna anses som det i folkmängd näst största af de slaviska folken, är deras litteratur nästan lika torftig som t. ex. de förkrympta vendernas vid Spree eller de fattiga slovakernas i Ungern. I själfva verket hafva de aldrig haft en historia i egentlig mening, och då deras mest frejdade kosackhövding Bohdan Chmielnicki, Karl X Gustafs bundsförvant mot Polen, sökte spela en fiol i den dåtida europeiska ’konserten’, påskyndade han endast sin ’republiks’ fullständiga undergång.”

I skildringen av Mazepa är Jensen inte nådig:

”Men i den historiska verklighetens belysning framstår Mazepa såsom en helt annan, men därför inte mindre intressant figur. Han var en inställsam och snarare feg uppkomling, som genom tilltagsenhet och knipslug förställning lyckades göra en glänsande karriär. Han var en halflärd diplomat af den kosackiska naturskolan och förstod ändå att lura både den skarpsynte Peter och den halsstarrige Karl. Han var en ömklig kärleksnarr, som genom sina erotiska eskapader vållade ofärd både för många kvinnor och sig själf, men ändå till det sista gick helskinnad ur leken.”

Under 1900-talets första decennium tycks Jensen ha skaffat sig större kunskaper om Ukraina och också direkta kontakter med ukrainska författare och kulturpersonligheter. Han ståndpunktstaganden till förmån för Ukraina blir också allt klarare. Det framgår t ex av första bandet av hans ryska kulturhistoria⁸ där han om Igorkvädet, som han var den förste att överhuvudtaget behandla i Sverige, bl a säger:

”I de varma landskapstavlorna med de sydryska steppernas rika flora och fauna känner man en fläkt av den lillryska poesi, som alltför snart kvävdes av den tsariska kylan från det halvasiatiska Moskva, och det dröjde mer än sex sekler innan en snillrik lillryss - han hette Gogol - förstod att göra den storryska poesin förtrogen med steppernas skönhet vid Dnjeper och Don.” (sid. 39-40)

Och vidare:

”Den ryska kvinnan har här en friare, en så att säga mer mänsklig ställning i samhället på Igors tid än under den moskovitiska perioden, då det asiatiska samhällsskicket gjorde kvinnan till en lägre, underordnad varelse, innan tsar Peter bröt mot de gamla traditionerna.” (sid. 41)

I avslutningen till detta avsnitt skriver Jensen:

”Ja, i Igorkvädet spåras en fläkt av den *västerländska, ridderliga* anda, som eljest var totalt främmande för Rysslands medeltid.”

Jensens uppfattning om det ryska samhällsskicket är redan i dessa citat tämligen klar men han uttrycker sig i bokens fortsättning ännu skarpare (sid. 47). Man måste dock i sammanhanget komma ihåg att Jensen var svensk och för svenskarna var dock ryssarna vid denna tid fortfarande arvfjenden:

”Då man talar om Rysslands ’medeltid’, är detta uttryck något oegentligt, ty den kulturella utvecklingen i Ryssland gick i helt andra hjulspår än den västerländska. I det södra, västra och mellersta Europa voro katolicism och kultur icke identiska, om de också ofta sammanfölo och i alla händelser hade

---

⁸ Alfred Jensen, *Rysk kulturhistoria*, I, Stockholm 1908.

många beröringspunkter. I Ryssland åter gick kulturen helt och hållet upp i ortodoxien. På den ryska medeltiden som utlöpte icke 1400 eller 1500, såsom i västerlandet, utan räckte ända till 1700, följde ingen humanism, ingen renässans, och det barbari, som fick sin avslutning vid tsar Peters tronbestigning, avlöstes blott av ett nytt barbari, även om det bildade samhället - en mycket liten bråkdel av landets hela befolkning - började efterapa utländska moder och odla nya stilriktningar inom litteraturen.”

År 1909 avkastade Jensens Ukrainaintresse hela tre större publikationer: boken om Mazepa och Karl XII⁹, en större artikel om Ševčenko¹⁰ som också innehåller några översättningsfragment och översättningarna av Kocjubyns’kyjs¹¹ berättelser, för övrigt troligen de första översättningar som gjorts direkt från ukrainska till svenska.

Boken om Mazepa består av ett förord och åtta kapitel: I. Ukrainas land och folk, II. Den politiske lyckoriddaren, III. Kärleksnarren, IV. ”Förrädaren”, V. Karl XII:s olyckskamrat, VI. Till Bender, VII. Den stora efterräkningen. VIII. Mazepa i konsten och dikten. Detta sista kapitel har i sin tur tre underavdelningar: 1. Mazepa i konsten, 2. Mazepa i folkpoesien och 3. Mazepa i konstpoesien.

I förordet meddelar Jensen:

”Våren 1909 företog jag - delvis med välvilligt understöd av svenska statsmedel - en studieresa till lillryska språknäjder (Galizien och de ryska guvernementen Kiev, Poltava och Tjernigov). Härunder riktades min uppmärksamhet på de lokala traditioner och litterära minnesmärken, som erinra om Karl XII i Ryssland, och det intresserade mig att, vid sidan av de egentliga

---

⁹ Alfred Jensen, *Mazepa. Historiska bilder från Ukraina och Karl XII:s dagar*, Lund 1909.

¹⁰ Alfred Jensen, ”Ukrainas nationalskald”. I: *Finsk tidskrift för vittnerhet, vetenskap, konst och politik*, 66, Helsingfors 1909, sid. 373-390.

¹¹ Michailo Kotsiubinskij, *Vitt äktenskap. Berättelser från Ukraina*, Bemyndigad översättning från lillryskan av Alfred Jensen, Stockholm 1909.

litteraturstudierna, i arkiv, bibliotek och museer samla material rörande detta ämne.”

Han påpekar också att monografin inte tillhör den s. k. facklitteraturen utan vänder sig till den stora allmänheten.

Hans dom över Mazepa är i denna bok lika hård som i den ovan nämnda artikeln. Hans uppfattning har här kanske en svensk bias eftersom han liksom så många andra av sin samtids svenskar tycks beklaga det svenska stormaktsväldets sönderfall efter Poltava. Han menar nog att Mazepa på ett verksamt sätt bidrog till detta sönderfall. Han säger till exempel att Mazepas ingrepp i Sveriges historia var ”ödesdigert”. Men vad han förefaller att beklaga allra mest är att Mazepa också bidrog till ”ett helt folks politiska undergång”, dvs Ukrainas politiska undergång.

Sympatierna för Ukraina är dock lika tydliga i denna bok. Följande citat från första kapitlet visar detta klart (sid. 4-5):

”Såsom redan antytts, var det kristna furstendöme, som i slutet av första årtusendet efter vår tideräkning bildades i Kiev, till sitt väsen lillryskt, något som ofta förbises i den ryska historieskrivningen. Den andliga litteratur, som från Bysans utbredde sig över Dnjeperlandet, hade mer originalitet och ljus friskhet än den torra, mörka dogmatik, som genom Moskva tryckte sin stela prägel på Rysslands äldre litteratur. Den ridderliga anda, som genomgår den berömda dikten om Igors fälttåg mot polovtserna, var alldeles främmande för Moskva, och när Peter den store skulle begynna sitt väldiga omdaningsarbete, skulle han ha rätt sig klint, om han ej bland sina andliga föregångare och medhjälpare räknat de för sin tid utmärkta språk- och religionslärare, som uppammats av den lärda skolan eller akademien i Kiev och som genom sin lillryska nationalitet, slog den brygga, som förmedlade den österländska (sic! men måste vara feltryck i st. f. västerländska. Artikelförfattarens anm.) kulturens inträde i det då ännu barbariska storryska tsardömet.”

Jensen visar också i detta kapitel upp sin fascination inför de zaporogiska kosackerna i Sitj och återger bl. a. i översättning deras berömda skällebrev till sultanen. I kapitlet finns även intressanta upplysningar om svenska kontakter med Ukraina och kosackerna under Gustav II Adolf och Karl X Gustav samt också utdrag ur karolinska skildringar (t. ex. av Karl XII:s fältpredikant Nordberg) av zaporogkosackerna.

Ett kapitel ägnas också åt de personer av kosackisk eller lillrysk börd som tvingades till Sverige efter det att Karl XII lämnat Bender. Till de mest namnkunniga hör Mazepas nominelle efterträdare som hetman, Fylyp Orlyk, som med hustru och barn anlände till Ystad i Sverige 1716 och där levde i armod, till dess att han fick sig utbetald en ersättning om 20000 daler 1720, vilket år han också lämnade Sverige. Han förde sedan med sin stora familj ett kringflackande liv i Europa till 1742 då han dog, troligen i Jassy. Han upprätthöll dock under denna tid sporadiskt kontakterna med Sverige.

Mazepas systerson Andrej Vojnarovs'kyj var också på väg mot Sverige men blev i Hamburg kidnappad av den ryske tsarens agenter och så småningom förd till Ryssland där han blev förvisad till Jakutsk. Han dog i svårt armod i Sibirien, troligen 1743. Hans fru Anna som var en mycket bestämd kvinna ansåg sig dock ha stora fordringar hos den svenska regeringen, vilken lånat stora summor av Mazepa. Hon fick också en hel del av dessa medel när hon 1718 kom till Sverige men blev aldrig nöjd trots att hon 1721 också fick godset Tynnelsö. Hon blev dock kvar i Sverige till 1740-talet då hon sålde sitt gods till den svenske kungen och flyttade utomlands.

Orlyks och familjen Vojnarovs'kyjs har också skildrats av Jensen på ukrainska i två bidrag till *Mémoires de la Société scientifique ukrainienne Ševčenko* från 1916.¹² Dessa artiklar har ett klart värde för historiker eftersom de

---

¹² Alfred Jensen, "Les émigrants ukrainiens en Suède" = "Orlyk u Šveciji" (77 sid.) och "Rodyna Vojnarovs'kych u Šveciji (Pryčynok do istoryji nedolji Mazepynciv)" (24 sid.) I: *Mémoires de la Société scientifique ukrainienne Ševčenko*, XLII, Leopol 1916.

också återger brev från dessa personer på latin, svenska, tyska och franska, brev som bevaras i det svenska riksarkivet.

I inledningen till de ovan nämnda översättningarna av Kocjubyns'kyj, som förutom titelberättelsen också omfattar berättelsen ”Dyrköpt”, presenteras författaren. Det framgår också att Jensen kände författaren personligen:

”Till sist bringar översättaren sin ärade vän författaren ett tack både för hans beredvillighet att ställa sina skrifter till mitt fria förfogande och för hans synnerliga vänlighet att giva mig förklaring på ett och annat ord eller uttryck, där det ännu ofullständiga lexikografiska materialet befunnits otillräckligt.”

Dessa två berättelser fick också uppleva en andra upplaga.¹³ Denna upplaga skiljer sig i några avseenden från den tidigare. Dels kallas den nu en översättning från ukrainskan i st. f. från lillryskan, dels har han döpt om berättelsen ”I vilt äktenskap” till ”Utan vigsel”. Han har också skrivit ett nytt förord där han bl. a. meddelar att han fått brev från författaren strax före dennes död 1913 i lungsot på ett sjukhus i Kiev och citerar ur brevet:

”Genom fönstret ser jag samma sol, som värmer er och som därför synes mig ännu varmare och ljuvligare. Döden måste besegras och skall besegras. Jag tror på förnuftets och den mänskliga viljans seger över döden, lika visst som jag vet, att jag själv snart skall dö. Döden skall bliva besegrad, när de flesta människor klart inse livets värde, fatta dess skönhet och känna njutningen av att arbeta och leva.”

I artikeln om Ševčenko, som mig veterligt är den första presentationen av denne ukrainske skald på svenska, inleder Jensen, som vanligt skulle man vilja säga, med en presentation av ukrainarna och Ukrainas historia. Som påpekats ovan innehåller också presentationen av skalden flera översättningar av dennes dikter. I avslutningen skriver Jensen:

---

¹³ *Berättelser från Ukraina* av Michailo Kotsjubinskij. Bemyndigad översättning från ukrainskan av Alfred Jensen, Stockholm 1918.

”Den blide, älsklige skalden, i hela sitt lif förföljd af olyckor, hade alltså skäl att ängslas för sitt lands frihet och framtid. Men på samma gång kunde han med stolt förtröstan vädja till den folkliga fosterlandskänslans oförstörbara kraft och peka på modersmålets oförgängliga skatter. Och själf har han med sin ädla, varma diktning bäst visat, att det lillryska språket lefver och skall lefva, så länge folket vill lefva.”

I läseboken ”Rysk litteratur”¹⁴ återkommer Jensen till Ševčenko. På sidorna 193-198 finns nämligen ett avsnitt om lillrysk litteratur där först den lillryska litteraturen helt kort presenteras, och därefter ges några prov i översättning ur den ”främste skaldens”, dvs Ševčenkos, produktion. Det är utdrag ur ”Hajdamakerna” samt dikterna ”Till Osnovjanenko”, ”Mitt framtidsöde”, och ”Testamentet”.

1916 presenterar så Jensen Ševčenko för en europeisk publik¹⁵ i en i Wien utkommen bok. Även i denna bok finns en fyllig historisk och litteraturhistorisk inledning om Ukraina och ukrainsk litteratur och kultur, även om Jensen mest, som titeln anger, ägnar sig åt Ševčenkos liv och verk. Typiskt för hans uppfattning om skalden är följande citat (sid. 42):

”Das Schicksal Schewtschenkos is fuer die Ukraine typisch und Symbolisch zugleich. Er gab seinem Volk ein erhabenes Beispiel von Gerechtigkeit und Entsagung und er verkörperte in mehrfacher Gestalt die humanitären Prinzipien der alten Bruderschaften. Erst mit ihm wurde die ukrainische Literatur wirklich national und dabei sozial. Er kannte die Leiden seines Volkes, denn er hatte sie an sich selbst erfahren und wengleich er fuer seinen eignen Teil die Hoffnung auf Glueck aufgab, so verzweifelte er doch niemals an der bessern Zukunft seiner Landsleute.

---

¹⁴ Alfred Jensen, *Rysk litteratur* (= *Utländsk vitterhet i svensk tolkning 2. Läsebok för skola och hem*), Stockholm 1912.

¹⁵ Alfred Jensen, *Taras Schewtschenko. Ein ukrainisches Dichterleben. Literarische Studie*, Wien 1916.

”Lernet, meine Brueder!
Denket und lernet,
lernet das Fremde kennen,
aber entfremdet euch nicht dem Eignen.”

Er verlor niemals die Zusammengehörigkeit mit dem Volke und in dieser Hinsicht steht er ethisch höher als zum Beispiel die russischen Volks- und Proletariatsdichter Kolzoff und Nekrasoff, die freilich ihr Mitgefuehl fuer die Bauern nie verleugneten, aber durch ihre soziale erhöhung immerhin die unmittelbare Fuehlung mit der Volksseele allmählich verloren. Schewtschenko, der freigelassene Sohn der Leibeigenschaft, konnte niemals vergessen, das er als Leibegner geboren war und dass seine Angehörigen noch immer in sozialer und moralischer Erniedrigung schmachteten. Dadurch bleib seine Lyrik so echt volkstuemlich.”

Jensen hade redan tidigare, i en festskrift för Ivan Franko år 1914, presenterat ytterligare en ukrainsk diktare på tyska, nämligen Kotljarevs’kyj.¹⁶ Hans höga uppskattning av denne diktare framgår av följande citat (sid. 225):

”Aus meinen Untersuchungen duerfte es doch den ausländischen Literaturwelt klar sein, dass die Ukraina ueber Kotljarewskyj stolz sein kann, und dass er das Denkmal in seinem Vaterstadt wirklich verdient. Die *Virgilieva Eneida* ist, meiner Ansicht nach, ein in ihrer Art und im Betracht der historisch-sprachlichen Verhältnisse literarisches Meisterwerk und ausserdem ein kulturhistorisches Dokument hohen Ranges. Wenn nun die ukrainische Literatur durch diese Studie in der gebildeten Welt mehr bekannt und geschätzt wird, duerfte mein Beitrag zu Ehren des Iwan Frankos nicht vergeblich gewesen sein, und an ihn persönlich richte ich die Schlussworte Kotljarewskyjs in seinem ukrainischen Gesangspiele ”Natalka Poltavka”.”

---

¹⁶ Alfred Jensen, ”Kotljarewskyj’s travestierte Äneide”. I: *Pryvit Ivanovy Frankovy v sorokljite joho pismens’koji pracji 1874-1914, Ljiteraturno-naukovyj zbirnyk*, L’viv 1914, sid. 215-225.

Under en lång följd av år sysslade alltså Jensen, vid sidan av sina andra slaviska engagemang, med Ukraina och ukrainsk litteratur och kultur. Alla artiklar har inte kunnat behandlas här.¹⁷ Det är dock inte enbart i artiklar och böcker han presenterat detta land och folk. Han var också en flitig medarbetare i den svenska encyklopedin *Nordisk familjebok*¹⁸ där han skrev över 770 signerade artiklar om slaviska ämnen. Därtill granskade han också ett stort antal artiklar. Av de signerade artiklarna rör 23 ukrainska ämnen. Den största är hans artikel om den ukrainska litteraturen. Han skriver också artiklarna om Ševčenko, Skoropads'kyj, Ohonovs'kyj, Kocjubyns'kyj med flera.

År 1921, samma år som han avled i Wien, kom hans sista viktiga arbete om Ukraina och ukrainarna. Tillsammans med rabbinen i Stockholm, M. Ehrenpreis, hade han nämligen börjat utge ett "Nationernas bibliotek", som skulle presentera alla nationer i Europa. Den första boken handlade om bulgarerna, den andra om polackerna, den tredje om judarna och den fjärde, som blev den sista, om ukrainarna.¹⁹

I denna bok har han samlat sin tids bästa kännare av Ukraina och ukrainarna. Mychajlo Hrusjevskyj skriver om Ukrainas historia, Stephan Rudnyckyj om Ukrainas geografi och folk, Vlad. Zalozieckyj om religion och även om konst, Ivan Pankevtyj om folkbildningen och även om teatern, Dimand om den ukrainska folkkonsten, Sergij Jefremov om den ukrainska litteraturen och den f. d. chefen för Ukrainas diplomatiska mission i Stockholm K. Losskyj om Ukrainas världspolitiska ställning. Själv medverkar Jensen med ett avsnitt "Ukrainska litteraturprov i urval och tolkning" som tar upp "Den ukrainska folksången" (dvs. nationalsången), "Ukrainska folkvisor", och litteraturprov av

---

¹⁷ I den svenska tidskriften *Ord och bild* av år 1919, nr 28, presenterar han "Ukrainska diktprov" på sidan 525-6 och en artikel "Ukraina" på sid. 527-536.

¹⁸ *Nordisk familjebok. Konversationslexikon och realencyklopedi*. Ny /2:a/, reviderad och rikt illustrerad upplaga. Bd. 1-38, Stockholm 1904-1926.

¹⁹ *Nationernas bibliotek IV. Ukrainarna*. Under redaktion av M. Ehrenpreis och Alfred Jensen, Stockholm 1921.

Mazepa, Kotljarevskyj, Taras Sjevtjenko, Kulisj, Ivan Franko, Tymotej Bordulak samt Mychajlo Kotsiubinskyj. I praktiken, vilket framgår av inledningen, har också Jensen skrivit de delar som tillskrivs Hrusjevskyj och Rudnyckyj, vilka på grund av de oroliga tiderna inte kommit in med sina bidrag i tid. Det påpekas dock att Jensen gjort de ”för Sverige lämpliga utdragen ur Hrusjevskyjs och Rudnyckyjs egna verk” och att dessa därför gett sitt tillstånd att deras namn, ”som icke få saknas i ett arbete om Ukraina, skrivet av ukrainarna själva”, skall få ”pryda verket”. Om det är Rudnyckyjs eller Jensens ord vi hör i avslutningen till det geografiska avsnittet (sid. 43) är oklart men avsnittet har sitt intresse:

”Men Ukrainas naturliga rikedomar bevisa också, vilken högst kännbar förlust för Ryssland Ukrainas fullständiga emanciperings skulle innebära. Rent ekonomiskt sett, kan Kiev mycket lättare existera än Petersburg-Moskva. Detsamma är förhållandet med det östra (ruteniska) Galizien, vars lösryckande från den västra delen skulle vålla en stor förlust för polackerna.

Ukraina är både i norr och i väster omgivet av avundsjuka grannar, som till vilket pris som helst icke vilja släppa sitt gamla byte. Detta gör den ukrainska frågan så svårlöst i politiskt avseende och torde vålla, att hela det östeuropeiska problemet ännu på lång tid icke kan bli definitivt och tillfredsställande löst. Men man vill också hoppas, att denna förtvivlade kamp för tillvaron skall egga det sega, uthålliga ukrainska folket till förnyade ansträngningar för sin ännu starkt hotade framtid.”

Helt säkert har vi dock Jensens egna ord framför oss i avsnittet ”Ukrainas politiska pånyttfödelse” som han står angiven som författare till. Kanske kan hans ord ses som ett testamente till de för honom så sympatiska ukrainarna (sid. 31):

”Men vare sig Ukraina blir en självständig republik eller, vilket är troligare, ingår som en viktig lem i ett federativt Ryssland, får man dock icke misströsta

om dess lyckliga framtid. De ofantliga offer, som det har bragt under världskriget, ha dock icke varit fruktlösa. Ukraina har redan ingått i det europeiska medvetandet som ett självständigt etnografiskt begrepp, och Kiev har alltifrån den varjagiska perioden och Peter den stores omdaning varit en väckande kraft i hela Rysslands andliga liv. Ukraina skall genom sin autonomi äntligen få tillfälle att utveckla sina rika ekonomiska och kulturella möjligheter, som skola återverka gynnsamt på hela Ryssland. Och då en gång ett nytt förbund ingås mellan det ”stora” och det ”lilla” Ryssland skall Chmielnytskyjs djärva tanke om en personalunion förverkligas på en solidare och förnuftigare grund.”

Det djupt tragiska är att detta, som skrevs för 70 år sedan, med vissa smärre ändringar är lika aktuellt idag. Ukraina har först under det sista året på allvar ånyo kommit in i Europas medvetande och det ukrainska folket har för att nå fram till detta fått utstå omätliga lidanden. Men jag är övertygad om att Jensen skulle ha sett på dagens situation i Ukraina med lika stor eller t o m ännu större sympati och optimism som/än för 70 år sedan.

Alfred Jensen och Bulgarien

1. Jensen och Bulgarien

Jensen kom till Bulgarien första gången 1890. Om detta sitt första besök i landet har han senare givit en livfull skildring i *Slavia. Kulturbilder. Ny följd: Från Donau till Adria och Bosporen*, Stockholm 1897, där de fyra sista kapitlen helt eller delvis ägnas hans första två resor genom landet. Han vistades bl.a. några månader i Sofia som korrespondent för *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*.

Såvitt man vet, knöt han inga närmare kontakter med bulgariska författare under detta sitt första besök i den bulgariska huvudstaden. I en nekrolog som poetissan Mara Belčeva, Penčo Slavejkovs livskamrat, skrev över Jensen vid hans död 1921, erinrar hon sig att Jensen vid detta sitt första besök i Sofia ”mest suttit tyst i en pulpet i ett av huvudstadens gymnasier och sökt lära vårt språk”. Men detta hans första besök avsätter dock ett mycket anmärkningsvärt resultat: 1891 trycks i Göteborg den lilla boken *Kristo Botjov. En bulgarisk frihetskald*. I denna finns praktiskt taget alla den bulgariske nationalskaldens dikter - helt eller delvis - i översättning till svenska.

1894-95 kom Jensen för andra gången till Bulgarien och beskriver sina upplevelser i den bulgariska tidskriften *Български преглед* (”Bulgarisk revy”), i stort sett det som senare utvidgades till de kapitel som ingår i *Slavia. Kulturbilder*.

Tredje gången kom Jensen till Bulgarien 1910. Under de gångna åren hade han haft brevkontakter med en rad bulgariska författare och andra kulturpersonligheter. Det är genom dessa, som alla tillhörde den s.k. *Misäl-*

kretsen, den mondäna kretsen kring kritikern Kräst'o Krästevs tidskrift *Misäl* ("Tanke"), som Jensen kommer i kontakt med Penčo Slavejkov och dennes epos *Кървава песен* ("Sången om blodet" i Jensens översättning), som han översätter med hjälp av Slavejkovs väninna Mara Belčeva, som kunde tyska och franska. Jensen blev uppenbarligen aldrig riktigt hemtam med det bulgariska språket.

Det är framför allt under och efter detta tredje besök och de följande fjärde och femte 1913 och 1916 - som också skulle bli hans sista - som Jensen gör översättningar från bulgariska och publicerar dem, först i svenska tidningar och tidskrifter, senare - i en del fall - i bokform. Det är uppenbart att den bulgariske författare han sätter högst är Slavejkov, som han föreslår till Nobelpriset, något som han kunde göra eftersom han var Nobelkommitténs referent med uppgift att bevaka de slaviska litteraturerna. Slavejkov fick aldrig priset - han dog i Italien 1912, när hans epos om det misslyckade upproret mot turkarna 1876 ännu var oavslutat. Efter hans död utgav Jensen 1913 sin översättning av detta epos i en separat volym. Även andra verk av Slavejkov gav Jensen ut i separata volymer (*Koledari*, Gbg 1912; *Skaldeöden* - innehållande sju dikter - Gbg 1912; *Hymner vid övermänniskans död*, Gbg 1916) och Slavejkov är därmed den enda bulgariske författare förutom Botev som fått äran att få "egna" böcker av Jensens hand.

Jensen gjorde kortare besök i Bulgarien 1913 och 1916 och efter första världskriget påbörjade han tillsammans med Markus Ehrenpreis ett gigantiskt företag: att ge ut separata volymer över olika nationer och nationallitteraturer. Det är betecknande för Jensens stora intresse för Bulgarien att det första verk som kom ut i denna serie var *Bulgarerna* 1918. (Senare samma år kom *Polackerna*, 1920 kom *Judarna* och 1921 *Ukrainarna*.) Boken är en sannskyldig realiabok om Bulgarien: den innehåller artiklar av bulgariska specialister i historia, geografi, ekonomi, språk och konst. Jensen svarar själv för artiklar om de politiska institutionerna och om den bulgariska litteraturen och för

avdelningen ”Bulgarisk litteratur i urval och översättning”, där han förutom dikter av kända poeter också har med ett urval folkvisor.

När Jensen dog i Wien 1921 tycks han ha haft planer på att än en gång besöka Bulgarien.

Jensen har - förutom boken om Christo Botev - inte skrivit särskilt mycket om Bulgarien som kommit ut i bokform. Hans reseberättelser från landet publicerades i tidskrifter och de tidigaste av dessa publicerades i utvidgad form i fyra kapitel av *Slavia. Kulturbilder*. I boken *Slaverna och världskriget. Reseminnen och intryck från Karpaterna till Balkan 1915-16*, Sthlm 1916 ägnas ett kapitel ”den makedoniska frågan”. Härutöver har han alltså redigerat och skrivit delar av innehållet i volymen *Bulgarerna*, Sthlm 1918 och givit ut fyra separata volymer med översättningar av Penčo Slavejkov. I *Slavisk kultur och litteratur under nittonde århundradet*, Sthlm 1920 ingår ett mycket kort avsnitt om bulgarerna.

Av detta är de fyra kapitlen i *Slavia. Kulturbilder* de livfullaste. Jämfört med bokens tidigare kapitel om slovenerna, kroaterna, Bosnien, Ragusa/Dubrovnik, Montenegro och Serbien - länder och folk som Jensen kände sedan tidigare - är kapitlen om Bulgarien mera vagt hållna, men samtidigt omfångsrikare, något som vittnar om Jensens nyväckta men stora intresse för detta land och folk. De tidigare kapitlen i boken är i stort sett disponerade på ett och samma sätt: efter ett kort avsnitt, som beskriver naturen och landskapets specifika drag, följer ett oftast mycket personligt hållet parti, där Jensen redogör för den aktuella politiska situationen, oftast i en mycket initierad och säker ton, men där det verkar som om det huvudsakliga källmaterialet är privata samtal med höga potentater och där påtagligt mycket har karaktär av hovskvaller, och kapitlen avrundas sedan med exposéer över århundradets litteratur på språket i fråga, tätt interfolierade av smakprov i Jensens egen översättning. När det gäller Bulgarien

är dispositionen i stort densamma, men vart och ett av ämnena får nu mer eller mindre ett eget kapitel.

I kapitlet "Öfver Balkan" redogör han för sin "första promenad öfver Balkan" 1890 (han går verkligen till fots och övernattar i bästa luffarstil på höskullar och liknande), men huvuddelen av detta kapitel ägnas liksom de följande hans andra besök i Bulgarien 1894-5. Han redogör för "Bulgariska karaktersdrag", för "Bulgariens Moskva", dvs. Tärnovo, för sin fotvandring "Genom Sjikpa-passet till rosenstaden Kazanlyk" och sin fortsatta särdeles pittoreska resa på åsneryggen och i en kärra i ett zigenartåg fram till Plovdiv. I detta kapitel är det uppenbart att han helt bygger på sina visuella intryck av land och folk och han tillstår öppet att han inte förstår eller kan göra sig förstådd på landets språk. Framställningen blir följaktligen mycket naiv och däri ligger också en stor del av dess charm. Hans fixa idé är att bulgaren visserligen är arbetsam men också sparsam på gränsen till snål och till detta utmärkande drag i den "bulgariska nationalkaraktären" återkommer han ständigt i sina skrifter om Bulgarien. Även Jensens uppfattning om det bulgariska språket är vid denna tid naiv, på ett sätt som kanske är både tidstypiskt och typiskt för författaren.

I kapitlet "Ferdinand och Sofia" fortsätter han med att på samma naiva sätt beskriva den då nya huvudstaden Sofia, varefter han är betydligt säkrare i sina omdömen om det befriade Bulgariens första regenter: "Alexander Battenbergski och Ferdinand Koburgski". I ett särskilt avsnitt om den "bulgariska folkbildningen och folkpoesien" ges redan flera översättningar av folkvisor och i det avslutande avsnittet om "Skalden Ivan Vazov" (som Jensen uppger sig ha träffat) ges denne ett mycket smickrande omdöme. (I boken *Bulgarerna* från 1918 är omdömet om den bulgariske nationalförfattaren betydligt mera reserverat.)

I kapitlet "Bulgariens framtidskamp" skissar Jensen flera "Bulgariska frihetsmartyrer": Sava Georgiev Rakovski, Ljuben Karavelov, Zacharias

Stojanov, Vasil Ivanov Levski och Kristo Botjov. Inte minst intressant finner han givetvis att dessa (med undantag för Levski) samtidigt är sin tids mest framstående författare. Avsnittet om Kristo Botjov är i stort sett en utmärkt sammanfattning av den bok om Botjov som Jensen själv givit ut 1891 men denna bok omtalas inte med ett ord i framställningen, där det inte heller ges några antydningar om vilka källor Jensen använt för sin framställning. Kapitlet fortsätter med att Jensen mycket livfullt återger en intervju som han kommit i stånd att göra med den tidigare diktatorn Stefan Stambolov, som vid tiden för intervjun (1894) emellertid råkat i onåd hos tsaren och befann sig i en slags frivillig husarrest. Han mördades 1895, möjligen på tsarens anstiftan. Stambolov ägnas även i övrigt ett långt avsnitt och har uppenbarligen Jensens beundran och sympati. Han presenteras här också som en framstående poet, som bl.a. skulle ha givit ut en bok tillsammans med Christo Botev, något som jag inte kunnat finna belägg för i litteraturhistoriska framställningar. Kapitlet avslutas med en ögonvittnesskildring från "sobranjen", den bulgariska riksdagen, och en redogörelse för "den makedoniska frågan". Bokens sista kapitel "Vägen till Tsarigrad" handlar bara inledningsvis om Bulgarien, huvuddelen ägnas Turkiet.

2. Kristo Botjov. *En bulgarisk frihetsskald* - 100 år

1891 trycks i Göteborg, på Zachrissons boktryckeri, den lilla boken *Kristo Botjov. En bulgarisk frihetsskald*. I denna finns praktiskt taget alla den bulgariske nationalskaldens dikter - helt eller delvis - i översättning till svenska.

Detta är några av de första översättningar som överhuvudtaget gjorts av Botevs dikter. En bibliografi över översättningar av Botevs verk som gavs ut i Sofia 1940 (*Христо Ботев в превод и загранични издания*. Книгописен преглед (Отпечатък от сборника *жив е той*), София 1940. Печатница "Теме

ныра”) uppger: ”En mycket intressant utgåva av Botevs dikter i översättning är den till svenska. Översättningen är gjord 1891 av den kände svenske bulgaristen [sic!] Alfred Jensen och utgiven i en separat volym: Alfred Iensen, *Kristo Botjov. En bulgarisk frihetsskald*, Göteborg 1891.”

Det är emellertid inte de allra *äldsta* översättningarna av Botevs dikter. Samma källa uppger: ”Tidigast är Christo Bot’ov översatt till serbiska. De första översättningarna [...] är från 1890”.¹ Det är alltså samma år som Jensen första gången besöker Bulgarien och samma år som han skriver sin bok. Man kan alltså utan vidare påstå att han gör en pionjärinsats.

Här kan en utvikning vara på sin plats. 1890 var Bulgarien alltjämt en ung nation. Landet hade befriats från turkoket genom det rysk-turkiska kriget 1877-8. Detta hade föregåtts av flera misslyckade upprorsförsök från bulgarernas sida, det viktigaste 1876, då Christo Botev i spetsen för en friskara kapade en ångbåt på Donau och landsteg på den bulgariska sidan i trakten av Kozloduj, där han kort tid därefter stupade för en turkisk kula blott 28 år gammal. Bulgariens gränser hade sedermera beskurits kraftigt vid Berlinkongressen 1878 och hela den södra delen hade som provinsen Östrumelien ställts under direkt turkiskt styre. En tyskspråkig furste, Alexander av Battenberg, blev regent i norra delen och en för tiden mycket liberal författning, ”Tärnovokonstitutionen”, antogs. 1885 hade Östrumelien ensidigt förklarat sig vara en del av Bulgarien och den nya unionen hade befästs genom ett i andra avseenden helt meningslöst krig mot Serbien.

Det var sålunda till ett relativt brådmoget balkanland Jensen kom 1890. Att hans intresse för bulgariska författare inte var begränsat till Botevs spektakulära levnadsöde visas av att Jensen i sin egen diktsamling *På fjärran stig*, Göteborg 1893, har med ett par översättningar av bulgarernas klassiker Ivan Vazov.

---

¹ Jag vill tacka Konstantin Ranev, som hjälpt mig att spåra de äldsta översättningarna av Botevs dikter.

Jensen angav själv att hans biografi baserar sig på - förutom Botevs egna brev och skrifter - ”den ypperliga lefnadsteckning som författats af den år 1889 aflidne bulgariske riksdagspresidenten *Z. Stojanov*, berömd i sitt hemland såsom historisk memoarförfattare och en af det unga litteraturspråkets bästa prosaister” (ss. 3f.). Denne *Z. Stojanov* är identisk med Zachari Stojanov, som skrivit trebandsverket *Записки за българските въстания* (”Anteckningar om de bulgariska upproren”), en pendang till Ivan Vazovs *Под игото* (Under oket) men baserad på autentiska händelser.

Jag vill inte ge mig in på någon granskning eller kritik av Jensens översättningar av Botevs dikter. Allmänt kan väl sägas att han översätter på ett tidstypiskt sätt, dvs. han bemödar sig om att ”försvenska” det som kan anses obekant för en svensk läsare. Jag föreställer mig att dagens översättarmode är snarast det omvända, dvs. man vill gärna bevara det exotiska, det som ger lokalfärg, medan Jensen gärna klädde detta i lätt hemvävd, svensk dräkt.

Jensens egen text i boken om Christo Botev är både spännande och rolig, väl värd att läsa än idag.

De frågor som naturligt inställer sig är:

Vem eller vad gav Jensen idén att skriva om Christo Botev? När Jensen 1890 besökte Bulgarien fanns inget skrivet om Botev utanför den slaviska världen och här nämner Jensen själv Zachari Stojanovs bok om Botev som kommit ut 1888. Vid en jämförelse visar det sig att Jensens bok i stor utsträckning är en sammanfattning och översättning av Stojanovs bok. Detta kan synas något märkligt, eftersom Jensen själv vid denna tidpunkt knappast kunde någon bulgariska. Till ryska blev Stojanovs bok översatt först senare.

De brev som finns bevarade i Göteborg ger ingen antydning om den yttersta drivfjädern till Jensens bok. Boken om Christo Botev nämns flera gånger i Jensens korrespondens med S.A. Hedlund och Henrik Hedlund men bara i

föribigående och som en merit. Första gången detta sker är i ett brev daterat Berlin 25/12 1890, då boken uppenbarligen föreligger färdig i manuskript.²

Det vore utomordentligt intressant om man i t.ex. bulgariska arkiv kunde finna några ledtrådar till bokens tillkomsthistoria.

3. ”Ja må han leva”

Till slut ytterligare en utvikning. Två av Christo Botevs allra populäraste dikter, som båda finns översatta av Alfred Jensen i *Kristo Botjov. En bulgarisk frihetsskald* brukar sjungas till melodier som i Bulgarien går under beteckningen ”populär melodi”. Den ena och allra mest kända är ”Хаджи Димитър”, vars första strof i Jensens översättning (”Hadsji Dimitar”) (s. 30) lyder: ”Den tappre hjälten i lefnadsvåren / på höga bärget sin bane finner. / Han stönar tungt, och ur djupa såren / det ädla blodet i strömmar rinner.” Det är den förmodligen mest lästa och deklamerade dikten i hela den bulgariska litteraturen, en lyrisk hjältedikt om en av Botevs föregångare, en ledare för en chajdutskara, som stupade i kampen mot turkarna tio år före Botev själv. En ordagrann prosaöversättning av första strofen till svenska skulle lyda: ”Han lever, han lever! Där på berget / ligger dränkt i blod och stönar / en yngling med ett djupt sår i bröstet / en yngling i sin ungdom och manliga styrka.”

En svensk som hör ”Хаджи Димитър” sjungas gör osökt reflexionen att ”det här, det är ju ‘Ja må han leva’” och ändå mera frapperande blir naturligtvis likheten om man vet vad de första orden i den bulgariska texten betyder: ”Han lever, han lever!” (Bakgrunden till denna upptakt är att det långt efter Chadži Dimitärs död gick rykten om att han alls inte var död utan hade lyckats

---

² Jag vill tacka Ulla-Britt Frankby, som för min räkning särskilt gått igenom den del av Jensens korrespondens som finns i Göteborg i syfte att söka efter ledtrådar till Botevmonografins tillkomsthistoria.

undkomma och levde gömd i Balkanbergen i centrala Bulgarien.) Samtidigt är alltså skillnaden mellan texternas karaktär än mera slående. Botevs text är högstilt, heroisk och bloddrypande och med tanke på detta är den bokstavliga överensstämmelsen mellan inledningsorden än mera frapperande.

Den andra dikten heter på bulgariska ”Моята молитва”, vilket betyder ”Min bön”, och är en av poetens mest centrala, eftersom den innehåller hans andliga credo. Botev var nämligen en av världslitteraturens allra första uttalat ateistiska poeter och hans politiska program hör hemma i raden av utopiska socialister och kommunister under 1800-talet. Därför är hans bön i ordagrann översättning en bön ”inte till dig / som munkar och präster buga inför / och som de ortodoxa kreaturen / tända ljus inför”, ”Inte till dig som är i himlen / utan till dig som är i mig / i mitt hjärta och i min själ”. I Jensens översättning lyder de två första stroforna: ”Gud och Herre! stor i nåder! / Ej den gud, vi ofvan finna / utan Herre, Du, som råder / i mitt hjärta, i mitt sinne! / Ej den gud, hvars bild blir buren / högt av munkar och af präster / och för hvilken kreaturen / fira ortodoxa fäster;”

Också denna dikt brukar sjungas till en melodi av okänd upphovsman. Och än en gång hajar man till som svensk. Melodin är nämligen i stor utsträckning identisk med Lina Sandells (1832-1903) psalm ”Tryggare kan ingen vara”. I detta fall föreligger alltså ingen ordagrann överensstämmelse i texten. Å andra sidan är det också här ytterst frapperande att tendensen i den svenska och den bulgariska texten är varandra helt motsatta. Den svenska texten är ju ett barns bön till den traditionelle kristne Guden som ”vad han tar och vad han giver / samme fader han dock bliver.”

Jag hade från början inte en tanke på att det skulle kunna vara Jensen som har förmedlat melodierna mellan de båda folken. Naturligare vore att söka ursprunget till dessa melodier någonstans mitt emellan Sverige och Bulgarien, i Centraleuropa, varifrån melodierna spridit sig i olika riktningar och nått bl.a. Sverige och Bulgarien.

Jag har än så länge bara helt amatörmässigt sökt spåra melodiernas ursprung på svensk botten. Från Svenskt Visarkiv i Stockholm fick jag följande fakta:

Melodin till ”Ja, må han leva” är känd från Bellmans *Fredmans sånger* Nr 11 och 12. *Fredmans sånger* utgavs första gången 1791 (ett annat jubileum att fira) och liksom är fallet med de mera kända *Fredmans epistlar* (1790) trycktes melodierna tillsammans med texterna. Den första upplagan har också kommentarer till melodierna, där det till 11 och 12 bara står att de är besläktade med en fransk ”air de chasse”, som används i ”la Chasse de Marly, vaudeville”.

Samma melodi används också med tysk text: ”Hoch soll er leben, hoch soll er leben, dreimal hoch!” Musiken och texten till denna tyska sång trycktes första gången 1877, dvs. ett år efter Botevs död.

Det är okänt vem som är upphovsman till den svenska texten men det antas att det är en översättning och utvidgning av den tyska texten, som alltså bör ha varit populär åren omkring Botevs död. Det vore alltså inte särskilt djärvt att gissa att det är den tyska sången som vid denna tidpunkt nått också Bulgarien.

”Tryggare kan ingen vara” publicerades första gången 1855 i en samling andliga sånger som utgavs anonymt av Lina Sandell men hade då en annan melodi. Den melodi vi känner infördes av Fredrik Engelke (1848-1906) i en ny upplaga *Lofsånger och Andelige Visor* 1873. Detta tycks vara Engelkes enda bidrag till svenskt musikliv; han var annars hela sitt liv teckningslärare i Halmstad. Melodin är med stor sannolikhet av tyskt ursprung.

I *Hessische Blätter für Volkskunde* 1910 omtrycks en smådevisa över Napoleon I, som anses vara skriven redan 1812 eller 1813 och det antas att melodin är ändå äldre.

En annan variant möter i *Deutsches Liederhort*, del 2, utgiven av Ludwig Erk och Franz M. Böhme 1893, där den uppges vara melodi till en annan soldatvisa, som är känd dels från 1813, dels från 1870.

På svensk botten är ytterligare en variant känd: melodin till ”Fru Toras visa”, som börjar ”En vacker hustru hette Tora”. Texten till denna visa är från början av 1800-talet, men den är egentligen bara en variant av en mera känd visa, ”Visan om Jöns”, som uppges vara från slutet av 1600-talet. Det är möjligt att det är just melodin till ”Fru Toras visa”, som Engelke bearbetat för sin samling 1873. Lina Sandell själv hade som nämnts tänkt sig en annan melodi.

Gemensamt för båda de diskuterade melodierna tycks vara att de åtnjöt viss spridning och popularitet i Tyskland under 1800-talet. Åtminstone den förra hade dock funnits i Sverige redan tidigare (*Fredmans sånger* 1791). Beträffande den senare uppges det som omöjligt att avgöra när den först användes (i någon variant) i Sverige.

Jag har ännu inte på allvar börjat gräva i när dessa melodier för första gången möter i Bulgarien, men detta är givetvis den primära frågan när det gäller att avgöra om sammanfallet är *något* annat än en ren slump. En annan fråga som också förtjänar att belysas är om det finns flera dikter av Christo Botev, som sjungs till melodier som är kända också i Sverige. Vad man vet är att 15 av Botevs dikter sjungs till melodier, som ofta adapterats i folkmun. Vissa dikter har 4-5 olika melodier, som går under beteckningen ”populära melodier”. Dit hör dock inte ”Хаджи Димитър” och ”Моята молитва”, som vardera bara har en känd melodi; i båda fallen uppges de ha använts alltsedan 1890-talet. Sammanlagt är 32 olika melodier kända som melodier till botevdikter. Av dem är 27 besläktade med s.k. градски песни = stadsvisor. Melodierna indelas i tre grupper: folkvisor närstående; med element av stadsvisor; rena stadsvisor.³

Man kan trots allt inte undgå att bli fundersam över det faktum att de båda melodier till Botevs dikter som här är aktuella är kända f.o.m. 1890-talet. Jensen kom till Bulgarien första gången 1890 och samma år skrev han sin bok om Botev och översatte dennes dikter. Då hade båda melodierna sedan länge varit

---

³ Jag vill återigen tacka Konstantin Radev, som skaffat fram dessa fakta åt mig.

kända i Sverige. *Även* om det är en ren slump att det är just under det följande decenniet som man börjat sjunga Botevs dikter till dessa melodier är det ändå en händelse som ser ut som en tanke ...

Alfred Jensen och Igorkvädet

Om man räknar 1797 som det år då Igorkvädets existens för första gången blev uppenbarad för en utländsk publik genom N. M. Karamzins notis i oktobernumret 1797 av den i Hamburg utkommande franska emigranttidningen *Spectateur du Nord*, kom det att dröja över 85 år innan någon i Sverige gjorde det fornryska eposet bekant. Det var den 25-årige Alfred Jensen som 1884 omnämde dess existens i en artikel ”Om rysk folkpoesi” med ordalagen ”år 1795 köpte grefve Mussin-Puschkin af en munk i Jaroslav [sic!] ett manuskript med titeln ”Kronografi”, antagligen från 12:te århundradet, som innehåller ”Ordet om Igors tåg mot Polovtserna”, vars årtal historiskt förlägges till 1185;” (Jensen 1884). Man ser här att Alfred Jensen ännu var i allra första början av sin ”slavofila” karriär. Han transkriberar ryska ord enligt det för svenskan otympliga och irrelevanta tyska sättet, han känner inte till att stadens namn är Jaroslav, han översätter *slovo* bokstavstroget med ”ord”, man får det intrycket att manuskriptet ”kronografi” [böra vara ”chronograf”] bara innehöll Igorkvädet, när det i själva verket var en samling av olika manuskript bland vilka också detta ingick.

Inom parentes kan det tilläggas, att Igorkvädet redan 1821 blev bekant för svenskspråkiga ryskstuderande i Finland genom de utdrag som med en knapphändig kommentar fanns i en rysk läsebok på svenska: ”Profstycken utur Slavänskan eller Ryska språket i dess äldsta Gestalt. 2. Utur Sången öfver Igors fälttåg Af en okänd. Ночь мъркнеть, заря-свѣтъ напала etc” (Ehrström-Ottelin 1821: 66).

Dock skulle det förflyta ytterligare ett kvarts sekel innan Alfred Jensen som den förste i Sverige gav en närmare presentation av Igorkvädet som han nu

kallade det, samt en ”ordagrann tolkning” på prosa. Detta skedde 1908 i hans verk *Rysk kulturhistoria*, där han ägnar ett helt kapitel åt denna fråga (Jensen 1908: 26-46).

Som medarbetare i den andra upplagan (”Ugglan”) av Nordisk Familjebok 1904–1926 kom Alfred Jensen att framstå som auktoritet i Sverige vad gällde slavisk kultur och litteratur och genom sin artikel ”Igorkvädet” eller ”Kvädet om Igors härtåg” år 1910 gav han en översiktlig bild av innehållet i och den dittillsvarande europeiska forskningen om kvädet (Jensen 1910).

Senare kände sig Alfred Jensen mogen att göra en poetisk tolkning med namnet Kvädet om Igors fälttåg som kom ut 1912 vilket ytterligare stärkte hans ställning som ende sakkunnige i Sverige när det gällde Igorkvädet (Jensen 1912).

Det är intressant att konstatera att han nu (1912) med denna bakgrund kunde, och det med all rätt, kritisera den bristande kännedomen i Sverige om slavisk litteratur och han tog som exempel *Verldslitteraturens historia* första delen, författad av Otto Sylwan, professor i estetik samt litteratur och konsthistoria vid Göteborgs högskola: ”Hier werden die Slaven mit keinem einzigen Wort erwähnt”... ”Verdient z. B. nicht *Slovo o polku Igorově* eine flüchtige Erwähnung”. Döljer sig här hos Alfred Jensen en besvikelse över att Otto Sylwan inte bevärdigat sig att inhämta kunskap om dessa ting i hans *Rysk kulturhistoria*? Det exemplar som Institutionen för slaviska språk i Göteborg äger, har tillhört Otto Sylwan att döma av dedikationen *Till Prof. Otto Sylwan från förf.* (Jensen 1913).

Man skulle även kunna spåra en bitterhet hos Alfred Jensen över att bli ignorerad av den akademiska forskningen i ett annat liknande fall. Den av honom annars mycket rosade Dr. Helge Almquists [1880–1940, professor i historia vid Göteborgs högskola 1915–1926, behärskande ryska och polska] avsnitt *Slavisk kultur* i band VIII av *Världskulturen* gav han dock det omdömet:

”Die 43 Zeilen, die für das ältere Rußland reserviert sind, scheinen mir ganz ungenügend, besonders für einen schwedischen Leserkreis, obgleich derselbe anderswo - z. B. durch den I. Teil meiner *Rysk kulturhistoria* - ... informiert werden kann. Von Dr. H. Almquist wird nur die s. g. Nestor-Chronik erwähnt. Abgesehen vom Slovo o polku Igorevë, gibt es ja russische Denkmäler des Mittelalters ...” (Jensen 1913: 289)

Låt oss nu titta på Alfred Jensens Slovo-översättningar. När det gäller den prosaiska versionen på svenska av Igorkvädet börjar han med att ge en karakteristik därav (Jensen 1908: 26-29): ”den lyriska hjältedikt ... [som är] ett slags poetisk komplettering av Nestorskrönikan”. Han ger den historiska bakgrunden till kvädets innehåll men framhåller att det viktiga i denna dikt är ”den fina karaktärsteckningen och ... den konstnärligt idealiserande kulturbild av det dåtida Ryssland med dess inre söndring.” Han kallar den ”en av lyrik genomströmmad poetisk krönika” ... som konstnärligt sammanflätar ”två olika tidsskeden; ... ett helt system av folkpoesi och tradition, historia och filosofi”. Han ser en likhet mellan Kvädet och Nestorskrönikan därigenom att de båda vilar på en moralisk grund, att de är uppbyggda på karakteriserande episoder, att de gisslar de ryska furstarnas inre stridigheter och pekar på nödvändigheten av enhet och enighet. Något konfunderad blir läsaren av att kvädets huvudperson Igor, fursten av Novgorod-Severskij kallas ”den *nordiske* [kursiv av GuJa] medfursten” till Svjatoslav, fursten i Kiev.

Därpå redogör Alfred Jensen för den handskrift som A. [lucka för: I.] Musin-Pusjkin fann ”1795 ... i Spaso-Jaroslavska klostret” varvid han visar sin orientering i Slovo-forskningen. Han kommer så in på de tvivel som framförts angående Igorkvädets autenticitet men han visar sig vara en övertygad ”slovisk” genom att hänvisa till att ”numera har vetenskapen skingrat varje tvivel ... ehuru många dunkla punkter ännu - kanske fåfängt - vänta på sin slutliga lösning”.

Därefter kommer en kort redogörelse för dikten som är ”fullt klar och bildar, trots skenbara språng i framställningen, ett konstnärligt, organiskt helt”.

I samband med påpekandet att Igorkvädet översatts till många utländska språk, får Thor Langes danska översättning ”Kvädet om Igors Fylke”, gjord redan 1888, en uppskattande reverens av Alfred Jensen men med det tillägget att den snarare är en ”poetisk omarbetning ... än en verklig översättning”. Själv avstår han från det omöjliga försöket att återge kvädets ”poetiska skönhet” och nöjer sig med att på prosa framlägga en egen ”ordagrann tolkning” med några förklaringar, allt för att den utländske läsaren skall få ett större utbyte. Samtidigt upplyser han om att han utnyttjat ”de bästa textkritiska källorna” utan att närmare specificera dem.

Själva översättningen omfattar nästan 10 sidor (29-39) som motsvarar den ryska versionen bortsett från några lacuner. En noggrann läsning ger anledning till många frågor. Det har inte varit lätt för översättaren att taga ställning till de många dunkla punkter som på den tiden ännu ej funnit någon lösning. På det stora hela refererar han andras åsikter, men framför också egna självständiga påståenden.

1: Av de olika förklaringarna av namnet *Trojan* utväljer han den som syftar på den romerske kejsaren Trajanus, vilket stöds av *Trojans stråt* som skulle avse ”Trajanus’ väldiga väganläggningar i sydöstra Europa”, en förmodan som ”blir för mig subjektiv visshet” genom kvädets uppgift att Jaroslav Osmomysl ”spärrade Donaus port”, dvs en klar hänvisning till ett av Trajanus’ stora verk (42).

2: I samband med att han refererar vissa forskares åsikt att Igorkvädet uppvisar vissa likheter med västerländska hjältepos (*Chanson de Roland* och *Nibelungenlied*) och att Pogodin (kan verkligen den svenske läsaren känna till detta namn dessutom citerat utan för- eller fadersnamn?) vill se ett inflytande av skandinaviska sagor på Kvädet, framför han den något besynnerliga

uppfattningen att icke blott Igorkvädet utan också dess författare ”indirekt böra stå i en smula tacksamhetsskuld icke blott till den västerländska odlingen, utan kanske ock till våra svenska varingar, som ingöto den statsbildande anden i den osjäliga [sic!] ryska kroppen.” (43).

3: Alfred Jensen föreslår en överraskande tolkning av *Ovlur*, namnet på den man som räddade Igor ur fångenskapen hos polovtserna, vilket namn i allmänhet förklaras vara av turkspråkigt ursprung. Det förekommer även i en krönika under formen *Lavor* eller *Oluvr* vars mor skulle vara kristen. ”Måhända är det förmätet av mig, om jag vågar sammanställa namnet Oluvr med det svenska Olov? ... möjligheten är väl icke alldeles utesluten, att en av de gamla varjagernas ättlingar ... hade hamnat här nere vid Dons stepper och råkat än en gång hjälpa en rysk furste mot främmande barbarer!” (43. Jfr Gunnar Jacobsson 1989 58-65).

Samtidigt som Alfred Jensens inställning är färgad av norrmanismen (”ett exempel på, huru den nationella [dvs ryska, GuJa] självöverskattningen kan grumla det sunda omdömet, liksom förhållandet varit rörande den varjagiska frågan”) (42) är han helt proukrainsk med en antipatisk attityd till Moskva, som kallas halvasiatiskt (40), och den moskovitiska perioden som sägs ha ett asiatiskt samhällskick (s. 41), och mot de ryska bylinorna som uppvisar ett halvt tatariskt, halvt bysantinskt åskådningssätt (43).

Språket är medvetet arkaiserande *begynnöm, havande sjungit, var siande, stånda, örnanäste, varda*. I vissa fall kan detta vara på sin plats när ju kvädet uppvisar flera stilistiska nivåer som är värda att avspeglas i översättningen. Även en förkärlek att behålla den ryska textens konstruktioner med particip och gerundium: *sökande heder åt sig, stående till värn*. Ovanliga uttryck *stoppade sina öron* (= täppa till), *bräcka min lans till det polovtsiska fältets gräns* (= bryta en lans vid den polovetsiska steppens gräns), *red fram över det rena fältet* (= över den vida [öppna] steppen), [*örnarna locka med sitt skriande*] *djuren till ben*

(= de vilda djuren till benknotorna / de dödas ben; *ben* i stället för benknotor / de dödas ben förekommer på andra ställen i översättningen), *kajornas snatter* (det är inte kajorna som snattrar utan änderna, här alltså = pladder), *nedmejade av härdade sablar, fly de avariska hjälmarna från dig, vildtjur Vsevolod* (hur kan hjälmar fly? i den ryska texten står det: de avariska hjälmarna klöv du, rasande tjur Vsevolod, med härdade sablar), *utbreda sig kärvar av huvuden; stålklingor hamra som slagor och människoliv läggas på trösklogen; själen sopas bort från kroppen* (bättre vore väl att översätta denna tröskscen med: man breder ut huvuden som kärvar, tröskar med slagor av stål, lägger levande på tröskplatsen och vannar själen från kroppen).

Han underlåter icke att understryka ”alla poetiska skönheter” i Igorkvädet, textens naturskildringarna, och framdrager särskilt ”Jaroslavnas underbart sköna klagovisa [som] anses med rätta som en av den ryska poesins klenoder” (41). Vidare påpekar han det hedniska inslaget i form av den förkristna slaviska gudavärlden (40), och ser ”en homerisk urprunglighet” i de återkommande epiteterna som utmärker folkpoesin (41). Kapitlet om Igorkvädet avslutas med en jämförelse med *Zadonščina* och *Sången om storfurst Dmitrij Ivanovič seger över sin moståndare tsar Mamaj* som klassificeras som ”tomma efterbildningar av Igorkvädet, utan originalitet” och som visar den låga poetiska nivån i Moskva (45 och 46).

Vi kommer så över till Alfred Jensens poetiska tolkning av Igorkvädet. Den inleds (Jensen 1912: 9) med en kort presentation av eposet: ”en längre, synnerligen märklig och poetiskt fångslande konstdikt som sprider mycket ljus över ... den lillryska kultur som genom den varjagiska statsbildningen och den grekiska kristendomen hade sitt säte i Kiev”.

En säregen sammanfattning av bakgrunden till kievstatens kultur!

Författaren som är okänd har utnyttjat krönikor, folkpoetiska traditioner och andra nu förlorade källor för att i hjältediktens form skildra Igors av Novgorod-

Sieversk olyckliga fälttåg mot de hedniska polovtserna. Så följer några upplysningar om handskriften, och att texten är ytterst svårläst och avfattad på ”fornlillryska” i ett slags rytmisk prosa enligt för oss okända metrisk lagar.

Alfred Jensen upplyser om att basen för hans tolkning är A. N. Majkovs poetiska översättning från 1870 med den egendomliga upplysningen ”femfotade trokéer” som i den sydslaviska folkpoesien.

För svensk publik har dikten enligt Alfred Jensen ”ett speciellt intresse” eftersom den ”tydliga röjer en viss förbindelse med den västerländska riddarepiken och den germanska kämpasagan, vilka voro totalt främmande för det ryska skaplynnnet”, även detta ett överraskande påstående!

Alfred Jensen följer Majkovs femfotade trokéiska meter och håller sig troget till hans version med det undantaget att utelämna flera partier. Medan Majkovs text omfattar hela Igorkvädet, har Alfred Jensen bara medtagit 221 rader. Denna nedskärning kompenserar han genom en resumé på prosa av luckorna vv 119–242; 540–612 men förtiger innehållet i övriga fall: 32–54; 266–287; 323–331; 346–495; 499–504, plus några enstaka rader som inte tagits med, vilket gör att läsaren får en ofullständig bild av hela dikten. Dock underlättas hans förståelse av dikten genom förklarande noter låt vara att de är otillräckliga. Även i denna version identifierar Alfred Jensen namnet Ovlur med Olov ehuru med ett frågetecken.

Beroendet av Majkov är tydligt. Så följer Alfred Jensen honom vid översättningen av originalets *zegzica* med ”svala” (*lastočka*) gentemot prosaöversättningens ”gök”. Där förekom också ”med sin diktning” som översättning av originalets *mysliju* men nu accepterar han Majkovs *vekšej* och återger det med ”som ekorn”. Den egendomliga översättningen i prosaversionen ”Varför spänner du deras bågar med törst på vattentomt fält ...?” har här fått en någorlunda acceptabel läsning ”Varför ... göra deras slaka bågar torra” som i Majkovs version lyder [*Žaždoj ich tomiš v bezvodnom pole, //*]

Sušiš' – gneš' nesmočennye luki. Alfred Jensen hade i den prosaiska versionen missuppfattat originalets *sčprjaže* som *naprjaže*. Den ordagranna översättningen från den tryckta versionen 1800 *čemu ... vč polě bezvodně žaždeju imč luči sč prjaže* är ju ”varför drog du med torra (*žažda* = vattenbrist) samman (= krympte) deras pilbågar på det/den vattenlösa fältet/steppen?” Det finns andra punkter i den jensenska versionen som man kan sätta frågetecken för t ex accentueringen av namn: Mstíslav, Róman, Kórsun, Pirógostjája, Olgóvitj, Pútívlj, Súla, Surózjska måste hos Alfred Jensen läsas med denna accentuering om man skall följa den trokéiska metern, medan Majkov har de ”rätta” betoningarna. I andra fall följer Alfred Jensen den ryska accentueringen Boján, Troján, även Putívlj.

Roman kallas ”son till Svjatoslavitj” i stället för ”son till Svjatoslav” eller bara ”Svjatoslavitj”, en sak som ger läsaren anledning till att önska en ättetavla för att hålla isär alla de uppträdande personerna.

Språket i den poetiska versionen är inte så arkaiserande som i översättningen av 1908, enär Alfred Jensen ofta lyckats återge Majkovs poetiskt lyriska stil med en lättflytande diktion. Detta framträder särskilt i Jaroslavnas klagan. Det kan vara intressant att jämföra de båda versionerna:

Jaroslavnas stämma höres.
 Som en gök klagar hon osedd
 i morgonstund: ”Jag vill flyga
 som en gök längs Donau. Jag vill
 skölja mina bäverskinnsärmar
 i Kajalas flod och rentvå de
 blodiga såren på furstens grymt
 tilltygade kropp.” Jaroslavna gråter
 arla på muren i Putívl och säger:
 ”O vind, lilla fläkt! Varför, herre,

Igor hör sin Jaroslavnas stämma,
 där hon fjärran uti arla morgon
 som en svala kvittrar vekt och klagar:
 ”Jag som svala flyga vill längs Donau,
 i Kajala skölja mina ärmor
 utav bäverskinn och löga fursten,
 rentvå såren på den vita kroppen.”
 Hon på muren uti Putívl står
 uti arla morgonstund och klagar:
 ”Vindfläkt lilla! Varför, käre herre,

blåser du så starkt? Varför sänder du på din otröttliga vinge khaners pilar mot min makes krigare? Är det icke nog för dig att brusa upp under molnen och gunga fartygen på det blå havet? Varför, herre, har du förskingrat min glädje på ginsten?" Jaroslavna gråter på muren i Putivl och säger: "O Dnjeper Slovitij! Du har slungat berg av stenar över polovtsernas land; du har lockat med dig Svjatoslavs farkoster mot kobjakiska trupper. Flyg hit till mig, o herre, med min make, på det jag i morgonstunden ej måtte sända honom mina tårar i havet!" Jaroslavna gråter arla på muren i Putivl och säger: "Klara och lysande sol! Du är allom varm och skön. Varför, herre, har du spritt dina brännande strålar på min makes krigare. Varför spänner du deras bågar med törst på vattentomt fält och stoppar deras koger fulla med sorg?"

blåser du så starkt, att pilar slungas tätt emot min makes tappra kämpar? Under himlens skyar må de rasa och på havet gunga skepp och fartyg, men vi fläktar du så starkt och skingrar här min levnadsfröjd på gröna ängen?" Hon på muren uti Putivl står arla morgonstund och klagar: "O min Dnjeper, Dnjeper min Slavutij! Du förbi polovtsernas land har flutit och har slungat berg av sten mot stranden. Du har vaggat Svjatoslavska fartyg och dem burit till kobjakers ängder. Gunga också hit igen min make, att jag ej må fruktlöst gjuta tårar under spaning på det blåa havet!" Hon på muren uti Putivl står arla morgonstund och klagar: "Klara sol, du trefalt ljusa källa! Varmt och skönt för alla, sol, du lyser. Varför har från himmelen du skickat heta pilar på min makes kämpar? Varför kvälja dem med törst på fältet, göra deras slaka bågar torra och tilltäppa deras läderkoger?"

Så har vi kommit till slutet av vår granskning av Alfred Jensen och Igorkvädet. Det blir på sätt och vis samtidigt en bild av hans utveckling som slavist: från de första osäkra stegen, de ofullständiga kunskaperna, den ringa

självständigheten fram till ställningen i Sverige som den mest produktive utforskaren av slavisk kultur med rangen av auktoritet.

När det gäller Igorkvädet är det inte svårt att finna många svaga punkter hos Alfred Jensen. Felaktigheter, missuppfattningar, och en tung och ibland klumpig stil i prosaöversättningen som dock har en motvikt i den poetiska versionen. Hans framställningssätt blir ibland prövande med förnumstiga uttalanden som både formellt och innehållsmässigt andas kliché och schablon. I sin hänförelse för det ”lillryska” och antipati mot det ”moskovitiska” å ena sidan och i sin upphaussning av det ”nordiska” på bekostnad av det ”östlaviska” å den andra är han ju en spegel av sin samtids fördomar. Detta får inte överskugga hans stora pionjärförtjänst att ha introducerat Igorkvädet icke blott med ord utan också i gärning. Vi väntar fortfarande på en fullständig översättning till svenska av Kvädet med hänsyn tagen till de stora framsteg som gjorts efter Alfred Jensen¹.

---

¹ Det föreligger faktiskt ett på skrivmaskin framställt manuskript av en fullständig svensk översättning av Igorkvädet av författaren till ovanstående artikel. Den påbörjades redan vårterminen 1948 i samband med mina seminarieövningar vid dåvarande Göteborgs Högskola över ”Fornryska, Igorkvädet”, genom aktualiseringen av A. Mazons 1940 utgivna men av andra världskriget bortskymda bok *Le Slovo d'Igor*. Översättningen växte sedan fram i samband med efterföljande års seminarier över samma tema och fullbordades på 1960-talet med titeln Igorkvädet. Kvädet om Igors krigståg, Igor, son till Svjatoslav, sonson till Oleg. [Övertitel: Försök till översättning]. 218 versrader (10 sidor).

Referenser

- Ehrström, E. G. & C. G. Ottelin (1821) *Rysk läsebok med ordtolkning*. Första bandet: Chrestomathie. Åbo.
- Jacobsson, Gunnar (1960) *Igorkvädet* Kvädet om Igors krigståg, Igor, son till Svjatoslav, sonson till Oleg. Försök till översättning. Maskinkrivet manuskript, 218 versrader (10 sidor).
- Jacobsson, Gunnar (1989) ”Har Olof något med Igorkvädet att göra?” i: *Opuscula slavica et fennica Olavo Paulsson quinquagenario ab amicis oblata*, Gulsi Working Papers 4, Göteborg, sid. 58-65.
- Jensen, Alfred (1884) ”Om rysk folkpoesi” i: *Ny svensk tidskrift för kultur och samhällsfrågor*, november, sid. 578.
- Jensen, Alfred (1908) *Rysk kulturhistoria I*, Stockholm.
- Jensen, Alfred (1910) ”Igorkvädet” i: *Nordisk familjebok*, Band 12, Stockholm, s. 87.
- Jensen, Alfred (1912) *Rysk litteratur*. Utländsk vitterhet i svensk tolkning. Läsebok för skola och hem 2, Stockholm.
- Jensen, Alfred (1913) ”Die literarische Slavistik in Skandinavien” i: *Archiv für slavische Philologie* 34, Berlin, sid 284-291.
- Majkov, A. N. (1985) *Slovo o polku igoreve*, Biblioteka poëta, Leningrad.

LENNART KJELLBERG

Brev från Alfred Jensen

i Arhiv Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb, Arhiv Srpske akademije nauka, Beograd och Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana.¹

ARHIV JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE ZNANOSTI I UMJETNOSTI,
Zagreb

Brev till Franjo Marković (1845-1914, författare, Zagreb). Signum: XV 37/19
Jen.

(1.) Stockholm, Dalagatan 14, 23.1.06. (Ty.) Tack för brev. Glad att M. inte har uppgivit planer på resa till Sverige. Familjen mår bra. Mycket att göra i Nobelinstitutet. Under de senaste åren studieresor till Ryssland, Polen och Böhmen; på sydslaviskt område, Belgrad, blott några dagar (avstickare från Wien) ”und zwar unmittelbar vor der Ermordung Alexanders, wo ich dem armen König vorgestellt wurde – eine peinliche Erinnerung! Gewisse Umstände haben es gethan, dass ich mich hauptsächlich mit den ost- und westslavischen Litteraturen, besonders der älteren polnischen befasst habe. / Aber mitunter habe ich einen schönen Traum (als Dichter darf ich ja auch träume[n]: ich stelle mir die Möglichkeit vor, dass ich so viel Müsse und Geld habe, dass ich mit meine[r] Frau wiederum eine Zeitlang, wenigstens 2-3 Monate in Dubrovnik verbringen könnte um meine bescheidenen Studien von Gundulić und seiner

---

¹ Vid en studieresa till dåvarande Jugoslavien 1964 sökte jag förteckna brev från Alfred Jensen i bibliotek och arkiv. Under Alfred Jensen-symposiet refererade jag i korthet mina anteckningar; här återges dessa in extenso.

Zeit fortzusetzen." Ber om hälsningar till Vladimir Mazuranić, v. Trnski, prof. Šurmin, pobratim Bučar, Gjalski "von Ihrem dankbar ergebensten Schüler Alfred Jensen".

(2.) Stockholm 5.5.08 (Ty.) Bučar har meddelat att AJ blivit korresponderande medlem av Jugosl. akad. Erhållit publikationer men ej bekräftelse på utnämningen. Utnämningen publicerad i Prosvěta. Tack. FM har säkert bidragit. AJ har ej uppgivit hoppet om att FM skall komma till Sverige. AJ med fru kan inte längre så bekvämt företa kontinentala utflykter; barnavård. AJ skriver rysk kulturhistoria. Far på våren till Utö.

Brev till akademiens sekreterare, prof. Fr. Verbenić.

6.11.08. (Kroat.) Tack för utnämningen.

6.12.08. (Signum: K br. 257.) (Ty.) Tack för utnämningen. Då Nobelbiblioteket grundades köptes delar av Stari pisci hrvatski, Rad, Ljetopis, Zbornik za nar. život från Harassowitz. Kan forts. fås gratis eller till nedsatt pris?

Svar: Principiellt ej gratis men med 50% rabatt.

ARHIV SRPSKE AKADEMIJE NAUKA, Beograd

Brev till Svetislav Cvijanović (1877-1909, bokhandlare och förläggare, Beograd). Signum: 10871.

16.10.13. (Ty.) Beställer bd 1 av Vuks korrespondens.

(Odat.) A. J:s porträtt. (Foto "Milan Jovanovitch, Belgrade.) Dedikation (cyrill.): "Gospodinu Cvijanoviću znak poštenja Alfred Jensen Beograd 1913." (Namnet A. J. i latinsk skrift.)

Brev till Ljubomir Stojanović (1860-1930, politiker och filolog, Beograd).
Signum: 12493:1-19.

(Numreringen i signa följer ej den kronologiska ordningen. Breven anförs här i kronologisk ordning med angivande inom parentes av signum.)

(10.) Berlin 10.3.90. Brevkort. (Ty.) AJ kommer snart åter till Belgrad och skall då besöka S.

(14.) Sofia 7.9.90. (Ty.) AJ lyckligt vid liv "nach einer riesenkühnen Fusswanderung über Stara Planina (2 1/2 Tagen von Ломъ Паланка nach Софія)." I början av augusti var AJ:s övers. av Gorski Vijenac helt färdig med inledning, noter etc. "und ich bin mit der Arbeit sehr zufrieden, denn sie ist mit gründlicher Gewissenhaftigkeit ausgeführt". Den är insänd till Svenska akademien som prisskrift "und es kann kaum umhin, berücksichtigt zu werden. Mit noch einigen Merita ist es nicht unmöglich, dass ich später eine passende Stellung bei der neuen privaten Hochschule in Gothenburg bekomme – eine Stellung, die sich mit meinen radikalen Ansichten vertragen kann." Skriver ännu tyska. "Serbisch (und auch bulgarisch) lese ich jetzt beinahe alles, verstehe wohl auch so ziemlich; aber schreiben - nein!!" AJ stannar några månader i Sofia. Reflexioner om serbokroatiska och bulgariska.

Sofia 6.10.90 (i samma kuvert och med samma signum som föregående). (Ty.) Tack för brev. Förstår serbiska utan ringaste svårighet, ber om ursäkt för att han skriver på tyska. "Im nächsten Jahre also werde ich hoffentlich gute Früchte von

meinen südslavischen Wanderungen ernten, nachdem ich so gewissenhafte vorbereitende Studien gemacht habe”, i synnerhet som han även tagit hänsyn till politiska, kulturhistoriska etc. förhållanden. Detta särskilt viktigt för balkanfolken, vilkas moderna litteratur är nära förbunden med nationella strävanden. Skulle gärna få något översatt till tyska. Olyckan att vara född i ett litet land. ”Da ich ohne Selbstruhm sagen kann, dass ich ein gutes formelles und versifikatorisches Talent habe, glaube ich auch durch gute und treue Uebersetzungen bessere Aufklärungen über ihre Litteratur geben zu können als durch dicke, akademische und – langweilige Abhandlungen.” I Sofia har AJ samlat material till bulgarisk folkpoesi. T.v. lagt åt sidan, ämnar ta upp i samband med sydslavisk folkpoesi över huvud taget. Av bulgarisk litteratur läst: Ljuban Karavelov, B. Drumevs drama ”Ivanka”, lyrik av Vazov, ”aber vor allem СЪЧИНЕНИЯ на Христо Ботѣвъ einer der ‘radikalsten’ und ‘atheistischen’ [sic] Dichter die ich überhaupt kenne, und ich kenne doch deren viele!! Auf Grundlage der vorzüglichen Biographie von dem seligen sobranje-präsidenten З. Стояновъ, will ich bis zum Weihnachten eine Arbeit über Б. fertig haben nebst Uebersetzung von seiner 20 Gedichte, und das Buch wird gewiss wie eine Bombe in die Königl. Schwed. Akademie hineinschlagen. ‘Après nous le déluge’ – ich fürchte mich jedenfalls nicht vor die Folgen!” Allt detta läst utan ordbok. (Tillförlitlig finns icke!) Modern bulgarisk litteratur finns knappast. ”Das Zeitalter des Stambolov ist wohl auch nicht das des Pericles??” Stambolov var mera fruktad än älskad. Vål långt gånget att han förbjöd *alla* ryska periodiska skrifter. ”Die bulgarische Presse selbst ist ohne Zweifel die ärmste und farbenloseste der Welt. Und weshalb? Weil es hier tatsächlich kein freies Wort und keine Opposition geben darf.” Så t.ex. ”Noch habe ich nichts von Norden gehört. Wahrscheinlich werde ich doch recht bald nach Berlin gerufen. Ich stehe fast jeden Tag auf Kriegsfuss.”

(12.) Sofia 31.10.90. (Ty.) Ursäkter för tystnad. Ej kunnat hålla sitt löfte till S.: den ekonomiska situationen efter AJ:s fars död ännu ej klar; vad AJ förtjänar ”geht allzu leicht fort”. Stannat längre i Bulgarien än beräknat. Troligen rätt snart till Berlin, kanske Göteborg för att ordna personlig angelägenhet. ”Wenn nicht alle gute Zeichen betrügen”, kommer AJ att bli i stånd att ägna hela följande året och ytterligare ett halvt år åt sydslaviska studier. Planerar tillbringa hela 1891 i Agram, Neusatz och Belgrad samt 1892 besöka Prag. Aldrig funnit någon stad så ”‘trocken’ und überaus reizlos wie die Coburg’sche Sofia. Die Nation scheint mir fleissig, praktisch und thätig zu sein (die ‘Yankees der Slaven’!!), aber an geistiger Thätigkeit mangelt es viel: kein Theater (eine provisorische Scheune ausgenommen), keine Musik – nichts, wohin ein armer Junggeselle Abends gehen kann.” Desto bättre arbetar man; nästan inga bekanskap. Har gjort två serbiska översättningar: Radičević, Hajdukov grob, Đački rastanak. Om Gorski vijenac väntas besked tidigast i december. Framför allt tack vare Stojanovićs möda och anvisningar torde det bli ”eine Arbeit wissenschaftlichen Ranges”. När kommer S:s utgåva av Vuks Frauenlieder?

(5.) Berlin 6.1.91. (Ty.) Några dagar efter andra brevet från Sofia kallad per telegram till Berlin. Veckorna där sysselsatt med fullbordande av Botjov-boken. Översättningen av Gorski vijenac fått Svenska Akademiens 2:a pris. Beskrivning av prismedaljen, citat ur prismotiveringen. Genom rekommendation från akademien kommer översättaren att finna förläggare. Far nu till Göteborg, stannar där några månader. Till våren (”ganz sicher mit Staatsstipendium”) söderut. Om S. meddelar några Belgrad-tidningar om priset, ber AJ om exemplar. Undertecknat: ”Ihr schuldige [*sic*] Schüler und aufrichtiger Freund Alfred Jensen.”

(3.) Agram 25.8.91. (Ty.) Hoppas S. fått vårbrev från Göteborg med tack för Rešetars edition av Gorski vijenac och omnämmande i serbiska tidskrifter. Ämnar vistas några månader i Agram. Universtetsbiblioteket ej tillgängligt på grund av utställning, blir tillgängligt först 1 oktober, men AJ har ändå fullt att göra. Ger sig först på att översätta Smrt Smail-a. Č. Läst de av Serbiska akademien belönade berättelserna ”On zna sve” och ”Novo Oružje”. Lazarevićs novell [den förstnämnda] ”war mir, offen gestanden, fast unverständlich”. Desto mer tyckte han om S. Matavuljs. Från och med detta år ett årligt stipendium av Svenska akademien på 500 kr. Blygsamt, men bidrar till att låta honom fortsätta utländska litterära studier. Före ankomsten till Agram omväg över Triest, Bocche di Cattaro, ”und zu Fuss durch Црна Гора”. Tio dar i Cetinje, särskilt vänligt mottagen av dr L. Tosmanović, redaktör för Glas Crnogorca och av läkaren dr Kovačević. Ursäkter för att han ej skriver på serbiska. Hälsningar till prof. Miličević och dr Meissner.

(7.) Agram 2.9.91. (Ty.) ”Vorläufig mich noch der slavischen Universalsprache bedinend” tackar för brev. Efter avslutandet av Smrt S. a. Č. skall han studera ženske pjesme. Flyktig bekantskap med Matavulj en natt i Belgrad. Just översatt Novo Oružje, tänker låta trycka den som följetong i en tidskrift, i vilken han medarbetar. Jämte ”Školska ikona” vet AJ ingen annan berättelse så typisk för serbiskt liv och samtidigt konstnärligt så bra. Läst om ”On zna sve”, ”no žao mi je, da nisam kadar razumijeti sve”. ”Agram ist eine schöne Stadt, aber etwas langweilig, wie überall, wo das Habsburg seinen Fuss gesetzt. Uebrigens interessiert mich wenig die hiessige innere Politik; mit meinen radikalen Ansichten scheint es mir ziemlich égal, ob die Kroaten als Deutsche gebraten oder als Magyaren gekocht werden. Gregr’s Programm wäre auch das meinige, aber – minus antisemitismus.”

(4.) Agram 4.10.91. (Ty.) Tack för första delen av serbisk formlära. Skickar den vidare till Lundell, "liberal in seinen Ansichten und Reformator unserer Schriftsprache in dem Vuk'schen Sinne. ('Piši kako se govori!')" Stort namn som fonetiker. AJ söker och får troligen svenska statens stora resestipendium och far då till Bulgarien och Makedonien för dialektstudier. AJ och L korresponderar flitigt. AJ skickar L alla folkloristiska och filologiska broschyrer han finner. Har Stojanović publicerat något om Makedonien? AJ har läst Živanovićs (i Novi Sad) serbiska syntax. Har översatt Smrt Smail-age Čengijića; denna ej i klass med Gorski vijenac. Studerar dalmatinsk renässanslitteratur, fr.a. Gundulić. Skall sedan syssla med modern kroatisk litteratur. Ursäkter för att brevet ej är på serbiska.

(6.) Agram 20.11.91. (Ty.) Skickar övers. av serbiska bynoveller. Missnöjd med figurerna på titelbladet. Det går långsamt med publiceringen av Gorski vijenac. Skickar monografin över Botjov. Älskvärt bemött av flera professorer, fr.a. Šrepiel och Franjo Marković, likaså i biblioteket. Läst Gundulić (Osman, Dubravka), Preradović, Šenoa, flera novellister, fr.a. "den ganz vorzüglichen" Gjalski. Översatt urval kvinnosånger (ca 100) ur nya Belgrad-ed., (metriskt) Smrt Smail-age. Vacker men ej på samma nivå som Gorski vijenac. Marković i detta avseende något "verblendet". AJ diskuterar inte mer med honom "um so mehr da ich glaube entdeckt zu haben, dass er viele 'loci' im 'Bergkranz', die doch ganz klar sind, nicht richtig aufgefasst hat." F.ö. löjligt att gräla om sådana etikettsfrågor. Stannar i Agram t.o.m. 10.12, sedan till Wien. Sista veckorna ägnas uteslutande åt Dubrovnik, för arbete på en översiktlig framställning av republikens blomningstid.

(13.) Agram 7.12.91. (Ty.) Tack för brev. "Presstimmen" beträffande översättningen av bynovellerna ("N. Ecklesiastik-Zeitung", K. Warburg i GHT,

DN, Korrespondenten), ”und so das Titelblatt-bild, was mich immer ärgert!!” Anhållan om vidarebefordran av ex. till Matavulj. Lapp med nummer på sånger översatta ur Srpske narodne pjesme. I. (Drž. izd.) Beograd 1891. Far om några dar till Wien, hoppas få träffa Jagić. Mycket nöjd med vistelsen i Agram. Av kroaterna sätter AJ främst Gjalski: *konstnärligt* första plats bredvid Lazarević. Även ”Sergij” (Vojnović). Mest sysslat med Dubrovnik. Politiska förhållanden föga ”erfreuend”. Egentligen blott två partier att ta på allvar: 1) de ”nationella”, praktiska opportunisterna i politiken (Kršnjavi, Pavić etc.), 2) den radikala ”offene, unerschrockene Fraktion” (Starčević). ”Uebrigens glaube ich zu wissen, dass mehrere von der ‘Regierungs’-partei gar nicht unsympatisch dem *srpsko ime* gegenüberstehen.” I molnen. För lojal mot kungen av Ungern, ”denn ihr academisch-theoretischer Anstrich kann niemals Boden auf dem grossen Lande gewinnen.” ”Hoffentlich” får S. nästa år besök av J.A. Lundell.

(9.) Göteborg 7.1.92. (Ty.; GHT:s papper.) Skickar ytterligare recensioner av bynovellerna.

(8.) Göteborg 18.3.92. (Ty.; GHT:s papper.) Skickar övers. av Novo Oružje för Matavulj. Sysslar med Dubrovnik; hoppas bli klar i maj. Sedan samling kroatiska noveller, därpå utrikes.

(2.) Wien, Schüttelstr. 81, 3.6.98. (Ty.) Tack för brev. Bor sedan år tillbaka i utlandet, f.n. Wien, gift sedan oktober föregående år. Reser i sommar men ej till Göteborg; kan intet göra för två landsmän till S. Skickar rekommendationskort till chefredaktören [för GHT?] och medarbetare. Sysslar nästan uteslutande med slavisk litteratur. Pan Tadeusz-översättningen utkommen. Därefter arbete på litterär kulturhistoria över Ryssland 1800-50. Ber om ursäkt för tyskan ”der Eile wegen”.

(1.) Wien, Schüttelstr. 81, 14.5.99 (Serb.) Rekommandationsbrev för stadsrevisor Axel Ramm, Göteborg.

(15.) Dubrovnik 1.4.00. (Ty.) Tack för hälsningar genom prof. P. Popović, tack för bok. Den kom väl till pass: läser just narodne pjesme för att se om den sydslaviska renässansen i Dubrovnik var influerad av folkpoesin. Ber om lån av junihäftet för 1895 av Delo med artikel av Lujno Vojnović om Gundulić.

(18.) Dubrovnik 2.5.00. (Brevkort.) (Ty.) Tack för Delo. Hoppas kunna sända Gundulić-studien vid nyår 1901.

(17.) Lund 10.6.01. (Ty.) Tack för två böcker. AJ med fru åter från resa Norditalien, Dalmatien, Bosnien. Funnit många nya Gundulić-detaljer, som skall utnyttjas för ny, bättre utgåva. Far som medlem av svenska Nobelinstitutet till hösten till Stockholm. Hälsningar till Pavle Popović, som ju i sommar skall åter till Ragusa. Gläder sig att P.P. får tillfälle fortsätta ragusanska studier. "Seine Studien werden dem serbischen Namen zur Ehre gereichen, und es war auch die höchste Zeit, dass die Serben des Königreiches ihre kulturellen Ansprüche auf Dubrovnik durch *litterarische Thaten* beweisen." Hans kritik av AJ:s Gundulić i Glasnik den bästa från slavisk sida men kunde ha varit strängare. P.S. P. Popović har halvt lovat skaffa en gusle. Kunde man inte till billigt pris komma över en äkta serbisk gusle? Skulle vara en prydnad i arbetsrummet.

(16.) Lund 16.7.01. (Serb.) Tack för brev från Užice. Synd att S. nu sysslar med politik. "Čini mi se, da je politika stvar za 'kmeti', a ne za učeni ljudi kao Vi, a Srbija treba još mnogo dobrih književnika." AJ har avslutat ny samling reseskisser. Funnit mycket nytt om Gundulić. Hoppas finna tysk förläggare för "neue, gründlich verbesserte Ausgabe". Ber om P. Popovićs adress. Påminner

om gusle. Fr. o. m. 1.10 adress i Stockholm : Rådmansg. 67. Brevet skrivet utan ordbok, utan grammatik.

(19.) Utö 4.7.09. (Ty.) Brev från J. Cvijić. Svarar enligt dennes anvisning till Lj. S. eftersom denne reser med till Sverige. Inbjudan till Utö. AJ kommer sedan med till Stockholm. Hälningar till Popović. Skyldig honom artikel för Srpski knj. glasnik. AJ i maj hedersdr i Uppsala (Linnéjubileet).

(11.) (Utan ort o. datum, korrespondenskort.) (Ty.) Tagit fel på tid. Ber att få komma följande dag.

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA. Ljubljana

Brev till Anton Aškerc (1856-1912, poet). Signum: Gl. Aškerc Anton: Zapuščina, Ms 972.

(1.) Kraków 20.1.99. (Brevkort; sv.) ”Ännu Polen ej gått under (Jeszcze ...) Skål! Hälsningar! Er tillgivne Alfred Jensen.”

(2.) Wien 9.4.99. (ty.) Ej hört av sig på länge. Dotter född. ”2° – habe ich in den heutigen Zeitungen gelesen, dass die kirchliche Gewalt in Ljubljana eine Sammlung neue Gedichte von *Kankar* [!] feierlich gebrannt hat und zwar ad majorem diaboli gloriam. Vielleicht könnten Sie mir doch das gefährliche Buch verschaffen?! Bald möglichst! Ich könnte davon eine recht nette Geschichte machen. Oder wenigstens leihweise geben! Schliesslich sind *Sie* der Verfasser!?? Dann können Sie mir so leichter den grossen Gefallen thun.” Sv. akad:s pris för Pan Tadeusz-översättning. Ny samling översättningar av

polska dikter färdig: skall "im Sommer" skriva bok om moderna Österrike. En essä om Aškerc ännu ej skriven men skall komma.

(3.) Ragusa 26.12.99. (Brevkort med bild av dalfolk; text på slovenska, svenska ("Skål"), ryska och serbiska.) Tack för nya dikter.

(4.) Dubrovnik 9.1.00. (Ty.) Sysselssatt med Osman. Vill låna Antonije Trstenjaks bok. Hustru och dotter med i Dubrovnik.

(5.) Lund 26.10.00. (Ty.) Arbetar 25 timmar om dygnet på Gundulić; boken kommer till jul. Far nästa år till Stockholm. Utnämnd till representant för slavisk litteratur i Nobelinstitutet. Ber A. skicka Prešeren-numret av Zvon. (Bilaga:) övers. "Till skalden" [efter Prešeren]; referat av artikel om Prešeren i Nordisk tidskrift 1895.

(6.) Leipzig 7.11.00. (Ty.) Ber A. be bokhandlare skicka lista över god slovensk litteratur.

(7.) Rostock "Montag" [19.11.00]. (Ty.) Korrektur. Förslag återge å med ä eller â.

(8.) Lund 7.3.01. (Ty.) Tack för herr v. Plantaus nya sändning. Bonnier ger ut A:s ballader i AJ:s svenska översättning. "Hoffentlich haben Sie nichts dagegen, da ich versichern kann, meine Uebersetzung wird nicht schlecht werden. Ob das Buch schon im Mai oder erst im Sept. ercheinen wird (das Manuskript ist doch schon fertig), hängt von einem anderen Umstand ab, der für Sie eine Ueberraschung sein wird." Meddelar urvalet. "Sonderbar doch dass ich in Ihrer letzter Sammlung die für meine Zwecke geringste Auswahl gefunden habe. Das

hängt vielleicht davon ab, dass ich die centrale (subjektive) Lyrik vermieden habe, ebenso die Reisebilder und die längeren Gedichte. Ueberhaupt finde ich Sie am originellsten besten in den Balladen – mit oder ohne satirischen Beigeschmack. Die rein sozialen Tendenzgedichte sind ja recht gut, bieten aber für unser ‘Kultur-Land’ nichts neues.” Gundulić-boken: ”In Zagreb hat es viel Freude und viel Aerger geschaffen!!?”

(9.) Lund 5.4.01. (Ty.) Tack för brev 18.3. Nobelinstitutet skall hålla Ljublj. Zvon. Inköpsförslag för slovensk litteratur klart. A. införstådd med urval. ”Ergänzungsverschläge” visserligen goda men avvisas. Om A vill bli AJ:s gäst i Stockholm, ”wird man meinen Freund Aškerc schon gut kennen, und Sie werden in Graf Snoilsky einen überaus liebenswürdigen, feinen, edlen Mann kennen lernen”. Strängt förtroligt: ”Das Buch (Ihre Uebersetzungen) werde ich dem Snoilsky als poetischen Gruss vom slavischen Ursprungslande widmen, und es erscheint erst am *achten (8) September, denn dann wird Snoilsky gerade 60 Jahre.* / Wollen Sie ihn dann nicht mit einem slovenischen Gedichte begrüßen und überraschen.” Men tyst om S:s familjeförhållanden. Ende sonen misslyckad på diplomatbanan och rest som frivillig löjtnant till Congo. AJ och fru far i maj till Dalmatien, varom han skall skriva en bok. Stannar i Ljubljana för att träffa A.

(10.) Zagreb u. d. (poststämpel 1.6.01). (Brevkort; ty.) Pengar slut, semestern slut. Återresa över Ljubljana blir inte av.

(11.) Lund 16.7.01. (Ty.; A. duas.) Tack för Prešeren-utgåvan. Aškerc-översättningen utkommer precis på födelsedagen. Sommararbetet färdigt: ”Reisebilder” (prosa), “das Schwanenlied meiner Wanderjahre”. Synd att inte A. kan läsa dem. “Hoffentlich” kommer Bučar att översätta utdrag. Bra om Bučar

skrev om Aškerc – övers. i Zvon. Flyttar 1.10 till Stockholm, Rådmansg. 67^{IV}. Även AJ har förlorat en tand.

(12.) Lund 9.8.01. (Ty.) Tack för rysk antologi. Korrektur på Aškerc' "svenska" ballader börjar komma. Hur går det med Snoilsky-dikten? Hur går det med tänderna?

(13.) Lund 23.8.01. (Brevkort; ry.) Skickar 1:a korr. av övers. Ber A. skriva till Bučar och uppmana honom skriva i Zvon. "Какъ идеть съ твоими зубами?"

(14.) Lund 26.8.01. (Ty.) Tack för dikt [om Snoilsky]. Tyvärr för sent för övers.-boken. Förslag: A. gör *vacker* avskrift på fint papper med egenhändig underskrift. AJ skall sörja för att den kommer Snoilsky tillhanda 8 september. Snoilsky "versteht ziemlich gut slovenisch zu lesen (nach russischen Kenntnissen)"; han kommer troligen att be AJ göra poetisk översättning. "Nun mehr verkehre ich ausschliesslich mit dem Dichter Vrchlický - eine grossartige Erscheinung. Ihn sollst Du viel studieren."

(15.) Stockholm 5.11.01. (Ty.) Kort efter flyttningen till Stockholm måste AJ fara till Petersburg och köpa ryska böcker för Nobelbiblioteket. I Petersburg tre veckor och köpte bortåt 500 arbeten för 2 200 rubler. Snoilsky torde ha skrivit direkt till A. [Brevet ej i NUK, Ljubljana, endast foto med namnteckning.] "Er war über dein Gedicht und über die Uebersetzung der Balladen sehr erfreut und gerührt." Födelsedagen firades i stillhet. AJ har just fått Ljub. Zvon med Bučars recension. (Red:s anmärkning rätt överflödig.) Mycket arbete i Nobelinstitutet. AJ refererar ensam slavisk litteratur men kan sedan publicistiskt utnyttja dessa översikter. "[...] ich freue mich schon, das nordische Venedig dir vorzustellen (Skål! Punsch!)" [Undert.:] Dein pobratim Alfred Jensen" [P.S.] Hast du in

Moskva Deinen Zahn nicht wiedergefunden?" Snart utkommer nya "Reisebilder". "Schade, dass Du sie nicht lesen können wirst."

(16.) Stockholm 24.11.01. Tack för brev från Zagreb. AJ skall utförligt rapportera för Svenska akademien om Marulić; har skrivit artikel för Vienac med nytt Gundulić-material. Skall skicka ny bok; synd att A. inte kan läsa den. Biblioteket nu färdigt. "Es giebt jetzt nur in Stockholm eine so schöne Sammlung des gesammten dichterischen Slaventhumes." Där har AJ funnit A:s dramatiska försök; visste förut ingenting om dramatikern A. Skickar 3 ex. av balladerna. [P.S.]

"Вотъ адресъ (титулатура) мой: Membre de l' Institut Nobel de l' Académie Suédoise". (Bilaga:) ty. övers. av recension av AJ:s Aškerc-övers. i Stockholms dagblad, Aftonbladet, GHT.

(17.) Stockholm 21.12.01. (Vykort med lappkåta; sv. och ry.) Har A fått 3 ex. av balladöversättningen?

(18.) Stockholm u. d. (poststämpel 20.6.02). (Vykort med leksandskulla; ry.) Tack för porträtt. "A mně nřavitsja lučše bez borody." (Även undertecknat av Karin J.)

(19.) Stockholm 6.10.02. (Kortbrev; ty.) Fått kort från Kaukasus; har alltid längtat dit. Tack för nya Prešeren-uppl. Har hållit föredrag om Hektorovićs "Ribanje".

(20.) Stockholm 28.5.03. (Ty.) Snoilsky död. AJ ej med på begravningen, "denn gerade in diesen Tagen war ich bei Leben und Tod! Während meine greise Mutter fast in Starben liegt, bin ich seit 3 Monaten Vater eines tüchtigen Sohnes:

er heisst Ivo!” Var nyligen i Prag, Kraków och Belgrad för att köpa Nobelböcker.

(21.) Stockholm, 12.6.03. (Brevkort; serbokr., cyrill.) ”Čini mi se, da biće najbolje, ako Vaš župan kondolira Grofinji [Snoilsky] (udovici – der Wittwe) po francuski.” Om Sv. akad. vill ha kopior av Snoilskys brev, skall AJ skriva.

(22.) (Poststämpel Stockholm 25.5.04.) (Brevkort; ry.) Tack för ny samling, i gengåva bok om Vrchlický.

(23.) Stockholm 15. 5. [05]. (Brevkort ; ry.) Tack för bok om Trubar. AJ åter från 5 veckors vistelse i Petersburg och Moskva. Skall skriva bok om intryck.

(24.) Stockholm u.d. (poststämpel 27.12.05). (Vykort med Härjedalens vapen; ty.) Tack för ny bok. Gott nytt år.

(25.) Stockholm 6.11.06. (Ry.) Tack för bok (Junaki). Åter från resa till nordliga Sverige. Tidigare med hustru på resa till Konstantinopel via Belgrad och Sofija. ”V poslednee vremja ja zanimaljsja pol’skoj literaturoj, perevodami iz Krasinskogo [!] , takže i ruskoj literaturoj. Ne nadějus’, čto skoro budet slučaj ešče raz zanimat’sja s južno-slavjanami. I ešče raz neprimenno my uvidimsja v Ljubljaně - da Bog da!”

(26.) Stockholm, Dalagatan 14, 28.1.10. (Ty.) ”Verzeihe mir, dass ich mir jetzt der deutschen Sprache bediene, denn slovenisch schreiben ist mir unmöglich, obgleich ich Deine Muttersprache ohne besondere Schwierigkeiten lese.” Tack för brev. Tack för 50-årsgratulationer post festum. Känner sig ännu ung, ”arbeite fleissig und reise jährlich.” Förra våren för ”*kleinrussische Studien* i Lwów,

Kiev, Černigov, Poltava etc., skrivit monografi över Mazepa, essäer över Ševčenko, översatt noveller av Kocjubyns'kyj. Vill ut även i år men ej bestämt vart. "Vielleicht nach Bohemia und Moravia, wo es viel interessantes aus der 'Schwedenzeit' zu erforschen ist." Längtar till "Süd-Slavia", i synnerhet Dubrovnik. Men resan dyr "und die litterarischen Erfolge sind leichter zu erreichen bei den Ost- und Westslaven in Bezug auf das schwedische Publikum." "Selbst bist Du ja ein unverwüthlicher litterarischer Tourist. Wohin geht die Wanderung das nächste Jahr? Vielleicht nach (cyrill.:) Novaja Zemlja?"

(27.) (Utan ort o. datum.) (Vykort med dalfamilj; sv.) "Godt nytt år tillönskas vännen Aškerc af vännen Alfred Jensen."

Brev till Fran Govekar (1871-1949, skriftställare, Ljubljana). Signum: Gl. Govekar: Zapuščina, Ms 1011, IV.

(1.) Utö 18.8.12. (Ty.) Tack för utförligt brev med underrättelser "von den letzten Stunden unseres unvergesslichen Freundes [Aškerc] och för tidningar. AJ har skrivit en liten artikel om A. Han har några brev från A. F.n. i skärgården; 1.9 åter i Stockholm och skall då ställa breven till förfogande men vill ha dem åter, "denn ich sammle und bewahre sehr sorgfältig meine grosse slavische Korrespondenz". Skickar visitkort till "Bürgermeister" dr Fran Tavčar och "vorm. Bürgermeister" Ivan Hribar (som AJ känner personligen). "P. S. (Vertraulich)" Förvånad över As arvingars pietetslösa uppträdande. "Wenn A. Bücher mit handschriftlicher Dedikation an gewisse Personen hinterliess, waren diese Bücher tatsächlich verschenkt, und dieser postume Wille des Dichters hätte erst recht von den Verwandten respektiert werden sollen." AJ talar ej för sig själv; har nog minnen av A.

(2.) Stockholm 26.8.12. (Ty.) Skickar brev av Aškerc, huvudsakligen från åren 1898-1901. Innehållet intet av särskilt litterärt intresse. Mest värda trycksvärta:

”X: über die Affäre Cankar

XI: A:s Meinung von eigenen Gedichten zur Übersetzung geeignet

XIII: über sein Gedicht am 60. Geburtstag des Grafen Snoilsky

X IV: über die schwedische Übersetzung seiner Gedichte”

(3.) Stockholm 13.9.12 (Brevkort; ty.) Felande blad i brev X förlorat.

(4.) Utan ort och datum (poststämpel 13.9.12). Sänder Aškerc-brev om Zlatorg.

(5.) Stockholm 16.9.12 (Ty.) Tack för återsända brev. Använd alla brev efter behag. (Bilaga:) AJ:s resor i Slovenien, bekantskap med Aškerc o. d. (Svar på Gs frågor.) Omdöme om Aškerc och Prešeren.

(6.) Stockholm sept. 1912. Skickar artikel [om Aškerc?] med övers. Ställer till förfogande. Helst i Ljublj. Zvon. [Ej tryckt där.]

Brev till Ivan Tavčar (1851-1923, skriftställare och politiker, Ljubljana.)
Signum: Gl. Govekar: Zapuščina, Ms. I011, VI.

Stockholm 8.8.12. (Ty.) ”Hochverehrter Herr Bürgermeister.” AJ vet inte om dr Hribar fortfarande är župan. Har först nu hört att Aškerc är död och ber om nekrologer ur tidningar.

A-d J. i ”Ugglan”. En inventering.

Andra upplagan av *Nordisk Familjebok*, gemenligen kallad ”Ugglan” – eftersom denna lärdomssymbol pryder bokrygg och försättsblad – gavs ut åren 1904-26 i 38 band, varav halva band 34 samt band 35-38 utgjorde supplement.

I denna alltjämt omhuldade encyklopedi står Alfred Jensen som ”ordinarie medarbetare” med signaturen A-d J. från första bandet till och med band 32 och spannet ”Werth-Väderkvarn” som kom 1921. Jensens bortgång detta år medförde att han aldrig fick tillfälle att skriva några artiklar under bokstaven ”Z”.

En inventering ger vid handen att Jensen i de nyssnämnda banden – och alltså under bokstäverna ”A-V(W)” – skrev runt 800 signerade artiklar.¹ Att försöka ge en mer precis siffra är vanskligt, dels för att han i en rad fall skrivit flera separata artiklar under samma uppslagsord (t. ex. 4 av 8 biografier under släktartikeln ”Tolstoj”), dels för att han i några fall samarbetat med annan skribent (t. ex. för artikeln om Denis Davydov, ”rysk krigare och skald”, som är undertecknad A-d J. L.W-son M., där sistnämnda signatur står för C.D.L.V. W-son Munthe, ”öfverste vid Fortifikationen”). Också mycket korta artiklar är signerade (t. ex. ”Igumen” på bara två rader), vilket gör det antagligt att Jensen inte svarat för några osignerade bidrag. Till detta kommer ett rätt stort antal artiklar signerade (A-d J.), dvs. med Jensens signatur inom parentes. Det är då fråga om artiklar från första upplagan av *Nordisk Familjebok*, utgiven 1876-99 i

---

¹ Inventeringen har gått till på det viset att jag gått igenom uppslagsverket band för band och noterat Jensens bidrag, ett inte vare sig särskilt mödosamt eller tråkigt arbete: stora textsjok, som Jensen rimligtvis inte har haft något att göra med, har jag ju kunnat hoppa över. En hel del av artiklarna (men långt ifrån alla) har jag läst.

20 band, som granskats och överarbetats av Jensen. Ofta står därvid Jensens parentesställda signatur vid sidan av en annan. En ofta återkommande kombination är t. ex. Lll. (A-d J.), vilket i det aktuella fallet innebär att Jensen överarbetat en artikel som för första upplagan skrevs av uppsalaslavisten Johan August Lundell.²

Som väntat hänför sig Jensens bidrag till slavistikens område i vid mening. Också det fåtal som får bokföras under andra ämnesrubriker har på något sätt anknytning till den slaviska världen, som t. ex. artikeln om Lars von Engeström, svensk greve och diplomat men genom sitt giftermål tillika polsk adelsman med s.k. infödingsrätt och aktiv i polskt kulturliv. Av andra som Jensen tagit sig an ska nämnas "Donalitus, Christian,"³ den litauiska litteraturens främste skald".

Ser man till artiklarnas fördelning på nation/språk så är också den i stort den väntade eller i avrundade tal och med de nationsbeteckningar som i dag är de gängse: ryska (355),⁴ polska (170), tjeckiska (90), kroatiska (55), serbiska (35), bulgariska (25), ukrainska (15), slovenska (15), slovakiska (10), sorbiska (5), övriga (15).

Nationsbeteckningarna är i åtskilliga fall oprecisa (Matiáš Murko är exempelvis "slavisk litteraturforskare", Handrij Dučman-Wólšinski "västslavisk författare och folklorist") och de är ibland till synes rätt nyckfullt och inkonsekvent anbragta (Gjore och Marin Držić är liksom Šiško och Vladislav Menčetić "ragusanska" diktare, Mavro Vetranić och Junije Palmotić däremot liksom Marko Marulić och Hanibal Lucić "kroatiska", medan Ivan Gundulić och Petar Hektorović är "sydslaviska").

---

² Lundell var flitig medarbetare såväl i *Nordisk Familjeboks* första som i andra upplagan. Självfallet finns i "Ugglan" också ett stort antal artiklar som han ensam svarat för, t.ex. om sådana förgrundsgestalter i slavisk kultur som Vuk Karadžić, František Palacký, Anti och Kantemir m.fl.

³ Namn ges här och fortsättningsvis i de former som förekommer i *Nordisk Familjebok*.

⁴ Siffror med rak stil inom parentes anger antal artiklar.

Det ska konstateras att "vendisk" (med "sorbisk" som bara ett parentesställt alternativ) är den gängse nationsbeteckningen i "Ugglan", likaså "tjechisk" (med *ch* som i andra arbeten av Jensen, vilket kanske förutsätter ett annat uttal än det som gäller i dag); någon gång förekommer "böhmisk". En viss slapphet tycker man sig märka när det gäller användningen av "lillrysk" resp. "ukrainsk". När man i band 16 från 1912 hänvisar från uppslagsorden "Lillryska litteraturen" och "Lillryska språket" till "Ukrainska litteraturen" och "Ukrainska språket" så anar man bakom detta ett redaktionellt beslut, vilket emellertid långt ifrån genomförs. Ett annat frö till förvirring och förargelse när det gäller det lillryska/ukrainska är translitterationen av den kyrilliska bokstaven *z*. I en del (tidiga) artiklar av Jensen möter *g* ("Gertsik, Grigorij Pavlovitj", "Golovatskij, Jakov Fedorovitj"⁵ m. fl.), men han övergår i senare band till *h*. I artiklar som härrör från Lundell tycks däremot *g* behållas hela tiden. En ordentlig tabbe gör man sig skyldig till i band 20, där man först stöter på en artikel om "Ogonovskij, Omelian, rutenisk (ukrajinsk) filolog" signerad Lll. och strax därefter en om "Ohonovskij, Omelijan, lillrysk språkforskare" signerad A-d J. och inser att de skriver om samma person.

Jensen skiljer (självfallet) mellan "serbiskt" och "kroatiskt", vilket är en landvinning gentemot första upplagan av *Nordisk Familjebok*, där åtskilligt "kroatiskt" betecknades som "serbiskt" (jfr. där t. ex. artikeln "Gundulitsch, Ivan, serbisk skald" och översiktsartikeln "Serbiska språket och litteraturen"). Även om det, som ovan visats, kan vara litet si och så med nationsbeteckningarna när det gäller den dalmatinska renässansens diktare, så görs i översiktsartikeln om den "Serbokroatiska litteraturen" en mönstergill boskillnad mellan de båda litteraturernas utveckling. Tycker man att Jensen i "Ugglan" har gynnat det kroatiska på det serbiskas bekostnad (relationen 55:35 vad gäller antalet artiklar) så kan nog detta till en del bero på Jensens svaghet för

---

⁵ Slutet *-skij* i lillryska/ukrainska namn byts i senare band mot *-skyj*.

den dalmatinska renässansen: hela 15 uppslagsord ägnas företrädare för denna period i den kroatiska litteraturen. Dessutom kan artiklar av andra författare, nyskrivna eller från första upplagan, visa sig jämna ut relationen. (Under alla omständigheter är den snarast den omvända i exempelvis *Slavisk kultur och litteratur under nittonde århundradet* (1920), där Jensen ägnar drygt 5 sidor åt serberna men knappt 4 åt kroaterna.)

Även om Jensen naturligtvis väl känner (och på andra håll behandlar) “den makedonska frågan”, så är “macedonsk” som nationsbeteckning mycket perifer och inskränker sig för Jensens del till artiklarna “Sarafov, Boris, macedonsk partigångare” och “Vezenkov, Stojan (Stojan-Kalfa), macedonsk fribytare” (vilka nu dessa kan ha varit). “Vitrysk” är en nationsbeteckning som “Ugglan” inte tycks känna till: “Skorina, Frantsisk” står t. ex. som “rysk bibelöfversättare”.

Det helt överväldigande antalet av Jensens bidrag utgörs av biografier över slaviska kulturpersonligheter. Det som inte faller inom denna kategori är översiktsartiklarna om de slaviska litteraturerna, till antalet nio, ett tiotal artiklar som behandlar slavisk periodisk och dagspress samt ett 30-tal artiklar om andra slaviska realia (saker som Arzamas, Domostroj, gusle/gusli, illyrism, “Jeszcze Polska nie zginęła”, kobzar, omladina, pomaker, Rus, stundister, Tabel o rangach, Tsar-pusjka (men inte Tsar-kolokol), Ukrainska skaldeskolan, vladika/vladyka, vojevod, m. fl.).

Man är benägen att tro att Jensens bidrag i “Ugglan” till största delen faller inom litteraturens område. Så är också fallet, men något överraskande ägnas bara något mer än hälften eller runt 425 av 800 artiklar åt de slaviska litteraturerna, till den markant övervägande delen i form av biobibliografiska artiklar om författare, kritiker och litteraturhistoriker (med fylliga presentationer inom den sistnämnda kategorin av sådana namn som Piotr Chmielowski, Josef Jireček, Aleksandr Pypin, Ivan Sjisjmanov, Aleksandr Veselovskij m. fl.).

Ett 20-tal artiklar faller inom bildkonsten, där Jensen tar sig an sådana storheter som Vlaho Bukovac, Alfons Mucha, Dmitrij Levitskij och flera av de ryska *peredvizjnikerna* med Ivan Kramskoj i spetsen. En handfull bidrag ägnas musiken, där Jensen bl. a. skriver om Fedor Sjaljapin. Lika många ägnas teatern, där han bl. a. svarar för separata artiklar om Fedor Volkov, Joakim Vujić och Dobri Vojnikov eller med andra ord de gestalter som brukar nämnas som den ryska, resp. serbiska och bulgariska teaterns fäder, dessutom om den ryska regikonstens fader Michail Stjepkin.

Resten eller runt 350 bidrag, och fortfarande till övervägande delen i form av biografiska artiklar, fördelar sig på ett brett spektrum av ämnen inom historia och samhälle. Ca. 200 artiklar presenterar företrädare för de slaviska folkens historia, politik, krigsmakt, kyrka och religion: från krönta huvuden som kung Nikola av Montenegro (uppslagsordet "Nikolaus I": det spelar nog en roll att denne också var en av Jensen uppburna diktare), fältherrar som Aleksandr Suvorov, statsmän som Petr Stolypin, politiska ledargestalter som Pavel Miljukov och Georgij Gapon, religiösa tänkare och kyrkliga ledare som Petr Chelčický, Nil Sorskij, Simon Budny, Nikon och Avvakum, till gestalter som Stańczyk, "hofnarr hos Sigismund I och II August", ryska upprorsledare som Stenka Razin och Jemeljan Pugatjev, polska patrioter och nationalhjältar som Jan Kiliński och Augustin Kordecki, ryska "revolutionskvinnor" som Sofia Perovskaja och Ljudmila Volkensjtejn, balkanska politiska ledare och upprorsmän som Vasil Levski och ovan nämnda "macedonska" partigångare resp. fribytare. Ett tiotal artiklar behandlar lillryska/ukrainska hetmaner och kosackledare, ett 15-tal ägnas ryska sekter och sekterister.

Ett 50-tal artiklar behandlar företrädare för slavisk historievetenskap (Marin Drinov, Karol Estreicher, Jaroslav Goll, Vjekoslav Klaić, Joachym Lelewel, Lubor Niederle, Josef Pekař, Michail Pogodin, Karol Szajnocha är bland dem). Ca. 15 ägnas idéhistoriker (som Petr Kropotkin, Petr Lavrov, Tomáš Garrigue

Masaryk, Nikolaj Michajlovskij, Vasilij Rozanov, Vladimir Solovjev m.fl.), ca. 10 företrädare för etnologi och folklöre (Aleksandr Afanasiev, Oskar Kolberg, Matiáš Murko, Jiří Polívka m. fl.), ca. 30 företrädare för slavisk språkvetenskap (Gjuro Daničić, Filipp Fortunatov, Jan Gebauer, Jan Łoś, Tomislav Maretić, Vatroslav Oblak, František Pastrnek, Pavel Josef Šafařík, Aleksej Sjachmatov, Václav Vondrák m. fl.). Hela 15 artiklar presenterar företrädare för naturvetenskaperna (den betydande ryske kemisten Alexander Butlerov hör till dem). Ett 20-tal bidrag ägnas slavisk publicistik och press, ett tiotal slavisk mytologi.

Nu var Jensen inte ensam om att skriva om den slaviska världen i "Ugglan". Ett betydande antal artiklar i skilda ämnen har författats av andra skribenter. En hel del, både signerade och osignerade bidrag har tagits från första upplagan av uppslagsverket. Även om åtskilliga av dem har granskats och överarbetats av Jensen, så kvarstår det – om vi håller oss till litteraturens område – att flera "tunga" artiklar har andra författare: så är artiklarna om Adam Mickiewicz (212)⁶, Aleksandr Pusjkin (270), A.K.Tolstoj (72), L.N.Tolstoj (440), Ivan Turgenev (242) undertecknade Lll. (A-d J.), artikeln om Nikolaj Gogol (72) av J.Th.W. (A-d J.) och den om Ivan Krylov (83) av J. G. (A-d J.). Jensens granskning har, som det tycks, som regel bestått i rätt varsamma ingrepp som, i ambitionen att bringa artiklarna *up to date*, medfört att de kan ha blivit något längre. Artikeln om Gogol, författad av redaktören för *Nordisk Familjeboks* första upplaga A.Th.Westrin, har t. ex. förlängts med 11 rader. Också det omvända förekommer: så har t. ex. artikeln om Krylov, författad för första upplagan av professorn i slavistik vid Helsingfors universitet Iakov Grot, förkortats från 143 till 83 rader.

I andra fall – och de är ganska många – har emellertid artiklarna i första upplagan av ena eller andra skälet befunnits inte hålla måttet och nyskrivits av

---

⁶ Siffror med kursiv stil anger antal rader om 50 typrum.

Jensen. Det gäller samtliga översiktsartiklar om de slaviska litteraturerna och det gäller – för att återigen hålla oss till litteraturens område – en lång rad biografiska artiklar: om Svatopluk Čech (84), Gavriil Derzjavin (57), Fedor Dostojevskij (117), Feofan Prokopovitj (59), Ljudevit Gaj (62), Maksim Gorkij (103), Ivan Gundulić (63), Nikolaj Karamzin (55), Jan Kochanowski (37), Jan Kollár (64), Vladimir Korolenko (38), Zygmunt Krasiński (105), Józef Kraszewski (78), Michail Lermontov (74), Michail Lomonosov (95), Karel Hynek Mácha (37), Peter II Petrovitj Njegosj (62) Eliza Orzeszkowa (61), Aleksandr Ostrovskij (50), Henryk Sienkiewicz (80), Taras Sjevtjenko (47), Petko och Pentjo Slavejkov (63), Juliusz Słowacki (92), Anton Tjechov (57), Jaroslav Vrchlický (168), för att nämna de längst och viktigaste. Till dessa kommer förstås ett antal artiklar om författarskap som inte fanns med i första upplagan: Marya Konopnicka (56), Dmitrij Merezjkovskij (80) och Stanisław Wyspiański (84) är exempel på sådana.

Jensens medarbetarskap i “Ugglan” sträcker sig över 18 år, från 1904 till 1921. Detta, liksom den eftersläpning som kännetecknar all historisk framställning, bör man ha i minnet när man letar efter eventuella lakuner bland uppslagsorden. Tydligt är – om vi fortsätter att hålla oss till litteraturen och övriga konster – att Jensen som längst, dvs. i de sista banden han medverkade, täcker utvecklingen t.o.m. symbolismen; om de postsymbolistiska riktningarna efter 1910 hittar man för övrigt egentligen ingenting i “Ugglan”. Sett mot denna bakgrund förstår man varför många av de uppslagsord man tycker sig sakna börjar på bokstäver som kommer tidigt i alfabetet och som avser personer och saker som ännu inte var tillräckligt etablerade vid tiden för de band där de skulle ha stått. Det gäller personer som Jakub Bart-Ćišinski, Petr Bezruč, Otokar Březina (som ju Jensen senare skulle intressera sig särskilt för), Valerij Brjusov (men Konstantin Balmont finns med, liksom Dmitrij Merezjkovskij, Zinaida Hippus och Fedor Teternikov-Sologub bland de ryska symbolisterna av första

generationen), vidare Aleksandr Blok, Andrej Belyj, Ivan Cankar, Kiril Christov, Jovan Dučić, Ivan Franko m. fl. I andra fall är lakunerna svårare att förklara. Man saknar namn som Iosif Volotskij (när Nil Sorskij ägnas en separat artikel), Jovan Sterija Popović, Konstantin Stanislavskij (Vladimir Nemirovitj-Dantjenko finns bland uppslagsorden, men ingenting nämns om hans insatser i samband med Konstnärliga teatern), vidare Mychajlo Hrusjevskyj, Aleko Konstantinov, Janko Kráľ, Fran Levstik, Ivan Meštrović, Jovan Skerlić och andra som nämns i Jensens bok *Slavisk kultur och litteratur under nittonde århundradet* från 1920. En del av dessa “räddas” genom ordentligt tilltagna artiklar i supplementbanden: om exempelvis Valerij Brjusov (30), Kiril Christov (47) och Ivan Franko (125) signerade A. Kgn. (som står för professorn i slavisk filologi vid Köpenhamns universitet Anton Karlgren), om Mychajlo Hrusjevskyj (44) signerad V. S-g (historikern och publicisten Verner Söderberg) och om Konstantin Stanislavskij (57) signerad G. K-g (försteregissören vid Svenska teatern G. Klintberg); Jovan Dučić får sin “räddning” i artikeln om Milan Rakić, som presenteras som “serbisk poet [...] jämte Dučić den förnämste i nutiden”. I andra fall får man nöja sig med hänvisningar till och omnämmanden i exempelvis översiktsartiklarna om de slaviska litteraturerna. Några har helt hamnat på mellanhand: Aleksandr Blok och Andrej Belyj nämns t.ex. överhuvudtaget inte (vad jag kunnat finna) i “Ugglan”.

Man får anta att Jensen i sin egenskap av “ordinarie medarbetare” har haft en del att säga till om när det gäller val av uppslagsord, artiklarnas storlek och utformning och annat liknande.⁷ I kraft av de många (och långa) artiklar han själv skrev och de många, både signerade och osignerade, från första upplagan som han valde (?) och granskade kan man också med fog hävda att han satte sin prägel på den framtoning den slaviska världens andliga odling fick i “Ugglan”.

---

⁷ Jag har inte haft tillgång till några källor (instruktioner, brev eller annat arkivmaterial) som närmare kunde belysa dessa saker.

Man märker också att de saker som intresserade honom har fått en framskjuten plats i uppslagsverket. Artiklarna om sådana författarskap som Pentjo Slavejkov, Njegoš, Gundulić, Svatopluk Čech, Vrchlický, Krasiński, Słowacki, Sjevtjenko är långa och erkännsamma. Gynnade är också sådana ämnesområden som det lillryska/ukrainska kosackväsendet och den dalmatinska renässansdiktningen, med uppslagsord som få aktivt torde ha letat efter (vem här i landet kunde t.ex. tänkas slå efter namn som Vladislav Menčetić eller Jaketa Palmotić-Dionić som sällan blir nämnda ens i inhemska översikter över den kroatiska litteraturen).

Några påtagliga restriktioner när det gäller artiklarnas storlek tycks inte ha förelegat, och åtskilliga är också, som framgått, anmärkningsvärt långa.⁸ Detta har varit både på gott och ont. Å ena sidan har det möjliggjort faktarika framställningar, och Jensens bidrag är verkligen som regel det. Å andra sidan har det, som det tycks, lockat till att också rätt ovidkommande saker har tagits med, som exempelvis i artikeln om den ryske diktaren Fedor Glinka där det sägs att “äfvén hans maka [...] var litterär och publicerade bl. a. ett urval af Schillers dikter i öfversättning”. Den vidlyftighet som till en del kännetecknar såväl första som andra upplagan av *Nordisk Familjebok* tycks man vidgå och vara beredd att åtgärda när man 1923-37 ger ut den tredje “väsentligt omarbetade och koncentrerade” upplagan i 23 band. Många artiklar från andra upplagan signerade A-d J. finns med också här, men de är jämlikt varudeklarationen “väsentligt koncentrerade”, den om Svatopluk Čech har t.ex. bantats från 86 till 39 rader, den om Gundulić från 63 till 24.

En ambition som kännetecknar Jensens insats i “Ugglan” är, som man kan se, att så fullständigt som möjligt redovisa skandinavisk-slaviska förbindelser;

---

⁸ Artiklarna om exempelvis Čech, Gundulić, Krasiński, Lomonosov och Sjevtjenko är, som nyss nämnts, i ”Ugglan” på 84, 63, 105, 95 och 47 rader vardera. Motsvarande artiklar är i *Svensk Uppslagsbok* (2:a uppl., 32 band, 1947-58) på 33, 18, 43, 30 och 31 rader, i *Nationalencyklopedin* (20 band, 1989-96) på 8, 14, 14, 63 och 53 rader. Å andra sidan är artiklarna om t.ex. Dostojevskij och Gorkij (inte oväntat) längre i *Svensk Uppslagsbok* än i ”Ugglan”: 247 och 154 rader mot 117 och 103.

bl. a. torde det mesta i fråga om översättningar till svenska från de slaviska litteraturerna vara nämnt. Men också i denna ambition tenderar han att här och var bli alltför vidlyftig, och när han exempelvis i artikeln om den ryske statsmannen Konstantin Pobjedonostsev avslutningsvis säger att “en systerdotter till P. är gift med den danske konsuln Thor Lange [...] i Moskva”, så kommer han farligt nära ankdamm och skvallerkrönika.

Ändå måste de invändningar man kan ha väga lätt när det kommer till en helhetlig värdering av Jensens insats. Den imponerar genom sin bredd och rikedom på fakta. För användarna av “Ugglan” har den onekligen under flera generationer varit en källa till kunskap om den slaviska världen och även om mycket i dag ter sig föråldrat så kan den bjuda också sentida läsare på intressanta upptäckter och återupptäckter.

NILS ÅKE NILSSON †

Den första rysslandsresan

Jensens resebrev i Hudiksvalls tidning 1878-79

Alfred Jensen gjorde sin första resa till Ryssland hösten och vintern 1878-79. Han hade tagit studenten i Uppsala våren 1878 och fått ett erbjudande att komma till Ryssland och bli informator åt sonen till en farbror som tjänstgjorde vid ett av de talrika ångbåtsbolag som skötte trafiken på Volga. Han stannade ungefär ett år.

Farbrodern var inte den ende svensk som på den tiden sökte sig österut. I boken Från filare till storindustriell i naftabologet Bröderna Nobels tjänst, tryckt i Stockholm 1935, berättar Ida Bäckman om Wilhelm Hagelin som så småningom blev chef för Nobels anläggningar, först i Baku och sedan i Petersburg. Hans far var som Jensens farbror en av många tekniskt kunniga svenskar som av de dåliga tiderna i Sverige tvingades att söka sin lycka i ett Ryssland där uppbyggandet av ett kommunikationsnät krävde utländsk kunnighet och arbetskraft. Hagelins far arbetade en tid som maskinist för det engelska Ångbåtsbolaget Volga och tjänstgjorde bland annat på en av de berömda hjulångarna, ”Tsaren”, som gick mellan Nizjnij Novgorod och Astrachan, den rutt som Alfred Jensen ett par år senare själv skulle ta och berätta om.

Om sin resa skrev Jensen nämligen några resebrev som trycktes i Hudiksvalls tidning. Tydligt hade han redan under uppväxtåren i Hälsingtuna socken utanför staden skaffat sig förbindelser med dess ”tidningsvärld”. Att han trots sin ungdom var en välkänd profil i staden framgår av en kort ingress till ett av breven. Den nämner visserligen inte hans namn men talar om att tidningen

fått detta resebrev ”från en resande som säkert inte är obekant för våra läsare i staden”.

Hudviksvall var vid den här tiden naturligtvis en liten stad. Folkmängden uppgick till något övet 3 000 invånare. Men det var en livlig och rörlig stad, med sina sågverk och sin hamn där trävaror och pappersmassa utskeppades. Det fanns faktiskt två tidningar - förutom Hudviksvalls tidning som utkom tre gånger i veckan, också ett veckoblad: Hudviksvalls nyheter.

När man bläddrar i Hudviksvalls tidning - varje nummer hade faktiskt inte mer än fyra sidor - noterar man att den ingalunda höll sig till enbart lokala nyheter. Här finns regelbundna ”brev från Stockholm” och särskilda redogörelser för riksdagens arbete och beslut. Återkommande är också ”brev” från närliggande Norrlandsstäder som t.ex. Söderhamn.

Men det intressanta är att en hel sida och ofta mer ägnas åt utrikes nyheter. De är vanligen översatta från tyska tidningar. Vad som hände i Ryssland spelade en viktig roll, särskilt åren 1878-79. Det berodde givetvis på det rysk-turkiska kriget. Man kan lätt föreställa sig att en stad som i så hög grad var beroende av export och import måste följa med vad som hände ute i världen och den ryska marknaden var här inte oviktig. Det kan som en kuriositet påpekas att något importerades också från Ryssland - när hösten kom annonserade tidningarna flitigt om ”ryska galoscher”, vad nu detta kunde innebära.

Men tidningen följde inte bara händelserna vid den rysk-turkiska gränsen utan också de ryska inrikesnyheterna. I maj 1878 hade man exempelvis en längre artikel med rubriken En rysk Charlotte Corday. Där berättades utförligt om Vera Zasulitjs attentat mot några ministrar och den efterföljande rättegången. Från stadens huvudtidning kunde Jensen alltså lära sig ett och annat om det land som han skulle besöka.

Frågan är om han kunde någon ryska innan han gav sig iväg. I början av 1880-talet blev universitetet i Uppsala ett litet svenskt centrum för studier av

ryska språket och litteraturen. 1883 fick Johan Lundell - som var 8 år äldre än Jensen - tillstånd att ge kurser i ryska vid universitetet, och docenten i semitiska språk Herman Almkvist - som var tjugo år äldre - började översätta Turgenev. Men Jensen som faktiskt studerade vid universitetet några år i början av 1880-talet tycks inte ha haft några närmare kontakter med dessa våra första slavister och hans ganska brokiga studier inkluderade tydligen inte ryska. Möjligen ansåg han sig redan fullärd inom det ämnet. Men det är svårt att tänka sig att en yngling med så utpräglad journalistiska ambitioner som Jensen skulle ha gett sig iväg på en resa som skulle vara ett helt år utan att i förväg skaffat sig någon kunskap om landets språk. Jag håller det för högst troligt att han använde en del av sommaren efter studentexamen till att med hjälp av någon tysk parlör eller lärobok i ryska lära sig lite grammatik och nyttiga glosor. Den lätthet med vilken han i resebrevnen strör omkring sig ryska uttryck (med tysk transkribering) tyder på det. Det första brevet nådde aldrig tidningen vilket redaktören med beklagande meddelar samtidigt som det andra brevet trycktes den 30 oktober 1878. Då befinner sig Jensen i Nizjnij Novgorod. Dit har han tydligen tagit sig med tåg från Petersburg och Moskva och brevet börjar med en hyllning till det nya ryska järnvägs- och flodnätet som gör resan mycket lättare för den besökande turisten.

”Att företaga resor i Ryssland är ej detsamma nu som förr”, heter det. ”Före 50-talet var Ryssland icke blott så gott som okänt för det övriga Europa utan även för innevånarna själva var det förknippat med stora svårigheter att färdas genom landet på grund av de dåliga kommunikationslederna inom det ofantliga riket. Men på senare tiden, isynnerhet under Alexander II:s hovsamma och reformistiska styrelse, har Ryssland i detta avseende som i många andra gått betydligt framåt; ja! relativt mer än något annat land. Ett järnvägsnät är redan färdigspunnet som sätter de olika landsdelarna i förbindelse med varandra, ett flod- och kanalsystem, måhända ett bland de största i vår världsdel, förenar Ishavet och Östersjön med Kaspiska och Svarta haven och i närvarande stund

plöjer ej mindre än 500 hjulångare Volga, ryska rikets stora pulsåder och Europas största flod”.

Från sitt tågfönster kan Jensen konstatera att landskapet mellan Petersburg och Moskva inte erbjuder några skönhetsintryck: ”Redan då man tillryggalagt de första versten från Petersburg ser man blott framför sig en kal, ödslig hed; och det allt annat än angenäma intryck man därav röner bliver också totalintrycket.”

En bidragande orsak till att resan från Petersburg till Moskva är så tråkig är, konstaterar Jensen vidare, att man passerar mycket få bebodda platser. Man stannar kanske vid en station ”som på kartan i resehanboken hedras med namnet stad”. Och vad möter man? Bara ett litet stationshus. Själva staden ligger flera verst från stationen. Vill man övernatta och titta närmare på den får man ta sig dit till fots eller försöka hitta en *ischvoschik*.

Att färdas med en *tarataika* är, meddelar oss Jensen, ett föga behagligt nöje. De oupphörliga skakningarna på den stenhårda marken ”fordrar en god dosis muskelstyrka och en optimistisk världsuppfattning att fördraga”. Några plankor och i bästa fall lite hö att sitta på mildrar de värsta stötarna. Som avkoppling kan man iaktta kusken och Jensen ger oss en livfull beskrivning:

”Den åkandes ben befinnas på ett outransakligt sätt framsträckta långt framför ischvoschiken som, tronande på en liten plattform, föreställande kuskbock, håller sig kvar med en skicklighet som vittnar om en högt uppdriven färdighet i konsten att balansera och som med för oinvigda dödliga obegripliga tecken och läten förundransvärt förstår att sätta liv i de magra hästarna, än smekande ‘de snälla duvorna’, än utösande de gräsligaste förbannelser över ‘de lata sköldpaddorna’, andra mer eller mindre smickrande tillmälen att förtiga.”

I Nizjnij Novgorod sätter sig Jensen på en flodångare och större delen av brevet handlar om resan nerför Volga. Om landskapet har han inte mycket att rapportera: ”Färden på Volga erbjuder förvisso ej det behag och den njutning som en färd på t.ex. Rhen-floden eller våra norrländska älvar. Främlingen saknar

både den vackra, omväxlande natur och det historiska intresse, som är fästade vid den förres stränder och den vilda, imponerande skönhet, de senare har att uppvisa ... Landet ter sig enformigt och dött och man skulle nästan kunna tro sig vara ute på upptäckresor i nejder där ingen människofot förut trampat.”

”Ett angenämt avbrott blir det om man får se en rysk by, fastän den har intet tilldragande i och för sig. En massa (hundratals) små, halmtäckta hyddor, snörräta gator och en onekligen vacker kyrka ‘mitt i byn’ utgör en skarp kontrast mot all den övriga torftigheten och orenligheten, se där! allt. Då och då kan man dock även njuta av skådespel av bättre art: ett munk- eller nunnekloster som ter sig rätt måleriskt ut, beläget i slutningen av en kulle, delvis dolt i en ek- eller björkdunge eller ock en tatarisk by med förfallna murar och raserade torn.”

Men resan blir ändå inte tråkig. För en gymnasist med ungdomens nyfikenhet och friska blick för allt nytt och med journalistens sinne för väsentliga detaljer redan i blodet finns mycket att se på och förundras över. Och här följer ett avsnitt i Jensens resebrev där jag lämnar ordet helt åt honom:

”Voro Volgas omgivningar ödsliga och stela så är däremot livligheten på själva Volga så mycket större. Nästan i varje stund möter man eller upphinner någon båt. Stora, elegant inredda passagerare-båtar, lastångbåtar, pråmar i oräkneliga skaror, bogseras av ångfartyg, segelfartyg samt ångbåtar, som en gång i veckan fara uppför floden till Perm vid Volgas biflod Kama med fångar, som därifrån skola transporteras till Sibirien: allt erbjöd en livlig och omväxlande anblick ...

Som redan antytt är, var *pristora* (d.v.s. anläggningsbryggorna) till trängsel uppfyllda av människor av alla stånd och slag. Som ångbåtarna blott ligga där några minuter, hade alla, köpmän, bönder, militärer, brått om att komma av och på, och polisgendarmerna hade svårt att bringa ordning och stillhet bland denna skrikande, svärjande och springande människomassa. Vid landgången påträffar man överallt stora skaror av tiggare, som i bevekande ordalag bedja om

‘thepengar’, ‘tobakspengar’ eller förebära de värsta lyten och åkommor. Tidningskolportörer, fruktförsäljerskor och diversehandlare utbjuder sina varor, överröstande varandra, så att man nolens volens hör *allt* och just därför *intet*. Löjligast är det emellertid, då ‘herr kapten sätter maskinen igång’. Överallt ser man blott de ömmaste omfamningar och de ljuvaste kyssningar. Äkta mannen kysser sin hustru icke blott på mun som annat folk, utan även på vardera kindbenet och på vardera handen; och sedan för yttermera vissos skull repeterar hon detsamma med honom. Moskoviterna av ‘den gamla tron’ på däckets buga sig fromt och korsa sig flera gånger, då perserna däremot taga av sig sina höga pälsmössor och gröna tofflor, breda ut en matta under sina fötter och vända mot solen, frammumla långa böner med pannan mot däckets. På stranden ser man vanligen en legion gamla gummor, som, då båten lägger ut från land, upphäva de mest hjärtskärande klagotjut, som vore de lejda gråterskor.”

Men det finns också andra saker som kan pigga upp enformigheten. Det är mera givande faktiskt, påpekar Jensen, att försöka samtala med passagerarna än att betrakta omgivningarna om vilka han faller det tydligen redan på den tiden gångbara omdömet att ”har man sett något kan man säga sig ha sett allt”. Däremot är de ryska passagerarna som regel trevliga att prata med: ”de vilja gärna höra talas om främmande land och lämna själva med nöje äskade upplysningar. I salongen sitta alla med sitt théglas och sitt (sic!) papiross framför sig och tala om allt - utom om politik.”

Bland passagerarna ombord noterar Jensen också några representanter för ”det täcka könet”. Men han medger att han har svårt att ”prisa dem som skönheter”: ”I allmänhet äro de små, med bleka ansikten och skarpa drag och den ‘emanciperade’ hållning, de iakttaga, bidrar sannerligen icke att göra dem behagligare. Något som man dock icke kan fränkänna dem är: de vackraste tänder - och små nätta fötter.” Det är alltså tydligt att damerna tillhör den ryska överklassen.

Det internationella inslaget i detta sällskap utgjordes av - förutom kaptenen som var polack och talade fyra språk - ytterligare en svensk, vidare en dansk, en ung engelska och en tysk ”provryttare”. Jensen berättar ingenting om den andre svensken eller om dansken vilket, tycker man, borde ha intresserat en svensk tidningsläsare. Var den andre svensken möjligen hans farbror eller någon denne skickat att möta brorsonen i Nizjnij Novgorod och ta honom med till Astrachan som ju var slutstationen för Volgabåtarna? Men Jensen ger konsekvent inga uppgifter om den personliga bakgrunden till sin resa. Det är tydligt att han vill - trots sin unga ålder - framstå för läsarna som en professionell utlands-korrespondent.

Artikeln slutar med ankomsten till Astrachan. Jensen fann den vara som ryska städer ”i allmänhet”, dvs ”ful och smutsig”. Vimlet av ryssar, perser, tatarer, armenier, tjerkeser gav staden ett brokigt och groteskt intryck och det förstärktes av alla hästar, kameler, dragoxar och hundar. Jensen besökte stadens lilla museum med skeppsmodeller, vapen och fanor. ”Det enda som störde den vackra anblicken av det hela”, noterade han, ”var att två murare som voro där för att reparera nedtagit några fanor och med dem som sovtäcken lagt sig att sova.”

Den 8 och 12 februari 1879 trycktes ytterligare två brev som är av mindre intresse. Det ena handlar om julfirandet i kyrkorna, det andra om jullekar och förströelser i hemmen. De ryska gudstjänsterna imponerade inte på Jensen: ”Mycket ceremoniös, enformig, obegriplig saknar den det enkla, höga och andaktsfulla som utmärker vår protestantiska kyrka”. Och den ryska popen, konstaterade han, gör uppenbarligen ”allt sitt till för att göra det hela så obegripligt som möjligt. Än gnäller han med fin falsettstämma, än ryter han till med väldig basröst, allt under det orden pilsnabbt flödar ur hans mun”.

Sammanfattningsvis kan vi säga att Jensens brev ger oss bilden av en nyfiken och observant gymnasist med en redan utvecklad journalistisk förmåga att fånga in kuriösa och intressanta detaljer men samtidigt behålla ett slags

helhetsperspektiv. Han fascineras inte av det exotiska och spännande i denna främmande miljö utan har en distans till vad han ser och upplever. Hans språkintresse visar sig genom att han ofta noterar de ryska orden och uttrycken, medveten om att denna främmande värld lever i språket, att en ”pop” inte är en vanlig ”präst” och att en ”ischvoschik” är något helt annat än en svensk ”droskkusk”. Prosan flyter lätt och ledigt med en liten studentikos touche här och där.

Vi kan alltså betrakta resebrevens som ett fullt godkänt gesällprov inför de skildringar av den tidens Östeuropa som senare skulle bilda hans klassiska samlingar *Slavia*.

Mottagandet av Jensens verk i kroatiska och slovenska tidskrifter och tidningar

Utgående ifrån att författare dör tre gånger - första gången fysiskt, andra gången när de försvinner ur samtidens minne och tredje gången när man glömmer deras verk, skall jag försöka att i samband med sjuttioårsminnet av Jensens död väcka till liv minnen av hans verksamhet som var knuten till det kroatiska och delvis bosnisk-hercegovinska och slovenska kultur- och språkområdet. Dessa reflexioner kommer även att omfatta ett antal skribenter som uppmärksammade honom i sina texter under tiden från 1891 till 1912. Dessa texter är cirka femtio till antalet, och detta är ett ansevärt antal med tanke på den dåliga vanan i våra tidningar och tidskrifter att recensioner eller liknande texter i många tillfällen helt enkelt fattas. Hit räknas också vissa serbiska kritiker och recensenter i fall de i sina texter berör det kroatiska eller slovenska litteraturområdet.

Jag har bestämt mig för ett syntetiskt grepp, därför att man i vår tid och med en nödvändig tidsdistans inte har gjort en tillräckligt kritisk tillbakablick över Jensens arbete i samband med den kroatiska och slovenska litteraturen. Samtidigt tror jag att vissa analytiska teman, t.ex. analys av Jensens översättningsverksamhet, hans rika korrespondens med människor från våra trakter samt en värdering av Jensens vetenskapliga arbete och hans politiska ståndpunkter skulle vara mer intressanta bara för fackkretsar som endast befattar sig med kroatistik, slovenistik och dess anknytning till skandinavistik.

Jensens allsidighet som kulturpersonlighet är allmänt känd. Trots att han avstod från en traditionell utbildningsväg - han avslutade aldrig sina studier,

vilket gjorde att vissa ifrågasatte hans kompetens - har han efterlämnat verk som har gett honom en oomtvistad uppskattning. Dessutom ägnade sig Jensen nästan enbart åt litterära och kulturella frågor, vilket i hög grad avvek från de flesta dåtida slavisters inriktning på språkliga frågor; med undantag för ett visst intresse för sydslavisk folkpoesi. Jensens nämnda allsidighet - han var nämligen journalist, diktare, översättare, vetenskapsman, essäist, reseskildrare, kulturvetare och politiker - ställer till stora svårigheter när man på ett mer koncist sätt vill presentera hans verksamhet, om än endast i den västliga delen av det sydslaviska området. Trots detta skall jag försöka presentera hans verksamhet enligt den tidigare nämnda ordningen.

SKALDEN

Trots Alfred Jensens fem diktsamlingar, publicerade i bokform och i tidskrifter, har jag förgäves sökt efter hans namn i svensk litteraturhistoria. I de sporadiskt förekommande texter om honom som författare är det svårt att finna utpräglat goda eller mindre goda omdömen. Det vanliga omdömet om hans lyrik är ganska klar - det är poesi bestående av medelmåttiga sentimentala privata skildringar från olika resor och dylikt. I denna lyrik fanns det plats även för dikter som tematiskt är bundna till kroatiska, slovenska och även bogomilska respektive muslimska motiv. Dessa dikter förekommer delvis i original men delvis är det frågan om översättningar (t. ex. den muslimska folkdikten ”Omer och Merima”, två dikter av Avdo Karabegović, samt Prešerns dikt ”Till skalden”.)

De olika motiven är knutna till Split, Dubrovnik, Adriatiska havet och till och med till Zagreb (Balladen om bondledaren Matija Gubec). Dikterna är oftast skrivna på klassiskt rimmat versmått. Uppmärksammandet från vårt (alltså kroatiskt och slovenskt) håll av Jensens diktsamlingar har varit utan kritiska omdömen. Det som istället har gjort sig gällande är en överdriven nationell

glädje äver att våra trakter och problem förekommer i en utländsk författares lyriska texter.

ÖVERSÄTTAREN

Jensens översättningar av de kroatiska och slovenska litteraturerna är kvantitativt sett tillfredsställande särskilt när man jämför det med antalet översättningar av den på den tiden betydligt starkare övriga slaviska litteraturen. Det är intressant att lägga märke till efter vilken princip Jensen valde verk för översättning. Först väljer Jensen ett stort, känt verk och det är oftast av en romantisk proveniens. Inom det kroatiska litteraturområde kan det t. ex. vara Mažuranić' klassiska epos "Smail-aga Čengić' död" eller Frans Prešerns lyrik inom det slovenska litteraturområdet. Därefter följer översättningar av verk vars författare tillhörde Jensens bekantskapskrets. Hit hör översättningen av en novell och ett drama av Ivo Vojnović (efter vilken Jensens son fick sitt namn) eller t.ex. två noveller av Ksaver Šandor Đalski i vars slott 30 km från Zagreb författaren tillbringade otvivelaktigt angenäma stunder med karakteristiska maträtter från den trakten (som t.ex. kalkon från Zagorje). Ur den slovenska litteraturen finns det t.ex. en översättning av Anton Aškerc' hela diktsamling som går under titeln "Sloveniska ballader". Den varma vänskapen mellan Jensen och Anton Aškerc finns dokumenterad i författarnas korrespondens samt i Jensens skrifter om författaren. Utgår man från dessa principer kan översättningen av den romantiska dikten av Petar Preradović' "Färdesmannen" och översättningen av slovenen Ivan Cankars två dikter anses vara mer eller mindre slumpmässiga.

Jag vill också nämna att vissa översättningar upptäcktes på ett indirekt sätt, nämligen genom de kroatiska tidskrifterna och därför är dessa översättningars existens inte så säker. Detta berör t.ex. hela samlingen av de lyriska folkdikterna (som finns i manuskriptform på Kgl. biblioteket i Stockholm), samt Vojnović' drama "Ekvinocij" m.m. Eftersom jag inte kunde få dessa översättningars

existens bekräftad i den oavslutade svenska bibliografin angående Jensens senare litterära skapande, måste jag dock understryka att dessa översättnings existens är något osäker, kanske mer en avsikt än ett förverkligande.

Eftersom jag har utfört ett antal undersökningar rörande riktigheten i översättningarna, vågar jag påstå att de i detta avseende kan anses vara godtagbara. Å andra sidan vill jag framhålla att en genomförd analys av alla översättningarna vore nödvändig, framförallt med tanke på de stilistiska aspekterna. En redan bearbetad översättningsversion av Mažuranić' epos skulle t.ex. behöva en ovannämnd analys.

Beträffande Jensens översättningar har såväl den kroatiska som den slovenska kritiken uttalat sig allmänt om översättningens korrekthet och dess skönhet, däremot utan att anföra några exempel.

Så skriver den tämligen kompetente Franjo Bučar, medan den synnerligen kompetente professorn Olav Broch kom att skriva mycket vackert om Jensens översättningar av "Montenegros ärekrans" och han åberopar även professor Harald Hjärne, samtidigt som han i sin recension - bestående av mer än hundra rader - endast tillägnade en rad åt Mažuranić och hans epos, alltså, omdömet uteblev ...

VETENSKAPSMANNEN

Alfred Jensen tillhör den krets av kulturverksamma som inte framhåller något av sina verksamhetsområden. Därför kan man inte endast tala om honom som vetenskapsman, men att några av hans verk som har anknytning till den kroatiska litteraturen är utpräglade vetenskapliga arbeten, står utom allt tvivel. Framförallt åsyftas här Jensens fyrahundrafemtiosidiga litterärstudie "Gundulić und sein 'Osman'", publicerad år 1900 på tyska i en upplaga på 101 exemplar. Denna litterära studie gav honom stort erkännande. Detta verk räknas även idag som ett av de verk som är oundgängliga för forskningen om Gundulić och den

kroatiska litteraturen från Dubrovnik, och det är också anledningen till att detta verk ännu i dag ingår i studenternas facklitteratur.

Jag tycker också att Jensens verk ”Ragusa. En sydslavisk litteraturstudie” från 1893, skriven med stor vetenskaplig precision, är ett oundgängligt verk för skandinaviska forskare av den kroatiska dubrovniklitteraturen.

Hit skulle man också kunna räkna ett tidigare verk - ”Sydslaviska seder och föreställningssätt enligt folkpoesin” trots att det kanske är ett mer informativt verk baserat på redan då relativt välkända fakta.

Jag anser även att man inte kan betvivla vetenskapligheten i Jensens kortare texter som t.ex. ”Manji prinosi za poznavanje Gundulića” (Mindre tillägg för att lära känna Gundulić) från år 1901 eller ”Einige litterarische Bemerkungen zum ‘Ribanje’ von Petar Hektorović” från 1903, för att nämna de mest berömda verken.

Ett kritiskt förhållningssätt till dessa Jensens verk är mest seriöst i våra tidskrifter och tidningar. Där finns det mestadels beröm men också mindre anmärkningar. Här hittar vi kritiska omdömen av de mest eminenta kroatiska, serbiska och utländska fackmännen och kännarna av den kroatisk-dalmatinska litteraturen såsom Jagić, Rešetar, Šurmin, Pavle Popović och andra.

ESSÄISTEN

Betydelsefulla är också Jensens litterära arbeten beträffande den kroatiska och slovenska litteraturen, som man skulle kunna beteckna som essäer eller kanske populärvetenskapliga arbeten. Dessa texter saknar dock en genomgående vetenskaplig metodologi, men de är fulla av fakta och det som karakteriserar dem är att de är klara och koncisa i sin uttrycksform.

Med tanke på detta kan vi här nämna texter som t.ex. ”Lenore-stoffet i den kroatiska krigslitteraturen” från 1918, där man talar om Milan Ogrizović’ dramatiska arbeten, och vi kan nämna en essä om Vojnović’ ”Dubrovnik-

trilogi”, samt en text om den muslimske författaren Avdo Karabegović och den litterär-etnologiska synen på Bosnien i ”Bosnisk kultur”, 1895). I fråga om den slovenska litteraturen är det viktigt att uppmärksamma Jensens skrifter om Prešeren och Aškerc. Jensens verk med titeln ”Slavisk kultur och litteratur under artonhundratalet” från 1920 kan man beteckna som ett översiktsverk av summarisk karaktär om de jugoslaviska litteraturena. Essäerna ”Ragusa” från 1901, ”En sydlavisk afton” (med rätt många etnografiska inslag) från 1904 och en något längre text ”Dojmovi s puta po Balkanu u jesen 1913” (Intryck från resan genom Balkan på hösten 1913), i vilken han skildrar sin resa från Dubrovnik till Sofia, är skrivna i en något förtroiligare ton. Här bör man nämna författarens essäsamling ”Från Balkan, sydslaviska kulturskisser”, vilken till största delen är tillägnad den kroatiska litteraturen med undantag av två till tre essäer. Här finner man också essän om den sydslaviska folkpoesin, där Jensen slutligen konstaterar att Vuks samlingar inte endast innehåller serbiska, utan även kroatiska folkdikter, vilket i årtal ej visats tillbörlig uppmärksamhet även inom ramen för den skandinaviska slavistiken.

I våra tidskrifter uppmärksammades positivt alla dessa verk varvid vissa publicister endast överför dr. Franjo Bučars omdömen ty han var den ende recensenten med kunskaper i svenska språket. Ett mer kritiskt ställningstagande till dessa texter av Jensen förekommer inte.

RESESKILDRAREN OCH KULTURVETAREN

Som jag redan nämnde är det ibland svårt att indela Jensens texter i bestämda litterära kategorier. Man kan trots det säga att den del av Jensens texter som avser de kroatiska, slovenska och delvis bosnisk-hercegovinska kulturområdena mestadels har en kulturell och reseskildrande karaktär. Låt oss nämna dessa texter i kronologisk ordning:

- I andra delen av verket "Slavia" (publicerat 1896/97) ägnas tre kapitel. (2, 3 och 4) de slovenska, kroatiska respektive bosnisk-hercegovinska trakterna. Det är en rad av mycket intressanta iakttagelser med reseskildrande kulturellt innehåll.

- Liknande iakttagelser om slovenska och kroatiska trakter samt om de slovenska och kroatiska kulturerna finner man även i det tionde kapitlet av historiska skisser i boken "Habsburg - några minnen och studier" från 1899.

- Reseskildrande prosa "Resebilder", från 1901, är full av anekdotiska, historiska iakttagelser även från kroatiska trakter kring Split och Dubrovnik. Det är sedan ett tämligen långt uppehåll mellan denna bok och den följande i vilken vi återigen kommer att omnämnas.

- 1916 utkom i Stockholm Jensens bok "Slaverna och världskriget" i vilken man finner en intressant studie om den jugoslaviska rörelsens utveckling. Kapitlet "Den sydslaviska rörelsen" är en studie av historisk-politisk karaktär.

Och slutligen ...

- Fem år senare kommer Jensen i sin sista bok "På Romanovs och Habsburgs ruiner", publicerad 1921, att ge en politisk bild av Rysslands och donaumonarkins fall med en tämligen objektiv och erfarenhetsmässig analys av alla problem kring den sydslaviska statsbildningen.

Likaså här finner man i våra tidskrifter och tidningar inga kritiska ställningstagande utan endast beröm och glädje över att vi blev ihågkomna av en utländsk författare.

POLITISKA ÅSIKTER

Jensens politiska klarsynthet får ett belägg framförallt i några frågor knutna till östliga delar av det sydslaviska området t.ex. kring den makedonska, serbiska och bulgariska frågan. När det gäller kroater och slovener räcker det med att presentera ett kort avsnitt ur texten som publicerades i "Prager Presse" (15.05.1921, A. Jensen: "Bekennnisse eines alten Slawophilen") och Zagrebs "Obzor" (nr. 274/1921, F.Bučar: "U spomen Alfredu Jensenu") i vilken Jensen redan då förutser dagens händelser :

"Jag förblev alltid det sydslaviska folkets renässanspolitiske vän och det är fullt naturligt att jag med glädje hälsade en ny tjeckoslovakisk och polsk statsbildning. Naturligtvis sympatiserar jag huvudsakligen även med den jugoslaviska idén, men fortfarande misstänker jag att kroater och slovener förr eller senare kommer att upplösa den vackra unionen om deras gömda rädsla uppfyllas och serber kommer att återupprätta hegemonin och att de av de mystiska bokstäverna som står för union av SHS (slovener, kroater, serber) kommer att upprätta ett Stor-Serbien ..."

(Alltså någonting som till och med dagens Europa inte fullständigt förstår!)

Utifrån sina politiska ställningstaganden råkade Jensen mer i onåd på den serbiska sidan. Om det skriver mycket utförligt en serbisk diplomat (St. St.) under pseudonymen Serbus Viator i Belgrads tidningen "Pokret" från 1921/22.

Låt mig för illustrationens skull av Jensen som homo politicus anföra bara några rader ur den texten:

”... vid utropandet av den tjeckoslovakiska republiken höll den ‘kompetente’ Jensen en offentlig föreläsning i Viktoriasalen. Han talade om Prag och visade på ett torg där en staty av kejsaren Frans I. stod, samtidigt som han lät sig undfalla följande mening: ‘Tyvärr, kommer det framför detta monument aldrig mer att spelas den härliga hymnen - Gott erhalte unser Kaiser ...’”

Historien fortsätter med att några personer lämnar åhörarskaran. Det är en annan sak hur mycket man kan lita på den besvikne diplomaten. Jensen vägrade nämligen både tidigare och efter kravet från den serbiska ambassaden i Stockholm att dementera svenska tidningars uttalanden om det normala tillståndet i Serbien efter den österrikiska ockupationen. Jensen ville inte dementera detta uttalande för han reste inte med den utsända journalistgruppen till Serbien. Han ville inte dementera trots att han fick ransoneringskuponger av den serbiska diplomatin för livsmedel vilka det rådde brist på i Sverige ...

- - - - -

I mer än 50-talet texter ur kroatiska och nio texter ur slovenska tidskrifter och tidningar inklusive sex till sju texter skrivna av serbiska författare, vilka i sina framställningar av Jensens verksamhet talar om verk från den kroatiska och slovenska litteraturen, dominerar tre till fyra namn.

I Kroatien är den främste dr. Franjo Bučar, professor i historia och geografi. Det var också han som introducerade gymnastik enligt svensk modell i våra skolor kring sekelskiftet. Bučar hade vistats i Sverige åtskilliga gånger och under den tiden lärde han sig svenska. Från det första anekdotiska mötet med

Alfred Jensen 1894 på Göteborgs Centralstation (de lärde känna varandra 1892 genom brev) uppstod en förtrolig vänskap med författaren och dennes familj. Vänskapen (med många ömsesidiga besök) fortsatte fram till Jensens död och bekräftas av en stor korrespondens. Bučars tjugotal rätt omfattande texter i olika publikationer talar mer om en stor vänskap med författaren och om faktariktigheten i hans verk än om kompetenta kritiska omdömen.

På den serbiska sidan finner vi en annan god vän till Jensen eller bättre sagt bekant, nämligen, den lärde Pavle Popović. Då Popović inte kunde svenska håller han sig i sina granskningar av Jensens verk till Jensens verk skrivna på tyska (t.ex. ”Gundulić und sein ‘Osman’”). Han skriver också mer informativt om författarens andra verk, särskilt om dem som hör till ”Gorski vijenac”.

Alla andra publicister och recensenter tillmäts inte större betydelse kanske med undantag av två mer enhetliga texter av Luka Smodlaka från 1938 och Ivan Esih från 1957.

Låt mig till slut också nämna Jensens rika korrespondens, såväl den privata som den icke privata, som fördes mellan författaren och många personer från dåtidens kroatiska och slovenska kulturliv. Här har vi den redan nämnda rika brevväxlingen med dr. Franjo Bučar, därefter med Vatroslav Jagić och sedan följer en mindre omfattande brevväxling med Franjo Marković, Ksaver Šandor Đalski, Branimir Livadić och biskopen Josip Juraj Strossmayer. Enligt uttalandet av fru Anna Ölander, Jensens dotter, finns det dokumentation om rik brevväxling med den kroatiska författaren Ivo Vojnović i en av kulturinstitutionerna i Prag. Tyvärr har jag på mina förfrågningar om det endast fått negativa svar.

Jensen hade förövrigt personlig kontakt med många andra betydelsefulla personer i Zagreb och Dubrovnik men något spår av korrespondens med dem har man inte funnit.

Den rika korrespondensen med slovenen Anton Aškerc och den något mindre omfattande med de slovenska författarna Fran Govekar och Ivan Tavčar finns bevarad.

Allt detta utgör ett belägg för Jensens arbetsmetoder: stanna i en trakt, utforska det man är intresserad av, samt upprätthålla och bevara kontakter med de mest betydelsefulla personerna från trakten. Det är samtidigt också ett bevis på i hur hög grad privatkontakter är viktiga för internationella kontakter.

Låt mig i slutet av mitt anförande återvända till dess början och säga att Alfred Jensen än i dag lever i den kroatiska och slovenska litteraturen, framför allt genom sina vetenskapliga arbeten och översättningar.

Alfred Jensen ur tjeckisk synvinkel

I år, 1991, är det 70 år sedan slavisten, kulturförmedlaren och översättaren Alfred Jensen dog i Wien vid 62 års ålder. A. Jensen var en mycket aktiv och produktiv personlighet och bidrog till att göra den slaviska världen känd i Norden mer än någon annan. Jubileet är ett bra tillfälle att påminna om hans bohemistiska verksamhet. Vi kommer att följa Alfred Jensens kontakter med tjecker i hans bohemistiska verksamhet från 1880-talet fram till 1921 och stegvis uppmärksamma:

- a) hur hans bekantskap med tjecker uppstod och vilka som var hans närmaste tjeckiska vänner
- b) hans attityd till tjeckiska Nobelpriskandidater
- c) samt hans åsikter om tjecker och deras värld i största allmänhet.

1. När kom egentligen Alfred Jensen för första gången i kontakt med den tjeckiska miljön? Det var relativt tidigt - någon gång på hösten år 1888, alltså samma år han hade kommit till Berlin som GHT:s korrespondent. Denna resa till Prag gav honom material för tre artiklar i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning, som han senare omarbetade och använde som ett kapitel i sin bok *Slavia*.¹ Men han inledde inte några personliga kontakter vid detta tillfälle och inte heller vid sina resor till Böhmen under ett par följande år.

---

¹ A. Jensen själv daterar också sitt första besök i Prag till år 1888: ”Allt sedan jag år 1888 för första gången besökte Prag och Böhmen (...)”, skriver han i förordet till sin bok *Svenska minnen från Böhmen och Mähren* (1910). Hans uppgift behöver inte vara helt pålitlig (se hans uppgift om sitt första möte med J. Vrchlický), men den bekräftas just av artiklarna. De publicerades under titeln *Minnen från Prag I, II, och III* i GHT den 8 januari, 14 januari och 8

Det var först under hans besök i Prag under julen 1893, som han kom i kontakt med tjeckerna och fick kännedom om deras språk och litteratur. Jensen hade förberett sig målmedvetet inför resan: inte bara genom språk- och litteraturstudier,² utan också genom att söka någon, som skulle förmedla direkta kontakter i tjeckiska litterära kretsar åt honom.

En sådan förmedlare fann han i professor Harald Hjärne,³ den kände svenske historikern, som själv hade besökt Prag och Wien ungefär 10 år tidigare, år 1881, och från den tiden var bekant med flera personligheter, främst från den tjeckiska akademiska världen, som t.ex. historikerna Jaroslav Goll, Anton Gindely, August Sedláček, estetikern Otakar Hostinský, filosofen Tomáš Masaryk, men även med de främsta tjeckiska skönlitterära författarna - Josef Václav Sládek och Jaroslav Vrchlický.⁴ Han rekommenderade antagligen också Jensen för Vrchlický. Det tycks åtminstone Jensens brev till Hjärne från den 10

---

februari 1889 och skildrar Prag på hösten samt höstens typiska händelser.

² Om sina förberedelser berättar han i flera brev till sina vänner redan i oktober och november 1893 t. ex. till A.J. Lundell, P. Warburg, C. Snoilsky och H. Hjärne.

³ Han skriver till H. Hjärne den 11 november 1893: ”Då jag vid jultiden beger mig härifrån till Prag för att fortsätta de tjeckiska litteraturstudier, som jag här påbörjat, vänder jag mig till Er, som ju vistats i Prag, med förfrågan, om Ni på något enkelt sätt (t. ex. genom en rad på ett visitkort) kunde underlätta min bekantskap med någon framstående litteraturkännare där, hvarigenom mitt arbete naturligtvis betydligt underlättades. Min afsikt är närmast att studera den skönlitterära utvecklingen i Böhmen (den slaviska renässansen) från Čelakovský - Kollár fram till mästaren Vrchlický - en obruten mark som väl lönar sig att uppodla - för att sedan göra dessa studier fruktbringande i form af öfversättningar, publicistiska uppsatser och föredrag.

Jag begagnar mig af tillfället att sända Eder ett nytt arbete (af Alfred V. Skene), som torde intressera Eder; i händelse Ni ej redan sett det. Den kultur- och litteraturhistoriska sidan af saken synes mig både ofullständig och ensidig (anti-tjeckisk), hvaremot den politiska afdelningen är utförligare. Om dess värde kan jag tyvärr ej själf riktigt döma.”

⁴ Se H. Hjärnes korrespondens i Carolina Rediviva. I detta sammanhang vill jag anmärka att Harald Hjärne antagligen inte bara förmedlade Jensens första tjeckiska kontakter, utan också över huvud taget påverkade hans bohemistiska verksamhet. Han rekommenderade t.ex. Jensen ett tjeckiskt tema för en föreläsning i Uppsala, diskuterade med honom (som den ende svensken) situationen i Böhmen etc. Med hänsyn till detta är även Harald Hjärnes kontakter med Tomáš Masaryk, J. Goll och A. Gindely av särskilt värde.

februari 1894 ganska klart tyda på. Jensen tackar Hjärne för hjälpen och utvärderar samtidigt sin vistelse.

Han skriver:

”Den jämförelsevis korta vistelsen var mig emellertid lika lärorik som angenäm, hufvudsakligen genom knytande af personliga förbindelser med čechernas förnämste skriftställare på det skönlitterära området: Vrchlický, Sv. Čech, Sládek och Vlček (utgivare af ”Osvěta”). Samtliga mottag mig synnerligt välvilligt och lämnade välkomna upplysningar. (...) Vrchlický - denna oerhördt produktiva förmåga, ”slavernas Goethe” - bad mig hälsa Er och erinrade sig godt de litterära stunder, han och ni haft tillsammans. Jag behöfde under så goda auspicer ej anlita Edra kort. Tack emellertid för Eder välmening.”⁵

Vistelsen i Prag år 1893 var början till den mest intensiva och mest produktiva perioden i Jensens bohemistiska verksamhet. Hans arbetskapacitet är beundransvärd. Redan i mars 1894 hade han översatt Vrchlickýs omfattande dikt Smeden och döden samt publicerat några prov ur hans diktsamling Barevné střepy. Dessutom förhandlade han om översättningen av hans verk V sudu Diogenově, förberedde en artikel om B. Smetana, samlade material för sin planerade studie om Svatopluk Čech, men främst ägnade han sig åt sitt

---

⁵ Brevet tycks visa klart, att Jensens bekanskap med Vrchlický inleddes först 1893. Det bekräftar Jensen även i sitt brev till J. Warburg från 18 februari 1894: ”Min resa till Prag var ytterst angenäm och fruktsam. Blev bekant med de förnämsta författarna (Vrchlický, Sv. Čech m.fl.) och hade med mig såsom krigsbyte ett helt fång böcker. Jag återvänder dit igen i sommar för fullföljande af studierna.”

Indirekt är denna datering bevisad även av det faktum att hans korrespondens med Vrchlický och Čech har sin början först i januari 1894 och att han över huvud taget ville och behövde Hjärnes förmedlande.

På grund av dessa fakta kan vi, tycker jag, korrigera Jensens egen uppgift, att han och Vrchlický träffades ”někedy v roce 1889-90” - se A. Jensen, In memoriam, Máj 1913.

viktigaste verk från den tiden - en antologi över den tjeckiska episka poesin, som publicerades före årets slut under namnet Ur Böhmens moderna diktning.

Boken innehåller översättningar av tjeckiska klassiska episka verk: Máchas Máj, urval ur Erbens och Nerudas ballader, Vrchlickýs och Čechs dikter. Under samma tid översatte han J. Nerudas Písně kosmické, som dock publicerades senare i bokform (1896) tillsammans med Mickiewicz's ballader, under namnet Ur slavernas diktvärld, och Čechs Písně otroka (Trälens sånger, publicerades 1895 i Nordisk tidskrift).

Han inledde en livligt korrespondens med framför allt Jaroslav Vrchlický och Svatopluk Čech som varade fram till bådas död. Dessa blev också hans närmaste tjeckiska vänner och litterära favoriter. Från den yngre generationen uppskattade han Josef Svatopluk Machar⁶ - han tänkte till och med på honom som en möjlig Nobelpriskandidat för året 1915, men Arne Novák rekommenderade O. Březina i stället.⁷

---

⁶ Under sina talrika resor till de tjeckiska länderna blev Jensen bekant med flera personer från olika miljöer. Men hans litterära verk och korrespondens visar att från tjeckiska litterära kretsar var det just Vrchlický och Čech som stod honom närmast även rent personligen. Andra namn från den yngre generationen nämns knappt. Han brevväxlade under en viss tid med J. Hlávka, den Tjeckiska vetenskapsakademins grundare och främste mecenat, från den akademiska världen kan vi särskilt nämna prof. Arnošt Kraus, som översatt hans monografi om Vrchlický till tjeckiska och var verksam som kulturförmedlare från den tjeckiska sidan.

⁷ A. Nováks brev till A. Jensen, den 12 februari 1915: "Velevážený pane profesore, Váš lask. dopis naplnil mne a zároveň uvedl mne do rozpaků. Jak bych se neradoval, když se opět naskytá možnost, aby básník mého národa konečně byl vyznamenán cenou Nobelovou? Přál bych si vroucně, aby návrh onen došel kladného a příznivého vyřízení a jsem hrdě přesvědčen, že právě naše poesie toho zaslouží, stojí v přítomné době na výši, která může směle soutěžit s úrovní ostatního básnictví světového. Leč zarazil jsem se poněkud, když se v návrhu ozvalo jméno J.S.Macharovo. Vážím si opravdově všeho, co vykonal pro přerod naší poesie v 90. letech, uznávám jeho opravdový význam kulturní, který jest snad i větší než jeho cena básnická, uctívám v něm chrabrého bojovníka za věc národní cti, myšlenkového osvobození, charakterové síly a kmenové energie. (...) Ale nesmím ani Vám, slovutný pane profesore, zatajiti, že jako kritik stojím v čele opozice mladého pokolení proti *posledním* fásím Macharova vývoje, hlavně proti jeho epice a že v kritickém rozboru cyklu "Svědómím věku" jsem dopodrobna vyložil důvody svého ryze estetického odporu, jenž nemá kořenů osobních, ačkoliv J.S. Machar nemá mě právě v lásce.

(...) Neuznáváme-li v Macharovi rovnocenného dědice Vrchlického, přisuzujeme toto dědictví velkému básníku hodnot lidských a kosmických Otakaru Březinovi. Tento poeta a filosof blízký Verhaerenovi, Whitmanovi a Rabindranathu Thakurovi zdá se nejen mně, ale

Under Jensens intensiva sysselsättning med tjeckiska temata växte också hans sympatier för tjecker starkt.

”Jag sysslar nu med lif och lust med den čechiska skönlitteraturen.” skriver han den 26 mars 1894 till H. Hjärne. ”Ju mer jag kommer in däri, dess mer intresserar den mig och den står f.n. såsom nummer ett bland alla slaviska folken.”⁸

Men två år senare börjar han inrikta sin aktivitet till andra områden - han skriver sin bok *Slavia* och sysslar med Mickiewicz.⁹

Anledningen till denna förflyttning var förmodligen hans eviga problem - att det rådde brist på intresse för tjeckiska eller slaviska verk på den svenska marknaden. Men det rådde säkert inte brist på intresse från Jensens sida. Han följer fortfarande den tjeckiska litteraturen, nyutgivna böcker, främst av sina mest omtyckta författare Svatopluk Čech och Jaroslav Vrchlický. Under 90-talet översatte och publicerade han bl a Čechs omfattande dikter ”Adamiterna” och ”Ängeln” i bokform under den enkla titeln *Dikter*.¹⁰

---

celé mladší generaci našim národním reprezentačním básníkem, ježž jako pěvce nového idealismu a messianismu lásky bychom rádi představili světu.

(...) Jsou-li vyhlídky, že cena Nobelova by mohla připadnouti vůbec českému básníku, přimlouvám se s celou rozhodností za to, abyste pracoval pro Březinu, ale jde-li skutečně zastati se pouze *Machara*, prosím, abyste byl jemu přímluvčím a prostředníkem. Vyznamenati Machara, znamenalo by pokloniti se naší literatuře v osobnosti, jež má asi výši Echegayovu či Heyzovu, v Březinovi by byl odkryt lidstvu velký učitel a dárce, podobný Thakúrovi neb Verhaerenovi. (...)”.

⁸ Ännu tydligare uttrycker han sig i brevet till H. Hjärne den 16 april 1894: ”Utan att nu närmare ingå på jämförelse mellan den polska och čechiska poesien, skall jag i höst be att lämna Er några proof på den senare, hvilka vittna om allt annat än matthet. För öfvrigt kan jag nog medge, att den polska poesien är kraftigare men den är för ensidigt nationell-romantisk under det att den nyčechiska har en mer allmänmänsklig social-satirisk karaktär.”

⁹ Den 7 oktober 1896 skriver han till H. Hjärne: ”Rörande ett eventuellt föredrag i Uppsala vill jag svara, att jag *nu* icke kan behandla ett tjeckiskt ämne (såsom Ni förslagvis antydde), dels på grund av tidsbrist, dels därför att jag här ej förfogar (...) därför nödvändiga anteckningar och öfvrigt material.

Däremot står jag med nöje till tjänst med något av mina Mickiewicz ämnen (...)”.

¹⁰ Problemen med marknaden kan illustreras med Jensens beklagande i brevet till Warburg den 20 januari 1900: ”Naturligtvis hade jag gärna sett, om du (eller ”åtminstone” den duglige Atterbom) ägnat en litterär granskning åt Sv. Čechs diktning, hälst som - så vidt jag vet -

2. Den nya perioden för hans verksamhet även i bohemistik började med hans övergång till Svenska Akademien vid sekelskiftet. Visserligen sysslar han även i fortsättningen med översättning (åren 1902-3 översatte han Vrchlickýs teaterpjäs *Catullova pomsta* och erbjöd översättningen åt svensk teater,¹¹ år 1905 publicerades hans översättning av Zeyers noveller).

Men han ägnar sig nu mycket mer åt litteraturvetenskap, litteraturhistoria och kritik. I centrum för hans uppmärksamhet stod åter Jaroslav Vrchlický.¹² Hans intresse för Vrchlický (dess bästa resultat är hans kända monografi om honom¹³) var motiverad även av yttre omständigheter: Vrchlický var nämligen fem gånger (för första gången år 1904) nominerad som Nobelpriskandidat.¹⁴ Men det starkaste motivet var hans övertygelse om Vrchlickýs utomordentliga kvalitet och om hans framstående ställning bland slaviska poeter.

Det visas klart i hans utlåtande för Svenska Akademiens Nobelinstitut om Vrchlickýs kandidatur. Jensen var helt övertygad om att han var värd priset och

---

endast C.E. Fjorslund i Aftonbladet befattade sig närmare med denna publikation, oafsett att C.D.W. ovanligt knapphändig, om och vänligt, affärdade saken i PT (sannolikt grundade han sig för "Adamiternas" gräseliga irrläror!). Den ekonomiska följden uteblev ej heller: af boken såldes - 37 exemplar i den skandinaviska Norden. Under sådana förhållanden ger ni mig väl rätt i den gliring som jag i förordet till "Polska skalder" gaf åt (...)"

¹¹ Se hans korrespondens med Vrchlický och hans brev till Nils Personne den 9 oktober och den 10 oktober 1903.

¹² Redan den 26 augusti 1901 skriver han till Aškerc: "Nun mehr verkehre ich ausschliesslich mit dem Dichter Vrchlický - eine grossartige Erscheinung. Ihn sollst Du viel studieren."

¹³ Boken publicerades på svenska år 1904 och var såsom underlag för Svenska akademiens Nobelkommitté detta år; i prof. A. Kraus tjeckiska översättning publicerades den två år därpå, år 1906.

Vrchlický uttryckte personligen sin tacksamhet för Jensen; men hans nära kontakter med Jensen väckte en våg av avundsjuka bland hans tjeckiska rivaler. I sitt brev till Jensen skriver Vrchlický den 29 mars 1907: "Já nemohu o sobě též mnoho nového. Leda, že víc než jindy od Nového roku jsem útokem nezralých kluků, kteří žijou mocí po mě kamením házejí a k tomu i Vašeho díla proti mně užívají, dokazující z něho, jak prý nemám názor světa, jak jsem celý fragmentární a roztržštěný, jak sebe již léta opisují a opravují a Bůh ví, co ještě ... Inu, když se jim to líbí ... Vaše návštěva v Praze je hrozně pobouřila a psali do venkovských listů nesmyslné spousty za jakými tajnými příčinami jste prý v Praze meškal. Závist jest u nás hrozná, byla a jest nejhorší rys našeho národa."

¹⁴ Vrchlický var nominerad år 1904, 1905, 1907, 1911 och 1912.

uttryckte denna övertygelse många gånger helt öppet. Men han var alltid mycket noggrann med att klart urskilja och avgränsa det objektiva och det personliga i sina utlåtanden.¹⁵

Som bekant lyckades Jensen inte med Vrchlický år 1904, inte senare heller och blev allt mer skeptisk. Det kan vi illustrera med förhandlingarna kring Vrchlický som kandidat år 1912.

Våren 1912 hade Hjärne föreslagit Jensen att skriva en kort, översiktlig studie över Vrchlický.¹⁶ Jensen svarade på förslaget med ett långt brev, i vilket han dystert beklagade läget i Akademiens Nobelinstitut och vägrade att ta initiativet i Vrchlickýs fall, eftersom, som han skriver, det skulle kunna ha en helt motsatt verkan.¹⁷

Men under sommaren pågick viktiga förändringar på institutet, som återgav Jensen hoppet,¹⁸ och han skrev ett nytt utlåtande.

”Så länge Vrchlický lever,” skriver han, ”skall min svaga stämma icke tystna, och det skall icke sägas en gång, att den störste lyrikern, som den

---

¹⁵ I sitt utlåtande från år 1905 skriver han ”Så vidt jag kan öfverskåda den slaviska vitterhetens gång, skall den under de närmaste åren icke kunna uppvisa en författare, hvars kompetens för ett universellt skaldpris kan mäta sig med J. Vrchlický.”

Och han tillägger: ”Jag behöfver väl i denna strängt konfidentiella form ej göra någon hemlighet af att jag för min ringa del skulle beklaga, om han förbiginges vid ett val inom de slaviska litteraturerna, huru meningslöst detta ‘beklagande’ än må vara.”

Till slut rekommenderar han att Vrchlický tilldelas priset, och om priset skulle delas, tilldela det Vrchlický och Henryk Sienkiewicz.

¹⁶ Året före, 1911, tillfrågades H. Hjärne av J. Goll, vilka chanser Vrchlický hade att erhålla priset. Vi kan alltså förmoda, att Hjärne var intresserad av Vrchlický åtminstone formellt.

¹⁷ A. Jensen till H. Hjärne, den 25 maj 1912: ”Edert då framkastade förslag att jag skulle skriva en koncentrerad ‘populär’ och klart öfversiktlig studie af Vrchlický har verkligen tilltalat mig i hög grad, och jag skulle med synnerligt nöje söka lösa denna uppgift. Men - såsom jag muntligt hann säga Eder - initiativet får ej utgå från mig (det kunde ha en motsatt verkan) (...)”

¹⁸ Brev till H. Hjärne den 11 augusti 1912, att ändringarna i Akademien ”har undanröjt mina forna betänkligheter, och jag insänder därför till Sv. Akademiens Nobelkomitte (...) en kortare inlaga, hvari jag summariskt sökt påvisa några grunddrag av Vrchlickýs skaldskap och utveckling samt hans betydelse för sitt lands kultur”.

Jensen skriver också, att Hjärne ”visat Eder hafva personlig sympati för denna kandidatur”.

slaviska världen har frambragt under de sista 40 åren, har gått miste om den välförtjänta utmärkelsen genom Nobel-priset på grund av underlåtenhet av den slaviske representanten i Nobel-institutet.”

Vrchlický tycktes den här gången ha en god möjlighet att vinna priset, men tyvärr dog han i september samma år. Jensen försökte att genomdriva idén att priset skulle tilldelas Vrchlický ändå - åt hans barn, men lyckades inte.¹⁹

De nya tjeckiska kandidaterna för Nobelpriset under nästa period O. Březina och A. Jirásek - tyckte han inte lika mycket om som J. Vrchlický, men han rekommenderade särskilt O. Březina helhjärtat.²⁰ Jirásek tycktes honom personligen vara torr och alltför begränsad till tjeckiskt stoff, men han uttryckte sig positivt om hans kandidatur, särskilt i jämförelse med Reymont. Jensens egen favorit - J.S. Machar, rekommenderades aldrig.

Misslyckandet med Vrchlický var förmodligen Jensens största besvikelse i Akademien och det verkar, som om dennes död påverkade återstoden av Jensens verksamhet i bohemistik, från vilken både hans översättningar och litteraturkritiska samt vetenskapliga verk är starkt dämpade.

Men hans inställning hängde förmodligen samman med en hel rad orsaker.

Besvikelsen över misslyckandet med slaviska kandidater till Nobelpriset var en av dem; men även hans brytning med sin närmaste lärare Harald Hjärne år 1915 påverkade honom starkt och slutligen var det också den slaviska världens sönderfall, som han intimt hade känt och älskat under flera årtionden.

---

¹⁹ Brev till H. Hjärne den 21 september 1912.

²⁰ O. Březina var föreslagen åren 1916, 1917, 1918, 1920, 1921, 1925, 1928, 1929, A. Jirásek år 1918, 1919, 1920, 1921, 1930.

I rekommendationen till Březina återspeglas igen Jensens negativa erfarenhet med J. Vrchlický: han avslutar ett av sina positiva utlåtanden med följande ord: ”Jag med obetingat ja mig kunna besvara de båda frågor, som Svenska Akademien kan vilja ställa till sin slaviske referent: Är Otokar Březina en äkta skald, och går hans skaldskap i idealistisk riktning?”

Om hans kandidatur för Nobelpriset har jag ingen anledning, kanske icke ens befogenhet att uttala mig. Vid tanken på en annan, vida mångsidigare och alstringsrikare tsjeckisk skald gör jag mig hädanefter inga illusioner, och jag slutar med att citera Dobrovskýs yttrande till Kopitar: ”Causa gentis nostrae, nisi deus adjuvet, plane deseperata est”.

3. Däremot kommer vi till min sista punkt, som behandlar Jensens attityd till tjeckerna och Centraleuropa. Vi kan här bara kort peka på en intressant kontrast i hans attityd till dem, som uttrycks i hans talrika reseskildringar, historiska böcker och i hans korrespondens.

Jensen uttryckte sig alltid mycket positivt om tjecker, redan från själva början.

Han hade en god utbildning i tjeckisk historia och litteraturhistoria. Tack vare sina många resor till de tjeckiska länderna blev han också intimt bekant med den centraleuropeiska situationen och var en så bra och skarpsynt iakttagare, att han förmådde bedöma realistiskt och objektivt även olika företeelser i dåtidens tjeckiska politik. Så t.ex. försvarar han ungtjeckernas politik och oroligheter i Prag under 1890-talet gentemot Hjärne,²¹ förespråkar tjeckernas rätt att fritt utveckla sitt språk och sin kultur, beskriver deras förföljelse och motstånd under världskriget osv.

Men då och då frapperas man i hans verk av något uttalande, som inte stämmer överens med hans egna åsikter och iakttagelser.

Så t.ex. i sin bok Habsburg och likaså i sin behandling Slaver och germaner kallar han den polske greven Badenis språkförordningar i Böhmen för lömska,

---

²¹ Jensens brev till H. Hjärne den 26. mars 1894: ”Hvad nu den politiska sidan beträffar tror jag för min del inte, att den ungtjeckiska ‘galenskapen’ har några svårare följder - hvarken för dem själva eller för monarkien i dess helhet” (...). ”Och tror Ni inte, att den ungtjeckiska furoren värkar hälsosamt på regeringen i Wien? Tror Ni inte, att historien en gång skall döma den något mildare än nutiden, som endast ser de nu pågående öfverdrifterna, men glömmer de oförrätter och underlåtenhetssynder, som förut under långliga tider begåtts från de maktägandes sida och framkallat dessa fenomen? Och tycker Ni inte, att det ungtjeckiska skränet är ett mindre ondt i jämförelse med en andlig försoffning, osjälfständighet och okunnighet? Jag ville visst inte söka rentvå ungtjeckerna och försvara alla deras åtgöranden; men jag förargar mig, hvar gång jag i en tysk tidning läser något om Böhmen. Där är mindre okunnighet än brist på god vilja att betrakta tingen som gör de tyska framställningarna så ensidiga och skefva ofta nog. Tyskarna i Böhmen (Österrike), som äro i afgjord minoritet och ej längre vare sig kulturellt eller industriellt öfverlägsna, måste behandla čecherna mer hänsyns- och akttningsfullt än hvad hittills är fallet, och ingenting vinner de genom yttre kraftmedel.”

orättvisa, olagliga, som ”öppet förfördelat tyskarne”.²² Och han tillägger, att ”För närvarande föra Österrikes tyskar en fullt berättigad kamp för värnandet af sitt modersmål och sin kultur, och medkänslan för deras goda sak ökas (...)”.

Sådana påståenden är helt klart baserade på förstelnade fördomar, föråldrade begrepp om Centraleuropa och dess olika nationers roll, vilka var typiska för den tyska och med stor sannolikhet även för den svenska kulturella kontexten. Deras förekomst i Jensens böcker illustrerar, tycker jag, mycket väl hans position i svensk-tjeckiska relationer.

A. Jensen var sin tids och sin kulturs barn och behöll delvis dess fördomar och allmänna föreställningar om Centraleuropa, tyskar och slaver etc., eller kanske ansåg han att det är omöjligt att gå emot dem öppet. Men han lyckades, tack vare sina rika erfarenheter av det tjeckiska samhället och sin kännedom om den tjeckiska världen, som han infört i den svenska kulturen, överskrida denna kontext. Han konfronterade den med verkligheten och skapade därigenom en stark spänning i den, som återspeglas i hans egna verk.

Trots att han själv inte löser spänningen helt (en viss utveckling kan man iaktta i hans verk), är det hans stora förtjänst, att spänningen över huvud taget uppstod. Därmed gjorde han mer för skapandet av en ny, mer realistisk och verklig bild av Centraleuropa och tjeckernas roll i det än alla sina föregångare och efterföljare fram till idag.

---

²² Bademis språkförordningar inledde en viss jämlikhet mellan tjeckiskan och tyskan i statsförvaltningen i Böhmen (och bara i Böhmen) - myndigheterna i Böhmen skulle använda tjeckiska och tyska efter behov. Men i kontakterna med militära, centrala och utländska myndigheter skulle tyska fortfarande vara obligatoriskt.

Österrikiska tyskar såg förordningarna såsom en fara för sin nationalitet och kultur (eller snarare för sin ställning), vilket ledde till Badenis fall och slutet på hans förordningar. Den tyska åsikten accepterades - vilket är förvånansvärt - även av Jensen.

Litteratur

- Frankby Ulla-Britt, Alfred Jensen - en gammal slavofil. In: Äldre svensk slavistik. Bidrag till ett symposium hållet i Uppsala 3-4 februari 1983. Uppsala Slavic Papers 9, Uppsala 1984.
- Janko J., A. Jensen. In: Slavia, Prag 1922.
- Jensen A.A.: Die anfänge der schwedischen Slavistik. In: Archiv für slavische Philologie 33, p. 136-165, Berlin 1922.
- Habsburg. Några minnen och studier från Österrike-Ungern. Stockholm 1899. In memoriam (J.Vrchlický.) In: Máj, r. 11, 1913, p.11-13.
- Jaroslav Vrchlický. En litterär studie. Stockholm 1904.
- Der Lenorenstoff in der westslavischen Kunstdichtung. In: Čechische Revue, Prag 1911.
- Minnen från Prag I, II, III. In: GHT den 8 januari, 14 januari, 8 februari 1889.
- Panslavismen. Några historiska och litterära reflexioner. In: Nornan. Svensk kalender, årg. 30, 1903, Stockholm 1902.
- På fjärran stig. Poetiska resebilder. Göteborg 1893.
- På Romanovs och Habsburgs ruiner. Kulturpolitiska nutidsstudier. Stockholm 1921.
- En självbekännelse. In: Svithiod, årg. 1, Göteborg 1894, p. 17n.
- Slaver och germaner. Stockholm 1899.
- Slaverna och världskriget. Reseminnen och intryck från Karpaterna till balkan 1915-1916. Stockhom 1916.
- Slavia. Kulturbilder från Volga till Donau. Stockholm 1896.
- Slavia. Kulturbilder. Ny följd: Från Donau till Adria och Bosporen. Stockholm 1897.
- Slavisk kultur och litteratur under nittonde århundradet. Stockholm 1920.

Smärre bidrag till trettioåriga krigets historia (1639-1648). Göteborg 1910.

Svenska minnen från Böhmen och Mähren. Kulturhistoriska skisser från trettioåriga kriget. Lund 1910.

Vandringsminnen från Böhmiska Schweiz. In: Svithiod, årg. 1, Göteborg 1984, p. 25n.

Kraus, A., A. Jensen. In: Almanach České akademie věd, Prag 1922.

A. Jensens översättningar från tjeckiska:

Ur Böhmens moderna diktning. Göteborg 1894.

Ur slavernas diktvärld. Poetiska resetolkningar. Göteborg 1896.

Sv. Čech, Trälens sånger. In: Nordisk revy, 1895.

Sv. Čech, Dikter. Göteborg 1898.

J. Zeyer, Berättelser och sagor. Stockholm 1905.

A. A. Jensens brev till: Harald Hjærne, Stojanovic, Wirsén, Warburg, Noréen, Lundell, Nyblom, Fredriksson, Fröding, Rodenstam, Snoilsky, Vrchlický, Čech, Šimáček, Hlávka, Thyselius, Key, Aškerc, Rosenius, Dahlgren, Personne, Hedin, Wieselgren, Markovic, Verbenic, Herites, Gorekar, Tavčar, Crijanic, Höjer, Schück. (Carolina Rediviva, Uppsala, Kungliga biblioteket, Stockholm, Památník národního písemnictví, Praha.)

Brev till H. Hjærne från V. Náprstek, J. V. Sládek, T. G. Masaryk, J. Groll, O. Hostinský. (Carolina Rediviva, Uppsala.)

Brev till A. A. Jensen från J. Vrchlický, Sv. Čech, J. Hlávka, A. Novák, J. Pohl. (Kungliga biblioteket, Stockholm.)

Alfred Jensen och Montenegro

Alfred Jensen var en resande människa. Bara på fjärran stig kände han sig som ”laureaters like”, som han tillkännagav i sin sista diktsamling, ett år före sin död. Nyfiken och tålmodig, trivdes han bra överallt, men troligen bäst på Balkan, som enligt Jensenkännaren Ulla-Britt Frankby, ägde hans hjärta.

Han förklarade själv i en dikt att Balkan var hans kungarrike, där han hade två ”smultronställen”, Dubrovnik och Montenegro. I Dubrovnik, sitt rika, fromma, vittra, glada, stolta och sköna Ragusa, påträffade han en hel del mogna litterära frukter från den dalmatinska renässansen. Och i Montenegro, besjunget av honom lika mycket som Ragusa, möttes han av fria vidder och vida vyer, liknande de svenska landskap som han tyckte om. Dessutom fann han där ett folk som fascinerade honom med sin ”underbart bragdrika historia” och med sin öpenhjärtighet.

Till Cetinje, Montenegros metropol på den tiden, kom Jensen via Kotor, dåvarande österrikiska Cattaro, en sensommarmorgon 1890. Montenegro var det enda slaviska land han inte hade besökt. Snart blev det det som låg honom närmast om hjärtat. Hur och varför? För det första kunde han serbiska och för det andra blev han förtjust i montenegrinernas levnadsvanor, så påtagligt präglade med deras nästan halvtusenåriga kamp ”för det heliga korset och den gyllene friheten”. Den väsentligaste och avgörande faktorn var ändå språket, som för honom öppnade vägen till själen hos den lilla slaviska stammen på bergen, likaledes som de andra slaviska språken närmade honom till de andra slaviska folken. Därför kunde Jensen hävda, och det med all rätt, att ”ingen

svensk har blivit så vänligt omhuldad och hedrad i samtliga slaviska länder som jag”.

Uno Myggan Ericson, förmodligen den flitigaste av Jensens efterträdare vid Adrias vita murar och svarta berg, klagar i en bok på brister i montenegrinernas service. Man kan förmoda att det också gäller språkservice fastän i något mindre omfattning idag än på Jensens tid. Därtill är serbiskan i Montenegro tämligen färgad med det lokala talesättet, som ofta är obegripligt för en utlänning oavsett hur bra han eller hon än klarar det litterära språket.

Hur stod det alltså till med Jensens ”montenegrinska”? Svaret får vi av honom själv. Han medger att han ibland inte förstod allt det han hörde. Enligt hans förord till svenska upplagan av Njegoš’ Gorski vijenac (Bergkransen) hade han redan år 1890, alltså samma år som han kom till Montenegro i manuskript uppfört en tolkning av detta skaldeverk. (Översättningen belönades av Svenska Akademien, men publicerades först 23 år senare!) Nästa år, 1891, gav han ut ett urval av serbiska bynoveller, innehållande bl.a. en berättelse av den montenegrinske författaren S. M. Ljubiša. Denna bok visar att översättaren behärskar originalspråket. Trots det kan sägas att en del dikter både av Njegoš och av den av Jensen beundrade serbokroatiska folkpoesin, i Jensens tolkning ändå låter ”pekoralistiska”, som U. M. Ericson har uttryckt det. Som en tröst för läsaren och ursäkt för översättaren kan tilläggas att det finns få tolkningar - om ens någon - som uppfyller alla de höga krav Njegoš ställer på en översättare.

Men till Montenegro kom Jensen inte bara med språket i bagaget utan också med grundliga ”bokliga upplysningar” om landet och folket, ”som fruktar gud, men eljest intet i denna värld”. Ändå blev han överraskad av Montenegros fattighet och efterblivenhet. (”Så primitivt och okonstladt hade jag dock ej tänkt mig saken.”) I hans dikter, såsom i Pusjkins och Tennysons, är Montenegro en stenig och karg ödemark som närs med svärdens glans och bössornas skott. I reseskildringarna däremot tar han ”mer hänsyn till det sakliga innehållet än till

det skönlitterära framställningsättet”. Dessa sidor ger därför ett djup insikt i den historiska, geopolitiska, sociala och – inte minst – skönlitterära realiteten i Montenegro.

För Ericson är Cetinje ”en smutsig håla bland bergen”. Men för Jensen, som första gången besökte denna stad mer än sextio år före Ericson, såg den någorlunda pittoresk ut. Det var ett litet samhälle (ca 1500 invånare) med små, mestadels envåninga hus, med ett enda hotell, en postlåda, rikets enda - och även den outnyttjad och obehövlig - samt tre hovpalats, ”hvilka redan genom sitt yttre antyda Montenegros utvecklingshistoria”. Hovpalatsen inrymmer gymnasium, ministerier, domstol och furstens våning, ”ganska modern och smakfull, men vida mindre elegant än mångt svenskt köpmanshem”. Staden har också ett museum (”där allt förevisas med den största pieteten”) och dussintals ambassader, mer än kanske någon annan stad på Balkan på den tiden, vid sekelskiftet.

Den anspråklöse resenären Jensen, möjligen den förste riktige svenske luffaren (som med glans i ögonen talade om sin lust ”att vagabondera”) såg allt det som en *lacmanin* - det montenegrinska ordet för främling - fick se i Cetinje. Han tyckte att de för ett land utmärkande kännetecken inte ligger i dess yttre utseende, utan i dess sociala och kulturella förhållanden. När han så fick lära känna dem i sin helhet, kom han då fram till slutsatsen: Montenegro är ett lyckligt land!

Ett sådant påstående förvånar läsaren som vet att kors och halvmåne, Njegoš’ ”tvenne skräckssymboler”, just i Montenegro har stridit mot varandra så skoningslöst som kanske ingenstans annorstädes. Kan ett sådant land bli ”lyckligt” egentligen? Ja, svarar Jensen stödjande sig på följande argument: Det finns inga rika i landet, inga sociala problem, inga väsentliga skillnader mellan stad och landsbygd, inga exploaterade eller privilegierade (”protektionismen känner man ej ens till namnet”), fursten Nikola, som senare blir Montenegros

förste kung, ”vet mer än väl att land bygges med lag, ej med pansarflottor” och senaten (riksdagen), ministerierna och domstolen fungerar nästan som en urverk. Vad är då det ”venetianska” Cattaro där näre vid havet gentemot det arkadiska Cetinje på berget, som nu kan tävla även med det frejdade Ragusa! utropar Jensen.

För Njegoš, det serbiska språkets onekligen störste poet, som dog åtta år före Jensens födelse, var Montenegro ett land vars namn väcker skräck och äckel (”ime ti je strašno i opako”) en blodig kateder, omgiven av farliga fiender. Inom bara tre-fyra decennier efter hans död förvandlades samma land till en stor patriarkalisk familj hämtad från den serbiska romantiska bynovellen. Hur? Är inte Jensens Montenegrobild en aning förskönad? Han nekar till det, fördjupad i läsning av furst Nikolas drama *Balkanska tsaritsa*, som, enligt Jensen, återspeglar Montenegros egendomliga kultur och historiska traditioner.

Jensen berömmar författarens begåvning. Men de vackraste orden sparar han åt guslen, ”sydslavernas historia i toner” och ”något som varken Wien eller Berlin har att bjuda på”. Guslen väcker hos honom nästan samma känslor som hos montenegrinerna, som ”med dessa grofva tagelstrån har gifvit uttryck åt sina bästa känslor, sina största minnen och ljusaste framtidsdrömmar. Andäktigt lyssnar de till de underliga, för andras öron osympatiska ljuden, och dessa män, som hårdnat i strider och svultit i armod, äro vid dessa toner färdiga att gråta som barn ...”. I guslen igenkänner Jensen montenegrinens krigiska lynne och hans enkla vardag, vilket i honom framkallar både avund och beundran. ”Hvad hava vi kulturmänniskor egentligen för förträde framför dessa naiva naturbarn? funderar han. (...) Hur många av oss känner sig så sunda, så tillfredställda som dessa arma bergsbor, hvilkas hela lif är en hård kamp mot en vild natur och vilda människor?”

Jensen själv var ett ”naturbarn”. Därför var han så betagen av Montenegro. Och ännu mer kanske av dess historia och vitterhet. Det drog honom till Lovćen,

som för montenegrinen är ”inbegreppet av allt som fosterlandet har heligt”. Jensen struntade i platser ”utan egenskaper” d.v.s. utan egen karaktär eller egen historia. Lovćen har bägge. Därför var Lovćen i Jensens ögon både sydslavernas Olymp, alltså lyrikens källa, och sydslavernas Ararat, ”där den serbiska frihetens ark räddades från den turkiska syndafloden”. Med några medföljare klättrade han uppför det branta berget till Njegoš’ grav på toppen, nästan två tusen meter över havet. Han är en av de första utlänningar - om inte den förste - som fått äran att komma in i kapellet, byggt 1850, ett år före skaldens död. Det är ingen tvekan om att Jensen förtjänar företräde även hos Njegoš, för det finns få främlingar - om någon överhuvudtaget - som har gjort så mycket både för Njegoš och för hans folk.

Jensens Montenegro är ett armt och hotat land, men stolt, och kulturellt ganska utvecklat. Det har två veckotidningar, ett litterärt blad, telegraf, den första på Balkan, tryckeri (grundat redan 1495) och lagar som hejdar den fruktansvärda blodshämnden, för landet farligare än turkarnas kulor. Alla känner sig trygga i Montenegro, betonar Jensen, inklusive österrikiska desertörer från Hertsegovina, muhammedaner från Bosnien, kroater, dalmatiner, slovener och svenskar förstås, även om få montenegriner då visste något om Sverige, som drygt fyrtio år efter Jensens död skulle komma att bli det förlovade landet för tusentals sydslaver, bland vilka det också finns en skara montenegriner.

Sommaren 1900, precis tio år efter Jensens första visitelse i Cetinje, utmärkte furst Nikola honom med furste Danilos medalj, för Jensens utomordentliga insatser för det montengrinska folket och för fursten Nikola själv, som det heter i motiveringen. Nästa år publicerade Jensen *Resebilder*, som till stor del är en fortsättning på det andra bandet av *Slavia*, 1897. Men det är dock ett annarlunda verk. Författaren är säkrare i sina omdömen. Redan i titeln till stycket om Montenegro spår han ”ett okufligt folks undergång”. Han är här mera s.a.s. en expert på Montenegros överlevnadsproblem än en skildrare av dess ödemarker

och dess förflutna. Han befarar att landet ”nu mer än någonsin löper fara att uppslukas av de expansionslystna, ekonomiskt lifskraftiga stormakterna”. Det lilla Svarta berget (”sydslavernas Sparta”) kommer att bli en munsbit för Serbien, Österrike, Italien eller Ryssland, som annars under seklerna har varit Montenegros trogne beskyddare.

Montenegros lott är verkligen tragisk, framhåller Jensen, ”men lyckligtvis anar det hederliga folket intet ondt, förlitande sig på sina starka armar och sin skjutskicklighet”. Han kritiserar också fursten Nikolas egenmäktighet (”Han är numera den enda regent i Europa, som faktiskt i sin person förenar *all* politisk myndighet och utan vars uttryckliga medgifvande intet kan företagas i hans rike”) och vidrör samtidigt några andra ämnen: folkets sedvänjor (däri ingår den legendariska montenegrinska lättjan) den sociala jämlikheten (”som ingen fransk revolution eller tysk socialdemokrati någonstades kunnat eller skulle kunna förverkliga”), folkets läslust (”som mer än dolken och pistolen har räddat Montenegro från orientalisk trældom”), montenegrinernas pietet för historiska minnen o.s.v. Och då undrar han: Huru har en sådan stat kunnat existera i så många århundraden? Och svarar: Genom kriget. På detta syftar kanske U. M. Ericson också, då han säger att han inte ens kan tänka sig montenegrinerna ofria.

Med dessa ord, som behagar min nationella fåfånga, tackar jag alla de människor som håller vid liv minnet av vår vän Alfred Jensen, den ojämförliga slavofilen, som i mitt Montenegro hade sin andra hembygd.

Petar Petrović Njegoš (1813 - 1851), en fåraherde till femton års ålder, som blev härskare och vladika (ärkebiskop) av Montenegro, samt dess främste poet. Hans lyriska drama *Gorski vijenac* (Wien 1848) publicerades på svenska som *Bergkransen* vid hundraårsjubiléet av poetens födelse.

Det här kapellet lät Njegoš bygga ett år före sin död. På mitten av 1950-talet byggdes i närheten av det ett pompöst mausoleum, trots protester bland vida kulturella och kyrkliga kretsar.

Jensen och Mickiewicz

En europeisk syn på den polske skalden

Översättningar av en främmande och tidigare föga känd författare följs inte alltid av en presentation av hans författarskap. Även idag kan det hända att en författares dikt sedermera kan vara svår att placera in i ett litteraturhistoriskt sammanhang¹. Alfred Jensens insats för den svenska receptionen av Adam Mickiewicz består inte enbart av hans translatoriska arbeten utan även av hans mångfacetterade presentation av den polske skalden.

Före honom hade tre kända kulturpersonligheter: Oskar Patrick Sturzen-Becker, Carl Julius Lénström och Georg Brandes gjort vissa försök att presentera Mickiewicz. Alla strävade de efter att ge en litterär bild av den polske romantikern, en bild som inte var fullständig och som senare skulle komma att kompletteras betydligt av Alfred Jensen.

”ORIENTEN” (STURZEN-BECKER, LÉNSTRÖM)

Den som var allra först med att bekanta den svenska publiken med Mickiewicz var skalden, tidningsmannen och politikern Oskar Patrick Sturzen-Becker. Redan i augusti 1834 ägnar han nästan en hel spalt åt några dåtida författare i sin litterära veckotidning *Arlekin*, däribland Adam Mickiewicz.² Kort därefter publicerar Sturzen-Becker i *Arlekin* en utförligare presentation av Mickiewicz’

---

¹ Denna fråga diskuteras av artikelförfattaren i Wisława Szymborska - en i Sverige föga uppmärksam poet, *Slovo* (Uppsala) 1986, nr 30.

² Styckegods. *Arlekin* 1834 nr 7 (28 aug.).

liv och verk.³ Han avslutar sin artikel med att ge ett prov på en litauisk ballad av Mickiewicz från 1827, ”De tre Budrisserna”.

Sturzen-Becker vill framför allt i Mickiewicz’ verk se en exotisk, orientalisk kolorit, något som, enligt Nils Åke Nilsson, mest intresserade svenska översättare och förläggare hos 1800-talets ryska författare.⁴

Redan i den biografiska delen av sin artikel placerar Sturzen-Becker Mickiewicz i orienten. Han informerar om att dennes politiska engagemang i hemlandet slutade med en förvisning till ”Tatariet”, där han författade ”Krimsonetterna”. Denna diktcykel hör till den poesi Sturzen-Becker uppskattar framför andra. Sonetternas höga rang tycks kunna utläsas av hans uppgifter om att översättningen till periska gjorts av Mirza-Kaptschi Bascha.

Själv hade Sturzen-Becker särskilt fäst sig vid det typiskt orientaliska poemet ”Farys”. Han uppskattade mycket Mickiewicz’ känsliga sinne för bildeffekter, framför allt hans sätt att skildra den exotiska naturen. I sin artikel citerar han några rader därur:

Beduinen försmår palmernas svalkande skugga, trotsar hvarje fara och ilar som den flygande gamen och skyarna på himlen.⁵

Den andre introduktören av Mickiewicz, docenten i litteraturhistoria vid Uppsala universitet Carl Julius Lénström, gjorde själv inga översättningar, men år 1841 kom han med två arbeten i vilka Mickiewicz omtalas: *Handbok i poesiens historia* och i en avhandling, *Alexander Puschkin, Rysslands Byron*.⁶

---

³ ”Adam Mickiewicz”, *Arlekin* 1834 nr 11 (25 sept.)

⁴ Nilsson, Nils Åke. *Den ryska litteraturen i Sverige. Förord till Från Karamzin till Trifonov. En bibliografi över rysk skönlitteratur i svensk översättning* av Marta Bergstrand. Stockholm 1985, s. 11-17.

⁵ ”Adam Mickiewicz”. *Arlekin* 1834 nr 11.

⁶ Lénström, Carl Julius. *Handbok i poesiens historia*. Örebro 1841, s. 338-339; *Alexander Puschkin Rysslands Byron*. Uppsala 1841.

Lénström propagerar, i likhet med Sturzen-Becker, för Mickiewicz' orientalism. I den nämnda avhandlingen om Pusjkin menar han att inslag av orientalism var något karaktäristiskt för all dåtida slavisk litteratur. Tillsammans med ryska författare som Pusjkin, Zjukovskij och Marlinskij placeras så även Mickiewicz i detta fack. I den gemensamma karaktäristiken av deras författarskap använder sig Lénström av följande beskrivning: "orientalisk glöd, färg och glans". Vad gäller Mickiewicz måste Lénström här främst ha haft "Krimsonetterna" i tankarna. I *Handbok i poesiens historia* tar han som exempel på Mickiewicz' "sköna" lyriska dikter just denna diktcykel, som han betecknar som "orientaliska rika sånger i Krim".

DE POLSKA NATIONELLA DRAGEN (BRANDES)

I en annat sammanhang placerade Georg Brandes 40 år senare Mickiewicz. I den år 1890 på svenska publicerade boken *Intryck från Polen*, tryckt på danska 1888, finner vi betydande mickiewiczbidrag.⁷

Brandes gör till skillnad från sina föregångare Sturzen-Becker och Lénström inga försök att placera Mickiewicz i den "orientaliska skolan" utan vill istället fånga upp de specifika dragen i den polska romantiska diktningen: en säregen folklighet, en djup känslighet och en mysticism helt underordnad fäderneslandets frihetssträvanden. Genom att påvisa hur den polska romantiken är förankrad i en konkret politisk verklighet försöker Brandes snarare kontrastera Mickiewicz' verk mot den europeiska romantikens.

Att den danske litteraturkritikern hade en god insikt i Polens litteratur kan bl.a. förklaras med att han under sin polenresa träffat och fått god kontakt med ett flertal polska kulturpersonligheter.

---

⁷ Brandes, Georg. *Intryck från Polen*. Övers. Karl Visén. Stockholm 1890.

I anslutning till Brandes' litterära analyser fick man avsnitt ur några mickiewiczverk i översättning: "Förfäderna" del III, "Farys", den patriotiska dikten "Till polska modern" och ett avsnitt ur "Herr Tadeusz".

Ännu en informationskälla om Mickiewicz' litterära produktion var under 1800-talets senare hälft svenska uppslagsböcker och litteraturhistoriska verk, vilka ger en ensidig om ej negativ bild av den polske skalden. J. A. Lundell exempelvis karakteriserar Mickiewicz i Nordisk Familjebok från 1866 som en religiös drömmare som föredrar illusioner framför realism. A. Ahnfelt lägger i Världslitteraturhistorien från 1875 betoningen på Mickiewicz' djupa pessimism.

DET BREDA EUROPEISKA SAMMANHANGET (JENSEN)

Det definitiva genombrottet för Adam Mickiewicz' svenska reception kom emellertid först med Alfred Jensen. Han började med att översätta tre av krimsonetterna: "Tjatyrdag", "Bachtjisaraj" och "Potockas graf", som han år 1896 lät trycka i *Ny Illustrerad Tidning*.⁸ Dessa sonetter hör till Mickiewicz' orientaliska diktning. När Jensen valde just dessa tog han så att säga vid där Sturzen-Becker och Lénström slutat. Men Jensen gick vidare med sina översättningar och analyser av Mickiewicz' verk.

Under en av Svenska akademien bekostad polenresa år 1895 fullbordade Jensen sitt arbete med att översätta sjutton mickiewiczdikter. Balladen "Switez-Älvan" sände han samma år från Warszawa till *Svensk Tidskrift*⁹ och året därpå tryckte han alla de sjutton dikterna i boken *Ur slavernas diktvärld*.¹⁰

---

⁸ "Krimiska sonetter". Af Adam Mickiewicz. Övers. A. Jensen. *Ny Illustrerad Tidning* 1896, s. 39.

⁹ "Switez-Älvan". Ballad af Adam Mickiewicz. Övers. A. Jensen. *Svensk Tidskrift* 1895, s. 552-557.

¹⁰ Adam Mickiewicz. Ballader och romanser. I: *Ur slavernas diktvärld*, s. 3-114. ("Gullvifvan", "Romantik", "Switez-sjön", "Fisken", "Faderns återkomst", "Marylas grafkulle", "Till vännerna", "Rätt gärna", "Fru Twardowska", "Tukaj", "Liljorna", "Spelmannen", "Flykten", "Renegaten", "På lur", "Budrys' tre söner").

Huvuddelen av dikterna hade hämtats ur Mickiewicz' tidiga diktcykel "Ballader och romanser".

Till skillnad från sina föregångare Sturzen-Becker och Lénström ville Jensen placera Mickiewicz' ungdomsdikter i ett brett europeiskt sammanhang. I förordet till *Ur slavernas diktvärld* söker han påvisa släktskap mellan Mickiewicz och de största romantikerna i Europa som Byron, Goethe och Viktor Hugo. Det är möjligt att Jensen genom dessa paralleller önskade för Svenska akademien betona den polska skaldens höga rang. Mickiewicz var ju den författare han så intensivt skulle syssla med en tid framöver.

Med nya översättningar och artiklar tryckta i kulturskrifter som *Nordisk Tidskrift*, *Finsk Tidskrift* och *Ord och Bild* fortsatte Jensen under de följande åren, 1897-1898, arbetet med att presentera den polske skalden för en svensk publik. Förutom översättningar av andra ballader publicerade han nu kortare eller längre avsnitt ur Mickiewicz' viktigaste verk: "Förfäderna" (ur alla fyra delarna), "Herr Tadeusz", samt skriften "Böcker för den polska nationen och för det polska pilgrimskapet".¹¹

Jensens litterära analyser av Mickiewicz' verk, som trycktes i anslutning till dessa översättningar, är dels rent biografiska, dels komparativa - han söker konsekvent paralleller till den franska, tyska och engelska romantiken. I "Förfäderna" del II och IV - i vilka Mickiewicz propagerar för känslans överlägsenhet över förnuftet och demonstrerar sitt djupa engagemang i den folkliga kulturen så full av mystik och andlighet - ser Jensen en utveckling hos Mickiewicz liknande den som går från Rousseau över Schiller och Goethes Sturm und Drangperiod till Byron. I en uppsats om balladen "Fru Twardowska"

---

¹¹ *Nordisk Tidskrift* 1897: "Twardowski", den polska Faustsagan. En litterär studie, s. 189-203; Mickiewicz "Dödsfesten". En litterär studie, s. 357-390; *Finsk Tidskrift* 1897: "Herr Tadeusz" af Adam Mickiewicz. En litterär studie, s. 92-113; 1898: Till Adam Mickiewicz' hundraårsminne, s. 430-448; *Ord och Bild* 1898: "Improvisationen af Adam Mickiewicz", s. 132-136.

understryker han Mickiewicz' nära släktskap med Goethe och han kallar balladen för "den polska Faustsagan".

Men Jensens tendens att placera Mickiewicz i den västeuropeiska romantiken berövar honom ingalunde insikten om att vissa andra mickiewiczverk är sprungna ur den polska politiska verkligheten. Det starkt nationella dramat "Förfäderna" III, skrivet i Dresden efter upproret 1830-31, förankras av Jensen alldeles riktigt i det då aktuella politiska sammanhanget. Detsamma gäller för de politiska och messianska skrifterna "Böcker för den polska nationen och för det polska pilgrimskapet".

Jensen finner också i Mickiewicz' diktning egenskaper som skulle falla den svenske läsaren väl i smaken. I uppsatsen "Det ännu icke förlorade Polen" som ingår i boken *Slavia. Kulturbilder från Volga till Donau* ger han en bedömning av "Herr Tadeusz". Han prisar poemet för sådana litterära och tematiska kvalitéer som lika väl kunde ha passat in på det svenska klassiska poemet. Han uppskattar "Herr Tadeusz" för dess episka lugn och berömmar Mickiewicz för det sätt på vilket han beskriver sin hembygds enkla natur.¹²

År 1897 ägnar Jensen "Herr Tadeusz" en särskild studie. De omfattande citaten i texten tyder på att hans översättning av hela poemet redan befann sig i ett avancerat stadium. Liksom tidigare uppskattar Jensen "Herr Tadeusz" för att den uppfyller alla de krav som kan ställas på ett nutida klassiskt epos. Vid sin bedömning tar han hänsyn till den estetiska smak som av hävd varit förhärskande i Sverige. Skildringarna av vardagslivet på landet och de detaljerade beskrivningarna av seder och bruk inspirerar översättaren att jämföra Mickiewicz' med Runebergs hexameterrepos "Elgskytterne".¹³

Även vid själva texturvalet tycks Jensen ha sneglat på den i Sverige förhärskande estetiska smaken. I de översatta fragmenten ur dramat

---

¹² Jensen, A. "Det ännu icke förlorade Polen". I: *Slavia. Kulturbilder från Volga till Donau*. Stockholm 1896, s. 303-306.

¹³ Jensen, A. "Herr Tadeusz" af Adam Mickiewicz. En litterär studie. *Finsk Tidskrift* 1897.

”Förfäderna” del III utelämnade han fängelse- och tortyrscener vari polisförhör förekommer. Istället tog han med delar ur avsnittet ”Warszawa salong” där några litteratörer bl.a. debatterar estetiska frågor inom litteraturen och säger sig föredra idyller.¹⁴

”HERR TADEUSZ”

Jensens insats för att göra Mickiewicz känd och läst i Sverige kulminerade i och med utgivningen av ”Herr Tadeusz” i dess helhet år 1898.¹⁵ Han hade valt att översätta ”Herr Tadeusz” på rimmad vers och försökte därvid bevara originalets 13-staviga versmått med tvåstaviga rim och taktpaus efter sjunde stavelsen, dock med vissa avvikelser från denna princip.

Efter det att han utgivit detta poem svalnade Jensens intresse för Mickiewicz något. De översättningar som han i fortsättningen publicerade i tidskrifter och antologier var oftast omtryckningar. Av nya översättningar kom endast ”Konrad Wallenrod” och dikten ”Till Polens mödrar”, tryckta i boken *Polska skalder* år 1899¹⁶ och några fragment ur ”Förfäderna” del III år 1906.¹⁷

Jensens översättning av ”Herr Tadeusz” fick ett ganska negativt mottagande i pressen framförallt för en ”knagglig” rytm och ibland ”banala” rim. Till hans nackdel blev också de jämförelser som recensenterna två decennier senare (1926) drog med Ellen Westers prosaöversättning av samma poem.

Till Jensens försvar borde man åberopa den ytterst höga litterära kvaliteten hos det polska originalet. Mickiewicz var ju en av den polska romantikens största

---

¹⁴ Jfr. Załuska-Strömberg. Apolonia. Odzwierciedlenie problemów mickiewiczowskich w Szwecji: I: *Księga pamiątkowa na stulecie zgonu Adama Mickiewicza*. Stockholm 1955, s.31-49.

¹⁵ *Herr Tadeusz eller den sista utmätningen i Litwa*. En adelshistoria från åren 1811 och 1812 i tolf kapitel på vers av Adam Mickiewicz. Göteborg 1898.

¹⁶ Jensen, A. *Polska skalder*. I. Göteborg. ”Konrad Wallenrod”, s. 36-83 (endast ”Wajdelotas sång” på vers, resten i en sammanfattning på prosa). ”Till Polens mödrar”, s. 98-99.

¹⁷ Jensen, A. Tsardömet apoteos. *Nornan*, s. 161-167.

språkkonstnärer och för en översättning som gör originalet rättvisa skulle det behövas en skald av högsta rang. Detta uppmärksammades av Svenska Akademiens ständige sekreterare Anders Österling som bl.a. skriver att Mickiewicz' nästan improvisatoriska lätthet skulle ha varit ett tungt företag att efterbilda "även för en smidigare verskonstnär än Jensen".¹⁸

Svårigheten att i översättningen konstnärligt närma sig originalets nivå låg enligt Jensen dels i hans egen oförmåga, dels i det svenska språkets fattigdom i jämförelse med det polska. I förordet beklagar han att den "poetiska skönheten" måste skapas i läsarens fantasi "där tolkarens förmåga brustit eller det svenska språket till äfventyrs ej räcker till att återge det polska tungomålets musikaliska klang och smidiga ljudrikiedom."¹⁹ Till samma insikt om att det svenska språket inte räcker till kommer även Lennart Kjellberg i uppsatsen "Att tolka Pan Tadeusz". I sin egen översättning av "Herr Tadeusz" gjord 1987, lyckades han till stor del övervinna språksvårigheterna genom att inte följa det polska versmåttet utan att gå över till hexameter. Om de 13-staviga verserna i "Herr Tadeusz", delade i två halvor, den förra om 7, den senare om 6 stavelser, skriver han: "Denna vers passar utomordentlig väl polskan med dess brist på kvantitetsskillnader och dess i stort sett fasta, svaga tryckaccent, men den kan inte med samma resultat kopieras i ett språk med helt avvikande prosodisk struktur, som svenskan."²⁰

Zbigniew Folejewski, som vid slutet av andra världskriget i *Svio-Polonica* gjorde en genomgång av de svenska versionerna av "Herr Tadeusz", menar att en objektiv bedömning av Jensens översättning till stor del försvåras av tidsfaktorn; den hade ju gjorts för så länge sedan och den avsiktliga arkaisering

---

¹⁸ Östling, Anders. Polens nationalepos. *Svenska Dagbladet* 3.2.1927.

¹⁹ Förordet till *Herr Tadeusz eller Den sista utmätningen i Litwa ...* s.VI.

²⁰ Kjellberg, Lennart. Att tolka Pan Tadeusz. *Slovo* (Uppsala), 1991, nr 40, s.5.

av ”Herr Tadeusz” som Jensen hade tillämpat hade gjort att språket nu kändes ännu mera fjärran.²¹

I detta sammanhang vill jag också tillägga att även om språkdräkten och framför allt rimmen i Jensens översättning i jämförelse med det polska originalet är betydligt enklare, så fyller den ändå i sin helhet sin funktion. Den svenske läsaren får en poetisk skildring av litauiskt lantliv med dess natur och mystik. Jensens fattigare rim och inte alltid flytande rytm berövade inte den försvunna värld Mickiewicz ville återuppkalla, dess djupa andliga liv.

Sammanfattningsvis kan sägas att tack vare Alfred Jensen ändrades den tidigare uppfattningen om den störste polske romantikern Adam Mickiewicz. Från att endast ha ansetts vara en representant för den polska litteraturtraditionen med dess starka nationella och religiösa drag eller också tillhöra den ”orientaliska skolan” lyftes han upp och fick högsta internationella rang.

Som tidigare sagts fullföljdes Jensens verk av Ellen Wester och framför allt av Lennart Kjellberg som några år före utgivningen av sin översättning av ”Herr Tadeusz”, år 1981, även publicerade en utmärkt biografi av den polske skalden, *Adam Mickiewicz. Liv och verk*.²²

---

²¹ Folejewski, Zbigniew. Na marginesie szwedzkich przekładów Pana Tadeusza. *Svio Polonica* 1944-1945, s.18.

²² Kjellberg, Lennart. *Adam Mickiewicz. Liv och verk*. Lund 1981.

G U S L I
WORKING PAPERS

published by the Department of Slavic Languages
University of Gothenburg
Box 200
SE 405 30 Göteborg
Sweden

---

1. Contemporary Problems in Linguistic Terminology. Collection of Papers. 89 pp. 1980.
2. Problems in Connection with Translation from Bulgarian into Swedish. 100 pp. 1987.
3. Språklig interferens. Samling föredrag. -
Языковая интерференция. Сборник рефератов. 175 s. 1987.
4. Opuscula slavica et fennica Olavo Paulsson quinquagenario ab amicis oblata. 85 s. 1989.
5. Reports in Slavic Linguistics and Literature. 112 pp. 1995.
6. Lectures from the First Seminar of Scandinavian Bohemists, Kungälv, Sept. 20-21, 1996. 57 pp. 1997.